

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT SÜRECİNDE ORDU, MEDYA VE SİYASAL İKTİDAR

Yüksek Lisans Tezi

Andaç Hongur

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT SÜRECİNDE ORDU, MEDYA VE SİYASAL İKTİDAR

Yüksek Lisans Tezi

Andaç Hongur

Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Alev Özkazanç

Ankara-2006

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM MODERN DEVLETTE ORDUNUN VE MEDYANIN ROLÜ

I. MODERN DEVLETİN SİYASAL YAPISI.....	5
I.1. MEDYA VE MODERN TOPLUMDA MEDYANIN ROLÜ.....	10
II. TÜRKİYE'DE MEDYANIN ÖZELLİKLERİ.....	14
III. TÜRKİYE'DE ORDUNUN ÖZELLİKLERİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM REFAHYOL HÜKÜMETİ VE POLİTİKALARI

I. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU.....	30
II. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN PROGRAMI.....	35
III. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN ÖZELLİKLERİ.....	40
IV. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN POLİTİKALARI.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MEDYANIN REFAHYOL HÜKÜMETİNE TEPKİSİ

I. <i>HÜRRİYET</i> VE <i>SABAH</i> GAZETELERİNİN ANALİZİ.....	55
I.1. YÖNTEM.....	56
I.2. HABER BAŞLIKLARININ SINIFLANDIRILMASI.....	57
I.2.1. SÜRMANŞETLER.....	58
I.2.2. SÜRMANŞETSİZ SAYILARDAKİ MANŞETLER.....	64
I.2.3. SÜRMANŞETLİ SAYILARDAKİ MANŞETLER.....	87
I.2.4. LOGO YANI HABERLERİ.....	97
II. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE <i>HÜRRİYET</i> VE <i>SABAH</i> GAZETELERİNİN HABER SÖYLEMİ.....	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN SONA ERMESİ

I. ORDUNUN REFAHYOL HÜKÜMETİ'NE TAVRI.....	108
II. KAMUOYUNUN REFAHYOL HÜKÜMETİ'NE TAVRI.....	118
III. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN SONA ERMESİ.....	123

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	126
EK-1.....	131
EK-2.....	135
ÖZET.....	158
ABSTRACT.....	159
KAYNAKÇA.....	160

GİRİŞ

Bu çalışmada Refah Partisi (RP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) ortaklığında kurulan, yaklaşık on bir ay görevde kalan Refahyol Hükümeti döneminde ordu-siyasal iktidar arasında yaşanan gelişmeler ile ordu ve medyanın bu süreçte konumlanışı incelenmeye çalışılmıştır.

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının ve toplantıda alınan kararların anlık bir eylem olarak ortaya çıkmadığı, ana akım medyanın kamuoyu yaratarak ve kamuoyunu yönlendirerek, ordunun “anayasal çerçevede” gerçekleştirdiği siyasal iktidara müdahalesini meşrulaştırdığı varsayımıyla hareket edilen bu çalışmada betimleyici bir yöntem kullanılmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde modern devletin siyasi yapısından yola çıkılarak modern devlette ve demokratik sistemlerde medya ve ordunun özelliklerine değinilmiştir. Devletin modernleşmesiyle birlikte devletler sivilleşmiştir. Devletin şiddetle doğrudan ilişkili aygıtlarının yapılarına, bütçelerine ve güçlerinin kullanımlarına ilişkin kararlar, siyasal otorite tarafından alınmaya başlamıştır. Resmi silahlı güç kurumlarının siyasal güç karşısındaki konumu da modern toplumlarda demokratikleşmenin ölçütlerinden biri olarak sayılmıştır.

Modern devlette medya, toplumsal yaşamın merkezinde yer almakta bu alanın düzenlenişinde önemli rol oynamaktadır. Medya, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı sosyal etkileşimin türevi olarak var olmuştur. Devletin başta ekonomi olmak üzere yaşamın her alanında yer aldığı, hukuk mekanizmasıyla özel hayatları bile denetlediği bir yapılanmada, kamunun denetim altında tutulması ve/veya yönlendirilmesi işlevi, giderek ekonomik güçlerin boyunduruğu altına giren 'bağımsız' medyanın olmuştur. Medya, gitgide güçlenen finansal kuruluşların bir

uzantısı olmuştur. Bunun da dayatmasıyla medyanın işlevi olaylara ve olgulara objektif açıdan değil sübjektif açıdan ve toplumsal eşitsizliği bir yana bırakıp temsil ettiği güçler dışındaki çoğunluğu yönlendirmek bakımından yaklaşmak olmuştur. Medya bir anlamda, sosyal yapıdaki üst sınıfların temsilcisine, üst sınıflar da devletle eklemlenmiş bir statüye, devlet de hukuk dışı mekanizmalara zımnen göz yuman bir aygıt dönüşmüştür.

Türkiye’de medya, yeni kurulan Cumhuriyette laik bir ulusal yapı inşa etmeye çalışan modernleşmeci ulus-devletin taşıyıcısı olurken, bu süreçte de kamusal alanı oluşturmada önemli bir işleve sahip olmuştur. Modernizasyon projesinin bir ayağı olarak belirlenen medya, aralarındaki farklılıkları göz ardı ederek kitlelere, yeni bir kültürün topyekun yukarıdan aktarılması düşüncesine dayalı bir yayıncılık anlayışıyla hareket ederken, özgürlükler konusuna resmi ideoloji yanından bakmış, kamuoyu oluşturmada ve yönlendirmede başat bir rol üstlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan modernleşme hareketleri, imparatorluğun ekonomik ve toplumsal çöküşünün Avrupa’nın askeri gücü karşısında gerileyen ordu kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle ya ordu eliyle başlatılmıştır ya da ordu içinde uygulamaya konmuştur. Bunların sonucu olarak Batılılaşma hareketlerinin önderliği siyasal bir anlayışla askeri bürokrasi tarafından üstlenilmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra da durum çok değişmemiş Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), ulus devletin inşa sürecinin erken dönemlerinde varolan ideolojik aygıtların yetersiz gelişiminden kaynaklanan boşluğu doldurmuştur. Daha sonraki dönemlerde, TSK siyasal alana yaptığı müdahalelerle kendini rejimin koruyucu ve kollayıcı bir unsuru olarak gördüğünü göstermiştir. Türkiye’nin devlet

yapılanmasında silahlı bürokrasinin, hükümetler başta olmak üzere kamusal organlar üzerindeki yetkisi kimi dönem azalmış olsa da büsbütün ortadan kalkmamıştır.

Refah Partisi'nin, Doğru Yol Partisi ile kurduğu koalisyon hükümeti, İslami bir bakış açısına sahip RP'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerine bağlı hareket etmeyeceği düşüncesi üzerinden başlangıçtan itibaren rejim için tehlike taşıdığı iddiasıyla bu tehlike üzerinden değerlendirilmiştir. Refahyol hükümeti döneminde ordunun ve medyanın hükümete, hükümetin uygulamalarına ve özellikle Refah Partisi'ne yönelik muhalif tutumu dikkat çekicidir. İkinci bölümde, 28 Haziran 1996 tarihinde RP ve DYP ortaklığında kurulan Refahyol koalisyon hükümetinin kuruluşu, programı, özellikleri ve iktidarda kaldığı on bir ay süresinde politikaları ele alınmaktadır.

Çalışmamızın ampirik kısmını üçüncü bölümü oluşturmaktadır. Ana akım medyayı temsil eden *Hürriyet* ve *Sabah* gazeteleri 4 Kasım 1996- 28 Şubat 1997 tarihleri arasında incelenmiştir. Gazetelerin manşet, sürmanşet ve logo yanı haberleri öncelikle düzenlemelerine göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan haber başlıkları arasından iç siyaset, dış siyaset, siyasal partiler ve siyasal liderler, siyasal kişiler ve ordu ile ilgili olanlar ayrılmış ve haber başlıkları verdikleri izlenime göre incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı medyanın Refahyol hükümetine tepkisi olduğundan, diğer siyasi liderler ve partilerle ilgili haberler söylem analizinin kapsamı dışında bırakılmış, siyaset, dış politika konu türlerinde söylem analizi yapılan haberler genel olarak ordu, RP ve Refahyol'a ilişkin haberler olmuştur. Bu bölümde ordu ve siyaset haberlerinin beraber ele alınmasının nedeni yapılan ordu haberlerinin doğrudan siyasal iktidarla ilintili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölümde ana akım medyayı temsil eden bu gazetelerin haberlerinin sayısal

çözümlemelerinin yanı sıra, kullandıkları dil, sözcük seçimleri incelenerek Refahyol hükümetine karşı tutumları gösterilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 28 Şubat 1997 MGK toplantısından Refahyol iktidarının sona erdiği 18 Haziran 1997'ye kadar olan dönem incelenmiştir. Bu bölümde medyanın, ordunun ve sivil toplumun hükümete tutumu ele alınmıştır. Kaynak olarak, gazete haberleri ve köşe yazılarının yanı sıra Refahyol hükümeti döneminde orduyu ve Refahyol'u takip eden üç gazetecinin röportajları kullanılmıştır. 3 Kasım 1996 tarihinde meydana gelen Susurluk Kazasının ardından, derin devlete ve devletin içindeki ilişkilerin açığa çıkarılmasına ilişkin yapılan haberler ve medyanın skandalın araştırılmasına ilişkin tutumu, medyanın sivil toplumdan destek almasına neden olmuştur. Düzenlenen protestolarla medyanın da desteğiyle sivil toplumun potansiyel gücü ortaya çıkmıştır. Özellikle "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının öncesinde ordunun herhangi bir müdahalesine karşı sivil toplumun bunu içselleştirmesinde önemli bir yere sahiptir. Medyanın kamuoyu yaratma ve yönlendirmede ne kadar etkili olabileceği bu kampanyalarda açıkça görülmüştür. Ordunun sivil toplum örgütlerine, yargıya, gazetecilere verdiği brifingler ile bu süreçte nasıl rol aldığı; yapılan haberler, yorumlar ve kamuoyunun desteği ile büyüyen ve medyada büyük yer bulan "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri ile medyanın bu süreçte konumlanışı bu bölümde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN DEVLETTE ORDUNUN VE MEDYANIN ROLÜ

Çalışmamızın bu bölümünde modern devletin siyasal yapısı ile modern devlette ordu ve medyanın rolüne değinilmektedir. Modern devlette medya ve ordunun özelliklerinden yola çıkılarak, Türkiye’de modern ulus-devlet inşasında kamuoyu oluşturmada önemli bir işleve sahip olan medya ve modernleşme hareketlerinin öncülüğünü ve ulus-devletin koruyuculuğunu üstlenen ordunun özellikleri ele alınmaktadır.

I. MODERN DEVLETİN SİYASAL YAPISI

Modern devlet, toprak bütünlüğü, tek bir para birimi, tek bir hukuk sistemi, bir ulusal dili olan ve kendi topraklarında güç ve yetkilerin tek sahibi, tek karar organı olarak tanımlanmaktadır. Christopher Pierson, modern devletin en önemli kurumsal ve örgütsel özelliklerini, şiddet araçlarının (tekel) denetimi, toprağı olmak, egemenlik, anayasallık, hukukun üstünlüğü veya kişisel olmayan iktidarın uygulanması, kamu bürokrasisi, otorite ve meşruiyet, yurttaşlık, vergilendirme olarak ele almaktadır.¹

Modern devleti meşrulaştıran ahlaksal gerekçe ise güç kullanımının kişisellikten çıkmasıdır; böylece devlette güç artık yasalar yoluyla ortaya çıkmaktadır. Max Weber, modern devletin, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabileceğini, bu somut araçların da fiziksel güç ve şiddet kullanımı olduğunu belirtmektedir.²

---

¹ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, Çeviren: Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, İstanbul, Birinci Basım, 2000, s. 23-62.

² Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çeviren: Taha Parla, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2003, s. 136.

Gianfranco Poggi *Modern Devletin Gelişimi* kitabında 19. yüzyıl devletinde siyasal sürecin önemli özelliklerini, sivillik, çoğul odaklar, açık uçluluk, tartışma, temsili kurumların merkeziliği olarak belirlemektedir.³

Sivillik: Modern devlette yürütmenin şiddetle doğrudan ilişkili iki aygıtı vardır: Asker ve polis. Bunların yapılarına, bütçelerine ve güçlerinin kullanımına ilişkin kararlar yasama ve yürütme tarafından alınmaktadır. Modern devlette siyasal ifade biçimi olarak şiddete daha az başvurulmaktadır ancak bazen devlet, özellikle siyasal muhalefet ya da alt sınıfların direnişi siyasal ve ekonomik gücün dağılımına karşı bir tehdit oluşturur gibi görüldüğünde şiddet potansiyelini açık ve sert biçimde kullanmaktadır. Grevleri sindirmek, ayaklanmaları bastırmak ve bazen de tüm ülkede asayişli sağlamak üzere ordu işbaşına getirilmektedir.

Çoğul odaklar: Devlet ilgi alanları ve görevleri farklı birçok kuruma ayrılmıştır. Buna uygun olarak siyasal süreç de çeşitlilik göstermekte, daha geniş halk kitleleri siyasal sürece katılmaktadır. Daha çok katılım ise çok sayıda ve birbiriyle kesişen çizgilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Açık uçluluk: Süreç, uluslar topluluğu içinde devletin gücünü, ulusun refahını artırmak gibi soyut hedeflere yönelmektedir. Böyle bir siyasal sistem her zaman kamuoyunu ilgilendiren ve devletin harekete geçmesini gerektiren yeni konular üretmektedir. Buna uygun olarak da faaliyetleri için her zaman yeni kaynaklar, uçsuz bucaksız amaçları için yeni yönetim araçları ve yetkileri gerektirecektir.

Tartışma: Modern devlette siyasal süreç tartışma ve fikir çatışmalarını gerektiren bir yapıda kurulmuştur ve bunlar sistemin işlemesi için gerekli temel unsurlardır.

---

³ Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çeviren: Şule Kut-Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 129-134.

Temsili kurumların merkeziliği: Modern devlette siyasal sürecin özelliklerinden bir diğeridir. Parlamento tartışma alanı olmanın yanı sıra karar alma süreçlerinin merkezi olarak da kamu alanını tam anlamıyla temsil etmektedir.

Poggi, devletin din ile ilişkisine, ordunun anayasal konumuna ilişkin soruları içeren anayasal konular; ittifaklar, silahlanma ve sömürgeci yayılmayı içeren dış politika konuları, toplumsal sorun, ekonominin yönetimi konularını modern devletin önemli siyasal konuları olarak göstermektedir. Modern devlette toplumsal sorunu oluşturan konular devletin gündemine kapitalist üretim biçiminin ileri sanayileşme aşamasına gelmesiyle girmiştir. Egemen ekonomik çıkarların özel çıkarlar olması ve alttaki çıkarlarla zora dayanmayan ilişkileri içermesi anayasal mücadele ile sınırlandırılmaktadır. Buna uygun olarak anayasal mücadeleler devlet gücünün organlarına ulaşmak ve onları etkilemek için yürütülerek, siyasal hak ve yetkileri içermemektedir.⁴

Modern toplumlarda demokratikleşmenin ölçütlerinden biri, resmi silahlı güç kurumlarının siyasal güç ve diğer sivil otoriteler karşısındaki konumudur. Güvenlik güçlerinin serbest seçimlerle oluşmuş bir siyasal iradeye bütünüyle tabi olduğu, diğer sivil güçlere kıyasla özel üstün bir konumunun olmadığı toplumlarda demokratikleşmenin önemli kıstası yerine getirilmiş demektir.⁵

Modernleşme ile beraber devletler sivilleşmiş, silahlı kuvvetlerin yapılarına ve güçlerinin kullanımlarına ilişkin kararlar, siyasal otorite tarafından alınmaya başlamıştır. Modernleşmeyle beraber daha barışçıl bir dönem hakim olmuştur ve

---

⁴ Gianfranco Poggi, *a.g.e.*, s. 134-137.

⁵ Ahmet İnsel, "Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*, Derleyenler: Ahmet İnsel- Ali Bayramoğlu, Birikim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 41.

devletin bütünlüğü için hala hayati de olsa silahlı kuvvetler artık devletin kaynaklarının çok küçük bir kısmını tüketmektedir.⁶

Modern devlet, silahlı güç kullanımını tekeline alırken, aynı zamanda bu gücü siyasi iradeye tabi kılmıştır. Bu tabiyet, 20. yüzyılda iki biçimde gerçekleşmiştir. Meşruiyetini serbest demokratik seçimden alan bir siyasal otoritenin üstünlüğünün gerçekten yürürlükte olduğu rejimlerde, ordu bu otoriteye tabi bir “güvenlik hizmeti” üreticisi olarak yerini almıştır. Kendi iç işleyişi itibariyle özerk, ama kullandığı kaynakların belirlenmesi ve misyonunun tamamlanması açısından sivil siyasal otoriteye gerçekten tabi bir ordu modeli biçimlenmiştir. İkinci biçim ise totaliter devletlerdeki yoldur. Parti-devlet sisteminin yürürlükte olduğu totaliter rejimlerde de, silahlı kuvvetler, siyasal güç tekeli elinde tutan kuruma tabidirler. Bu rejimlerde ordunun idari özerkliği zayıftır. Siyasi komiserler ordu içinde faaliyet gösterirler. Totaliter gücün kaçınılmaz olarak ana destek gücü olmak zorunda olan silahlı kuvvetler, aynı zamanda iktidar için en güçlü potansiyel tehlikedir. Totaliter rejimlerde, siyasal güçle silahlı kuvvetler arasında hem bir tamamlayıcılık ilişkisi hem de karşılıklı şüpheye dayalı bir yapısal gerginlik yaşanır. Bu gerginliğin tür ve yoğunluğuna göre, totaliter rejimlerde ordu, kaynak tahsisi ve kullanımı konusunda, diğer kurumlara nazaran ayrıcalık elde edebilir. Ama bu ayrıcalık, totaliter yapının merkez güçleriyle yapılması gereken pazarlık sürecini ortadan kaldırmaz. Ancak totaliter rejimlerde ordu siyasal ve toplumsal olarak dilsizdir. SSCB veya Nazi Almanya’sında orduların konumu bu açıdan benzerdir. Demokratik rejimlerde de ordular, siyasal ve toplumsal olarak dilsizdirler. Bu dilsizlik karşısında silahlı kuvvetlerin harcamalarının belirlenmesi konusunda sivil siyasal güçler göreceli bir

---

⁶ Christopher Pierson, *a.g.e.*, s. 93-95.

özerkliği çoğu zaman kabul ederler. ABD’de askeri harcamalar didik didik edilip, incelenirken, Fransa’da bu konu Meclis komisyonlarında daha global bir değerlendirmeye yetinilerek geçilir. Ama askerlik hizmetinin tanımı, süresi, silahlanma stratejileri ve genel dış güvenlik stratejisinin tespiti konusunda silahlı kuvvetler temsilcileri teknik bilgi veren uzman konumundadırlar. İnsel’e göre, Türkiye’de ordunun konumu, demokratik ve totaliter rejim örneklerindeki konuma uymamaktadır. Kısa süreler içinden birkaç kez yaşanmasına rağmen, söz konusu olan askeri diktatörlük de değildir. Bu nedenle, siyaset literatüründe Türkiye’deki rejimin karma yapısını pretoryen cumhuriyet olarak tanımlamak mümkündür.⁷

Modern devlet ya da devletin modernleşmesi sürecinde kamu-devlet ayrışması devletin zor kullanma yetisine ve yetkisine sahip bir mekanizma olarak kamunun üzerindeki etkisinin ve etkinliğinin güçlenmesini, pekişmesini gerektirmiştir. Modern devletin kurumsallaşma sürecinde devletin kurucu unsurlarının ya da kendisini kurucu unsur olarak gören güç odaklarının aslında güçler dengesinin tezahürü olan anayasadan, dahası gücü meşrulaştıran sosyal kabulden ötürü zorbalığın yerini alan psikolojik savaşa yönelmeleri sonucunu doğurmuştur. Medya da bu savaşta önemli bir unsurdur. Medya, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı sosyal etkileşimin türevi olarak var olmuştur. Sınıflar arası geçişin kolaylaştığı, uzaklıkların azaldığı devletin başta ekonomi olmak üzere yaşamın her alanında yer aldığı, hukuk mekanizmasıyla özel hayatları bile denetlediği bir yapılanmada, kamunun denetim altında tutulması ve/veya yönlendirilmesi işlevi 'bağımsız' medyanın olmuştur. Medya, daha önce uyumlaştığı

---

⁷ Ahmet İnsel, “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, Derleyenler: Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, *a.g.e.*, s. 43,44.

sermayedarların daha sonra bir parçası olma sürecine girdikçe devletle daha kolay eklemlenmiştir.

I.1. MEDYA VE MODERN TOPLUMDA MEDYANIN ROLÜ

Modernleşmeyle beraber dünyada ortaya çıkan üç temel değişimi, üretimin örgütlenmesi; zor kullanımının ve siyasal egemenliğin örgütlenmesi; söylem, temsil ve bilişin örgütlenmesi olarak açıklayan Graham Murdock, bu aşamada medyanın da yalnızca ekonomik ve siyasal örgütlenmenin yeni biçimleriyle bağlantılar kuran sıfatıyla değil, aynı zamanda bu değişimlerin anlamlarını kamusal olarak temsil edilmesinin ve tartışılmasının başlıca araçları sıfatıyla, ortaya çıkan toplumsal ve kültürel düzenin oluşmasına yardımcı olmak konusunda kilit rol oynadığını belirtmektedir.⁸

Medya ile iletişim sistemleri, modern toplumun doğuşundan beri merkezde yer almakta ve her gün biraz daha artan orandan yaşamımızı düzenleyişimizi ve yorumlayışımızı şekillendirmektedir. Medya demokratik sürecin vazgeçilmez bir öğesidir olarak görülmektedir. Çünkü halkın birer vatandaş olarak haklarını kullanabilmeleri için gerekli enformasyonu sağlamasından dolayı, yurttaşların medya aracılığıyla olayların yorumlanmasına ve tartışmalara katılabilmekte ve eylemlerde bulunabilmekte olduğu savunulmaktadır. İletişim sistemleri kuramsal ve simgesel oluşumlardaki çoğulculuğuyla toplumun temel ağlarından birini oluşturmaktadır. Bu iletişim sistemleri vasıtasıyla modern dünyayı yaşayış ve algılayışımız şekillenmekte

---

⁸ Graham Murdock, “İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri”, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları, İkinci Basım, Ankara, 1999, s. 437-438.

ve yorumlanmaktadır.⁹ Ancak, Knut Lundby ve Helge Ronning medyanın modern insanın dünyaya ilişkin imgelerini yaratmasına katkıda bulunma biçimi olduğunu, medyanın modern insanın kültürel tercihlerini düzenlediğini ve modern toplumdaki tüm toplumsal kurumların medya kültürünün içine çekildiğini söylemektedir.¹⁰

Modern toplumlarda kamuoyu oluşmasında, seçim tercihlerinin yapılmasında ve enformasyonun zamanı ve mekanı alarak dolaşımında kitle iletişiminin yerini dolduracak başka bir kurumsal yapı söz konusu değildir. Ayrılık bu gücün nasıl evcilleştirileceğine ilişkin konularda ortaya çıkmaktadır: Kamuoyunun enformasyonu bir tüketici gibi birçok seçenek arasından özgür bir şekilde seçerek mi elde edeceği; yoksa enformasyon doğruluk yararlılık ve eğiticilik gibi kriterler ışığında filtreden geçirilerek mi vatandaşa ulaştırılacağı.¹¹

Demokrasilerde medyanın oynaması gereken rol üzerindeki tartışmalarda genel olarak temelde medyanın iki işlevi üzerinde durulmaktadır. Demokratik sistemin işlerliğini etkin bir biçimde sürdürebilmesine ve yurttaşların sürece katılımının sorunsuz biçimde gerçekleşmesine yönelik olan bu işlevlerden birincisi medyaya kamu adına gözetimci rolü atfetmektedir. Medyaya atfedilen ikinci işlev ise farklı görüş ve düşüncelere yer vererek serbest düşünce pazarının oluşturmasına katkıda bulunmaktır. Klasik liberal düşünce, medyanın birinci rolünü hükümetleri kamu adına denetim altında tutan bir gözetimci (watchdog) olarak tanımlamaktadır. Bu düşünceye göre medya, yasama, yürütme ve yargı erklerinin kullanılmasında ortaya çıkan olumsuz durumları erkin kötüye kullanımını açığa vuran bir işleve sahip

---

⁹ Knut Lundby ve Helge Ronning, “Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, Derleyen: Süleyman İrvan, *Medya, Kültür, Siyaset*, Alp Yayınevi, Geniş. Gözd. Geç. İkinci Basım, Ankara, 2002, s. 22-24.

¹⁰ Knut Lundby ve Helge Ronning, *a.g.e.*, s. 13-14.

¹¹ Asu Aksoy, “Türk Medyasını Anlamak”, *Birikim*, İstanbul, Sayı:61, s. 9.

olmalıdır. Medyaya dördüncü güç gözüyle bakılmasının altında yatan temel düşünce budur.¹²

Medyanın geleneksel kamu gözetimcisi tanımı, genişleyen yayıncılık sistemi bağlamında zorlayıcı bir mantığa sahiptir. Bu yaklaşım, medyanın gözcü rolünü yalnızca devlete uygulanacak biçimde tanımlamaktadır. Bu çözümleme çatışmanın temelde birey ve devlet arasında cehalet ve aydınlanma arasında var olduğunu öneren bir toplum anlayışından yola çıkarak şekillendirilmiştir. Bu yüzden, devlet dışındaki diğer yapılar aracılığıyla sürdürülen iktidarı görmezden gelmiş ve özel alandaki –en dikkate değer biçimde ev ve ekonomideki- sömürüye karşı bir savunma aracı olarak basın rolüne hiç önem vermemiştir.¹³

Medyaya atfedilen klasik anlamdaki gözetim işlevinin modası geçmiştir, çünkü sektörünün günümüzdeki yapılanması ve finans biçimi göz ardı edilmektedir. Medya örgütlerinin büyük bir kısmı son otuz yıldaki ele geçirmelerin sonucunda finans ve endüstriyel sermaye alanında büyük şirketlere bağlanmışlardır. Medya sahipliğindeki bu değişimlerin beraberinde getirdiği olumsuzlukların en belirleyici olanı ise medyanın ait olduğu holdinglerin etkinliklerinin üzerine gidememesi ve bunları araştırmaktan kaçınması olarak ortaya çıkmaktadır. Medyanın gözetim işlevini yerine getirebilmesindeki bir diğer engel de reklam verenlerin baskısıdır.¹⁴

Medyaya atfedilen ikinci işlev serbest düşünce pazarının oluşmasına katkıda bulunmaktır. Klasik liberal görüşü savunanlara göre, ticari pazarda olduğu gibi düşünce pazarında da her türlü görüş ve düşüncenin özgürce yayılması sonucunda okurlar karşılaştırma yaparak kendilerine en iyisini seçebileceklerdir. İrvan, serbest

---

¹² Süleyman İrvan, “Demokratik Sistemlerde Medyanın Rolü”, *Birikim*, Sayı:68-69, s. 76-77.

¹³ James Curran, “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, Derleyen: Süleyman İrvan, *Medya, Kültür, Siyaset*, Alp Yayınevi, Geniş. Gözd. Geç. İkinci Basım, Ankara, 2002, s.190-192.

¹⁴ Süleyman İrvan, *a.g.m.*, s. 79-79.

pazar ilkeleri çerçevesinde örgütlenecek olan medyanın, serbest piyasanın günümüzdeki işleyişi ile ilgili bazı gerçekleri göz ardı ettiğini belirtmektedir.¹⁵ Kellner'e göre, çok uluslu sermayenin, medya kurumlarını denetlemesinin sonucunda medya muhafazakar bir eğilime sahip olmuştur, böylece kendi ekonomik çıkarlarını ilerletmektedir.¹⁶ Pazar liberalizmi, şirket yöneticilerinin de karmaşık pazar mekanizmaları içinde sansürcü işlevi gördüğünü anlamazdan gelmektedir. Enformasyon üretim ve dağıtım alanını elinde tutanlar, hangi ürünlerin (kitap, dergiler, televizyon programları, bilgisayar yazılımları gibi) kitlesel çapta üreteceğini yayım öncesinden belirlemekte ve böyle hangi görüşlerin resmen "fikirler pazarı"na gireceğini kararlaştırmaktadırlar.¹⁷

Medyanın mülkiyet yapısındaki dönüşümün, medyanın hükümetle ilişkilerini etkilemesinin yanı sıra hükümetle yakın bağları bulunan enformasyon-kültür bileşiminin ortaya çıkışının bir parçası olduğu da savunulmaktadır. Buradaki vurgu, medya şirketleri ile hükümet arasındaki bireysel etkileşimden çok medyanın kapitalizmle bütünleşme yolları üzerindedir. Bu bütünleşme, sermayeyi destekleyici söylemlerin onaylanmasını teşvik etmektedir. Burada dile getirilen, medya kartellerinin hükümet üzerinde popüler denetim kaynağı olmaktan çok, devlet üzerinde dolaylı etkide bulunan başat ekonomik güçlerin araçlarından sadece birisi haline geldikleridir.¹⁸

Noam Chomsky modern toplumda kitle iletişim araçlarının devleti elinde bulunduran sınıfların rıza üretimine yaradığını belirtmektedir:

---

¹⁵ Süleyman İrvan, *a.g.m.*, s. 80.

¹⁶ Aktaran: James Curran, *a.g.e.*, s. 195.

¹⁷ John Keane, *Medya ve Demokrasi*, İngilizce'den çeviren: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 1999, s. 96.

¹⁸ James Curran, *a.g.e.*, s. 192-195.

“Sistem içine giren gazetecilerin genel olarak değerleri içselleştirerek ideolojik baskılara uyum sağlamadıkları sürece başarılı olmaları olasılık dışıdır; bir şeye inanırken başka bir şey söylemek kolay değildir ve sağlamayanlar benzer mekanizmalarla eleneceklerdir.”¹⁹

II. TÜRKİYE’DE MEDYANIN ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de basının oluşum sürecine baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu’nda Padişah’ın isteği doğrultusunda yayımlanan ilk gazetenin, Saray ve çevresinin günlük tarihinden oluştuğu görülmektedir. Bu çerçevede basına düşen görev de kamuoyu oluşturmaktır.

Bağımsızlık Savaşı başlatılırken öncelikle yayın organlarının gerekliliği gündeme getirilmiş ve bu nedenle *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasıyla da bu durumda esaslı bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu dönemde basından beklenenler belirlenmiş, Cumhuriyetin yönetici seçkinleri modernleşme temelindeki ulus-devletin inşası sürecinde medyayı etkin olarak kullanmışlardır.

Atatürk 1924’te İzmir’de gazete sahip ve başyazarlarıyla yaptığı toplantıda Türk basınından yeni kurulan Cumhuriyetin çevresinde bir kale oluşturmalarını istemiş, onları yeni devletin inşası aşamasında modernleşmeden yana bir aktör olarak toplumsal hayatta yerlerini almakla görevlendirmiştir.²⁰

Hakimiyet-i Milliye’nin devamı niteliğindeki *Ulus* gazetesi tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin yayın organı olmuş ve Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile birlikte toplumu değiştirme misyonunu üstlenmiştir. Tek parti döneminde medya toplumsal sistemin bir unsuru

---

¹⁹ Noam Chomsky, *Medya Gerçeği*, İngilizce’den çevirenler: Abdullah Yılmaz-Osman Akınbay, Everest Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2002, s. 13.

²⁰ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, Kasım 2003, s. 113.

olmaktan çok siyasal sürecin ve olayların dışına itilmiş bir konumda tek parti rejiminin amaç ve çıkarlarına hizmet etmek durumundadır. Bu dönemde siyasal sistem ve medya arasındaki ilişki, siyasal sistemin medya üzerinde mutlak biçimde egemenlik kurduğu, medyanın hükümete ve yönetici seçkinlere tabi olduğu, yönlendirildiği bir ilişkidir. Kitle iletişim alanı iktidardaki tek partinin kontrolü altındadır ve bu kontrol ulus-devlet oluşturma ve modernleşme gerekçesiyle de meşrulaştırılmıştır.²¹

Demokrat Parti (DP) basının büyük umutlar bağladığı bir partidir ancak DP yöneticileri ile medya arasındaki iyi ilişkiler yalnızca birkaç yıl sürmüştür. Gazetecilerde, parti işbaşına geldikten sonra bütün basın sorunlarının çözüleceği kanısı vardır. Demokrat Parti iktidarının ilk dönemlerinde basın ve hükümet arasındaki ilişkiler olumlu gitmiş, medyanın hükümeti eleştirmesi ile birlikte bu ilişki bozulmuş, daha sonra da sansür ve ekonomik kısıtlamalar gündeme gelmiştir.²²

1970'lerde sanayileşmeye paralel olarak sermaye çevreleri reklam yoluyla gazetelerin yayınlarını ve işleyişini etkileyerek, sermayenin gazeteciliğin üzerindeki egemenliğini artırmışlardır. 1980'lerden itibaren ise medya kurumlarının büyük bir kısmı sektördeki el değiştirmeler sonucunda farklı sektörlerde faaliyet gösteren holdinglerin egemenliği altına girmiş ve bunların yan kuruluşları haline dönüşmüşlerdir. Hem iç pazara dönük yüksek büyüme stratejileri sonucu reklam pastasının büyümesi ve gazete basım teknolojisindeki gelişmeyle tirajın hızlanması, hem de kalitenin iyileşmesi ile ulaştırma ve haberleşme altyapılarındaki gelişmeyle daha çok okuyucuya ulaşma şansının ortaya çıkmasının medyadan para kazanmanın yolunu açtığını ve basın işletmelerinin holdingleşmeye giderek, yatay ve dikey olarak

---

²¹ Murat Sadullah Çebi, "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Medya İlişkilerinin Tarihi Boyutu", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, Sayı:23-24, s. 2747.

²² Hıfzı Topuz, *a.g.e.*, s. 192.

genişlemelere yöneldiğini söyleyen Mustafa Sönmez'e göre, "medyanın holdingleşmesi" diye adlandırılabilir 1980 öncesi evreyi kısa sürede "holdinglerin medyaya girişi" ve "yazılı-elektronik basınla bütünleşme" evreleri izlemiştir. Kamu müdahaleciliğinin dolayısıyla rantların azaltıldığı iddia edilen 1980'li ve 1990'lı yıllarda, tam tersine medya ile siyaset arasındaki ilişkiler daha fazla giriftleşmiş ve siyasi partilerle, kendisini dördüncü kuvvet olarak lanse eden medya arasında etkileme-etkilenme mücadelesi daha fazla artmıştır.²³

Süleyman İrvan 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerine basının yaklaşımını incelediği çalışmasında, otoriter basın kuramının darbe dönemlerinde basına uygulanan kısıtlamaları ve gazetecilerin baskı ortamlarındaki çekingen davranışlarını açıklamak için yeterli olabileceğini, ancak gazetelerin her iki darbeyi de alkışlamış olmalarını açıklamaktan uzak olduğunu belirtmektedir.²⁴

İrvan'ın saptamasından da görüleceği üzere, Türkiye basını Cumhuriyetin kuruluşunda misyon basını olma özelliğini daha sonra da devam ettirmiştir. Değişen durumla birlikte ekonomik ve siyasal ilişkileri basın üzerinde daha etkili hale gelmiş, basının bu misyondan uzaklaşması da mümkün olmamıştır. Türk basınının en önemli özelliği ortaya çıkan her yeni durumda konumunu merkezden ve statükonun korunmasından yana kullanmasıdır.

Türkiye'deki kitle iletişim pratiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel felsefesi olan ve imtiyazsız ve sınıfsız bir toplum tasavvuru üzerinde yükselen halkçılık yaklaşımının etkisiyle özgün bir karakter kazanmıştır. Türkiye'deki yaklaşım Amerika kıtasındaki gibi sınıf farklılıklarından oluşan bir toplumda çok sesli ortama

---

²³ Mustafa Sönmez, "Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları", *Birikim*, İstanbul, Sayı:92, s. 77.

²⁴ Aktaran: İrfan Neziroğlu, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*, Türk Demokrasi Vakfı, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, Aralık 2003, s. 46.

bir ifade alanı yaratma endişesi ile yoğrulan bir liberal yayıncılık anlayışı yerine, aralarında fark gözetilmeyen kitlelere yeni bir kültürün topyekun yukarıdan anlatılması ve aktarılması endişesine dayalı bir yayıncılık anlayışıdır.²⁵

Türkiye medyası yeni kurulan Cumhuriyette laik bir ulusal yapı inşa etmeye çalışan modernleşmeci devletin taşıyıcısı olurken, bu süreçte de kamusal alanı oluşturmada önemli bir işleve sahip olmuştur. Kural'a göre Türkiye'de hakim sınıflar tarafından modernleşme ve medenileştirmenin bir aracı olarak görülmeye ve kendisini de öyle görmeye devam eden yaygın medya, toplumdaki kimlikler/söylemler çoklaşması ile hakim söylemin bunu içine alarak "birliğini/bütünlüğünü" yeniden-tesis etme çabası karşısında tarihsel ve de kurumsal olarak kendisinden beklenen "tarafılılıkta" konumlanmıştır:

"İlk olarak baskılar nedeniyle özel yaşam alanının dar sınırlarına ya da kamudan farklı olarak tanımlamak gereken cemaatlerin kapalı, hiyerarşik, bireysel kimliği yok sayan adalarına itilenlerin, kamusal/aleniyet kazanmalarıyla o zamana kadar yapay biçimde yekpare tutulmaya çalışılan ulus-devlet kamusalılığı "bölünmüştür". (Aslında çoklaşmıştır). İkinci olarak, alternatif kamuların ortaya çıkmasının bir sonucu olan "bölünme" ile birlikte Cumhuriyet rejim ve ideolojisinin politik pratik ve tabularının bir yandan; sistem-içi hegemonya mücadelesine dahil olmaya çalışanların –özellikle Refah Partisi ile DEP'in "teşebbüsleri" ile sarsılmaya başlaması, diğer yandan; sistem dışı şiddetin baş göstermesi ile bir hegemonya krizine yol açmıştır. Başka bir ifadeyle toplumsal rıza tehlikeye düşerken, iktidar mücadelesinde yönelen merkezler de çoğalmıştır. Bu nedenle de toplumsal rızanın yeniden tesis edilebilmesi için bildik "yasa ve düzenin korunması" tedbirleri sürdürülürken, bir ikna seferberliğine girişilmesi gerekmiştir. Bunun en önemli sonucu hakim söylemlerin yeniden ideolojik olarak yeniden kurulmaya çalışılması olmuştur."²⁶

Günümüzde Türkiye medyasının siyasal sistem karşısında göreceli bağımsızlığa sahip olduğu ancak ekonomik sistemle bütünleştiği söylenebilir. Medyanın mülkiyet yapısındaki değişmeler, medyanın hükümetlerle olan ilişkilerini

²⁵ Asu Aksoy, "Türk Medyasını Anlamak", *Birikim*, İstanbul, Sayı:61, s. 15.

²⁶ Sevda Alankuş Kural, "Türkiye'de medya, hegemonya ve ötekinin temsili", *Toplum ve Bilim*, İstanbul, Güz 1995, Sayı: 67, s. 88-89, 105-106.

de etkilemektedir. Medya kartelleri şirket kazançlarını artırabilmek için siyasal baskı unsuru olarak kullanılan güç merkezleri haline gelmiştir. Bu karteller çıkar sağlamak amacıyla hükümetlerle güç birliği içine girmekte ve bunun sonucunda da seçimlerde bir siyasi partinin yanında yer alarak yönetimdeki yozlaşmaları ve başarısız uygulamaları göz ardı edebilmektedirler.²⁷

Çağlar Keyder'in belirttiği gibi, Osmanlı döneminde gelişmeye başlamış toplumun içindeki modernleşme dinamiği ortadan kalktıktan sonra Cumhuriyetçi kadrolar yukarıdan, devlet eliyle toplumu modernleştirme misyonu üstlenmişler, fakat bunu yaparken bireylerin kişisel haklarını elde etmelerine, kendi adlarına düşüncelerine karşı çıkmışlardır. Ulusun ve devletin sürekli tehdit altında olduğunu, çatlak seslere izin verilmemesi gerektiğini söyleyerek modernleşmeyi kısıtlanmış, özgürleştirici boyutunu yitirmiş bir şekilde sunmaya çalışmışlardır. Bu yorumun getirdiği güçle de kendilerine toplum adına karar verme yetisi tanıdılar, bireylerin özerkliğini belirsiz bir geleceğe ertelemişlerdir.²⁸ Medya da bu modernizasyon projesinin bir ayağı olarak hareket ederken, kamu yararı ve özgürlükler konusuna resmi ideoloji yanından bakmıştır.

Türkiye'de modernleşme sürecinde eksik kalan meşruiyet sağlama işlevi de ordunun gücüyle doldurulmuştur. Ordu, modernleşme sürecinde daha çok verili koşulların etkisiyle toplumsal yapıdaki bütün katman ve kategorilerin dışında ve üzerinde meşruiyetini kendisi sağlayarak sistemin tek egemeni olmayı başarmıştır.

---

²⁷ Murat Sadullah Çebi, "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Medya İlişkilerinin tarihi Boyutu", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, Sayı:23-24, s. 2750-2751.

²⁸ Çağlar Keyder, "Kimlik Bunalımı, Aydınlar ve Devlet", *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, Metis Yayınları, Genişletilmiş İkinci Basım, İstanbul, 1996, s. 143.

1.3. TÜRKİYE'DE ORDUNUN ÖZELLİKLERİ

Tarihsel olarak bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan modernleşme hareketleri, ordunun merkezi bürokrasi içinde önemli bir yer tutması ve imparatorluğun ekonomik ve toplumsal çöküşünün Avrupa'nın askeri gücü karşısında gerileyen ordu kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle ya ordu eliyle başlatılmıştır ya da ordu içinde uygulamaya konmuştur. Bunların sonucu olarak Batılılaşma hareketlerinin önderliği siyasal bir anlayışla askeri bürokrasi tarafından üstlenilmiştir. Hale, Türkiye'de askerlerin ülkenin önde gelen modernleştiricileri arasında oldukları görüşüne inandıklarını ve 19. ve 20. yüzyıl başlarının deneyimlerinin bu inanca geçerlilik kazandırdığını belirtmektedir.²⁹

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete devreden en örgütlü ve güçlü kurumun ordu olduğunu söyleyebiliriz. Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen, Cumhuriyeti ilan eden ve Türk devletini kendileri tarafından belirlenen ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandıran kadro asker kökenlidir.³⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana bir baskı aygıtı olarak kalmayıp inşa sürecinin erken dönemlerinde varolan ideolojik aygıtların yetersiz gelişiminden kaynaklanan boşluğu doldurmuştur.³¹

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çıkarılan yasa ile ordu mensuplarına siyasetin yasaklanması, ordunun siyasetteki etkililiğini sınırlamak ya da sona erdirmek amacını taşımaktan uzaktır. Kayalı, Atatürk'ün padişahlığın kaldırılmasını öneren ve sonra tadil edilerek kanunlaşan tasarının meclis komisyonunda

---

²⁹ William Hale, *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Hil Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, Ocak 1996, s. 277.

³⁰ Tanel Demirel, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine", *Derleyenler: Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, a.g.e.*, s. 360.

³¹ Özgür Gökmen, "28 Şubat: Bir Batılılaşma Restorasyonu mu?", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık*, İletişim Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul, 2002, s. 347.

görüülmesi sırasında söylediği, “Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi tabii olarak karşılırsa, sanırım ki uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek, usulüne uygun olarak ifade edilecektir. Fakat, belki de bazı kafalar kesilecektir”³² sözleriyle güvenilen gücün ordu olduğu değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca, orduda açık olan görevlere kendi istediği kişileri tayin ettirme ve diğer önemli mevkielekilerin istifasını sağlama, ordu yoluyla muhalefet yapılması korkusunun bir tezahürü de olsa, temelde orduyu Atatürk’ün mensup olduğu politik akımın destekçisi durumuna getirme sonucunu doğurmuştur.³³

Emre Kongar, Türkiye’de Silahlı Kuvvetlerin siyasal sürece karıştıkları eylemlerin özelliklerini anayasacılık, Batılılaşma, laiklik, tepeden inmeçi olarak nitelendirmektedir. Batılılaşma çabaları anayasal eylem çerçevesinde ortaya çıktığından meşruiyet kavramının gelişmesine yol açmıştır. Padişahın baskısı karşısında anayasacılık adına siyasete karışan askerler, bu davranışlarının gerekçesi olarak da “meşruiyet” kavramını geliştirmişlerdir. Askeri bürokrasinin “Batılılaşma”ya inanması nedeniyle Batı tipi bir toplum yaratma amacı ordu için siyasete karışmanın başka bir gerekçesi olmuştur. Askeri bürokrasi, anayasacılık, batıcılık ve laiklik gibi kavramlar halk desteğinden yoksun olduğu için siyasal olarak “tepeden inmeçi” bir yaklaşım uygulamıştır. Bu yaklaşım halkın devletten daha da fazla uzaklaşmasına neden olduğundan, halk desteğinden yoksun ve baskıcı uygulamalar biçiminde ortaya çıkmıştır.³⁴

---

³² Kemal Atatürk, *Nutuk*, Bugünkü dille yayına hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s. 468.

³³ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2005, s. 40-41,46.

³⁴ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, 35. Basım, İstanbul, 2004, s. 650.

Ordunun siyasi yaşama karışıkları eylemlerin niteliklerinden biri de “laiklik”tir. Çünkü ordu, dinsel ve geleneksel nitelikli Osmanlı toplum yapısını değiştirmek isteğinde olmuştur. Cumhuriyetçi modernleşme projesinin –özellikle de laiklik anlayışının- toplumsal düzlemde bulduğu yankı da Silahlı Kuvvetlere, ihtiyaç duyduğunda başvurabileceği önemli bir potansiyel sivil destek sağlamıştır.

Askeri bir eylem olarak başlayan Bağımsızlık Savaşı’nın ardından Cumhuriyet’in kurulmasıyla, siyasal hayat askeri bürokrasiden arındırılmış ve askeri bürokrasi sivil bürokrasinin denetimi altına girmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte devletçi-seçkinci cephe bütün siyasal hayata egemen olmuş; Cumhuriyet’in kuruluşunu sağlayan ordu, bu noktadan sonra devrimcilik, laiklik, batıcılık ve meşruiyetçilik ilkeleriyle Cumhuriyet ve modernleşmeci değerlerin korunması görevini üstlenmiştir.

Ordu içinde 1950 döneminde de iktidar lehine ve aleyhine örgütlenmeler olması gerçeği de, ordunun politika dışı olmadığını göstergelerindedir. 1950’ye kadar tartışmasız bir biçimde Türk siyasal hayatında başat güç olan ordu, bundan sonra, daha önceki değişikliklerin savunuculuğunu ve geliştiriciliğini değil, yeni durumun ortaya çıkardığı işlevleri yüklenmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, özerkliği kanunla kaldırılan Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlanmış, 1949’da da Milli Savunma Bakanlığı’nın bünyesi içine alınmıştır. Bunları, ordunun politika dışı durumu olarak nitelemek yanlış görünmektedir.³⁵

Kayalı’ya göre, Fevzi Çakmak’ın emekliye sevk edilmesi ve Atatürk sonrası durum, orduyu bütünüyle belli bir politikanın destekçisi olmaktan çıkarıp çelişik eğilimlere destek yapmıştır. Ordu geçmiş dönemdeki ölçüde, fakat daha farklı bir

---

³⁵ Kurtuluş Kayalı, *a.g.e.*, s. 55-56.

biçimde etkileycilik işlevini sürdürmüştür. CHP ve DP'nin uygulamada birbirlerine yakınlaşmaları askerlerin parti eğilimlerini değiştirebilmiş, 1946 yılındaki seçim hileleri askerleri iktidara karşı tepkiye yöneltmiş ve ihtilali amaçlayan teşkilatlar kurulmaya başlanmıştır. Bir başka deyişle değişik görüşler ordudan destek bulmuştur. Halk kitlelerine ve mahalli aydınlara daha fazla açık olan DP, zaten başından beri asker aydınlara daha az ilgili olmuştur. Demokratik gelişme halk kitlelerine belli ölçüde yakınlık gerektirdiğinden, her iki partinin de asker aydınlara ilişkisi azalmış, temelde sivil aydına dayanan hareketler ön plana çıkmıştır. 1957 seçimi öncesinde tasarlanan ihtilalin İsmet İnönü'ye bildirilmesi ve İnönü tarafından reddedilmesi, askeri kesimin bağımsız niteliğini gösterdiği gibi, sonraki hareketlerin daha bağımsız olmasını da etkilemiştir. Türkiye'de üniversite öğretim kadrosu aktüel anlamda politika ile doğrudan ve aktif biçimde ilgilidir. Öğrenci olayları belli ölçüde bu kadronun etkisiyle gelişmiştir ve bu olaylar askerlerin bir an evvel müdahale yapmaları sonucunu doğurmuştur. Öğrenci olayları bir ölçüde CHP ile ilgilidir. Mevcut iktidarın devrilmesi amacındaki ordunun, CHP ve öğrenci gençlikle öğretim kadrosunun birleşmesi söz konusudur.³⁶

1935 yılında çıkarılan TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinde yer alan "Silahlı Kuvvetlerin görevi Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'ni, Türk anayurdunu korumak ve kollamaktır"³⁷ ifadesi ile TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85'inci maddesinde yer alan "Vazifesi Türk yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan silahlı kuvvetlerde her asker kendi üzerinde düşeni öğrenmeye ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarfederek

---

³⁶ Kurtuluş Kayalı, *a.g.e.*, s. 59-64.

³⁷ Orhan Çelen, *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği, Askeri Ceza Kanunu, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu*, Cantekin Matbaacılık, 10. Baskı, Ankara, 2002, s. 57.

yapmaya mecburdur”³⁸ ifadesi, ordunun üstlendiği misyonun sivil iktidarlarca sürdürülmediği durumlarda “Cumhuriyeti koruma ve kollama göreviyle” müdahale etmesine bir gerekçe oluşturmuştur.

1960 Darbesi’nin, Demokrat Parti’nin modernleşme yaklaşımından uzaklaşma anlamına gelebilecek politikaları sonucunda doğan hoşnutsuzluğun ifadesi olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Kayalı, 27 Mayıs Darbesi’nin arkasında yatan sebeplerin laiklik ve demokrasi dışı yönelim ve belli ölçüde ekonomik politika çevresinde formüle edilmesinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Aslında laikliğe aykırı olarak nitelenen bazı eğilimleri CHP de desteklemiştir. Temelde CHP ve DP’nin özgürlük anlayışları özdeştir sadece özgürlüğü savunacak grup konusundaki tavırları değişiktir. Orduda subayların ekonomik durumu da ihtilal gerekçesi olarak gösterilmiştir. Oysa CHP ve DP 1957 sonrasında itibaren askerlerin yaşam koşullarını düzeltme çabasında olmuşlardır. Bu da darbeleri yaşam güçlüğünden kaynaklanan ve bu nedenle de reformist tepkiler olarak tanımlamaktan uzaklaştırmaktadır. Yapılan hareket Batılı anlamda demokrasi ve laikliği korumak amacıyla yapılmıştır ancak demokrasiyi koruma sonucuna ulaşmamıştır.³⁹ Şen, 27 Mayıs müdahalesinin sadece siyasal alanı düzenlemeye yönelik bir eylem olarak değil, aynı zamanda resmi ideolojinin –özellikle resmi milliyetçiliğin- temellerini de korumaya yönelik olduğunu söylemektedir.⁴⁰

Ahmad’a göre TSK’nın emir komuta zinciri içinde gerçekleştirmediği bir müdahale olan 27 Mayıs’tan sonra ordunun liberal kapitalist ekonomiyle bağlantısını sağlayan Ordu Yardımlaşma Kurumu(OYAK) ile ordu, girişimci olarak sahneye çıkmış ve sistem içinde ekonomik bir çıkar grubu olarak hareket etmeye başlamıştır.

³⁸ Orhan Çelen, *a.g.e.*, s. 172.

³⁹ Kurtuluş Kayalı, *a.g.e.*, s. 64-66.

⁴⁰ Serdar Şen, *Geçmişten Geleceğe Ordu*, Alan Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul, Mart 2000, s. 90.

Ahmad, ekonomide bu kadar büyük bir payı olan ordunun, artık tarafsız ve politika üstü olamayacağını ve OYAK'ın yabancı şirketlerle bağlantılarının onu sanayileşmenin doğal müttefiki haline getirmekte olduğu yorumunu yapmaktadır.⁴¹

Kongar devletçi-seçkinci yaklaşımın temsilcisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin daha solcu ve halkçı bir tutum benimsemesiyle silahlı kuvvetlerin de bir parçasını oluşturduğu bu cephenin çözüldüğünü ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın da cephe içinde eski yerini bulamadığından kapitalist sınıfın çıkarlarını savunur duruma düştüğünü söylemektedir.⁴² Orduyu etkilemek için gösterilen çabaları yazılı basınla destekleme gereğinin duyulması Türkiye'de öteden beri varolan orduyu göreve davet etme eğilimini güçlendirmiştir. 12 Mart öncesi günlerde ordunun toplumsal gelişmeyi hızlandıracağı düşüncesi, aydın kamuoyuna hakim olmaya başlamıştır. 12 Mart döneminde, diğer doğrudan müdahalelerden farklı bir tutum gözlemlenmektedir. Ordu, temsilcileri vasıtasıyla sivil elite birlikte ülkeyi yönetmeyi kabul etmektedir. Ordu, önceki dönemlerin aksine, uyum içinde çalışacağı bir sivil aydın grubunun ülke içinde bulunmadığı düşüncesindedir. Ordunun anti-demokratik yönetim geleneğinin iki büyük partideki değişiklik nedeniyle ortak bulamaması da, 12 Mart döneminin sona eriş nedenlerinden biridir.⁴³

12 Mart ile açığa çıkan büyük sermaye grupları ile işbirliği 12 Eylül 1980 darbesiyle yapısal bir nitelik kazanmıştır. 1980 darbesinin önceki darbelerden farkı ise, önceki darbelerde var olan ama açığa çıkmamış olan, dinsel bir söylem kullanması, açık bir biçimde büyük sermaye grupları ile işbirliği halinde oluşu ve önceki darbelerin geleneğini sürdürerek Amerika Birleşik Devletleri ile uyum içinde

---

⁴¹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980*, Hil Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1996, s. 273.

⁴² Kongar, *a.g.e.*, s. 652.

⁴³ Kayalı, *a.g.e.*, s. 188.

davranmasıdır.⁴⁴ 12 Eylül’de ordu, ulus-devleti koruma nosyonu ve artan şiddet ortamını gerekçe göstererek müdahalede bulunmuştur. 1980 darbesiyle ordu, Türk siyasi demokrasisini iç savaşın eşiğinden döndürdüğü iddiasıyla gücünü iyice perçinlemiştir. Bu iddianın ortaya atıldığı siyasal kültürde toplumun orduya biçtiği tarihsel misyon ve siyasi rol devletin bekçiliğidir. Bu da onun yeni bir ambalajla daha baskın olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.⁴⁵

12 Eylül’ün sonrasında ordu, yeni bir siyasi yapı oluşturmak ister görünmektedir. 1961 yılında anayasal bir kuruluş olarak var olan Milli Güvenlik Kurulu’nun yetkileri 1982 Anayasası’yla genişletilerek Türkiye’de hemen hemen hayatın her alanda en etkili belirleyici konumuna gelmiştir. 1982 Anayasası’nın 118’inci maddesinin “gerekçesinde” Milli Güvenlik Kurulu’nun kuruluş amacı şöyle belirtilmektedir: “Milli Güvenlik Kurulu, ülkenin belirlenmiş ve yürütülmekte olan genel siyaseti içerisinde; milli güvenlik siyasetinin tayin, tespit edilmesi ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusunda görüş ve tavsiyelerini Bakanlar Kurulu’na bildirmek ve “böylece Bakanlar Kurulu’nun takip edeceği genel siyasetin, milli güvenlik siyaseti kısmını” oluşturmaktır.⁴⁶ 12 Eylül’den sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ve 1982 Anayasası’nda somutlanan değişikliklerde iki madde dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, “Kurul’un devlet varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulu’nca öncelikle dikkate alınır.” hükmüdür. Bu maddenin gerekçesinde “yakın geçmişimiz bu kararların

---

⁴⁴ Emre Kongar, *a.g.e.*, s. 653.

⁴⁵ Ümit Cizre, *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2005, s. 79.

⁴⁶ Şaban İba, *Milli Güvenlik Devleti, Dünyada ve Türkiye’de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma*, Çiviyazıları Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, Eylül 1999, s. 182.

uygulanmadığı zaman ne gibi durumlarla karşılaştığımızın acı örnekleri ile doludur” denilmiştir. Kurulun kararlarının Bakanlar Kurulu’nda “öncelikle dikkate alınması” anayasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. Diğerisi ise, “milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu’na tavsiye eder” cümlesindeki “gerekli temel görüşler” çıkarılmış ve böylece MGK, devletin tüm sorunları konusunda kararlar alabilecek bir organı haline getirilmiştir.”⁴⁷

İnsel, brifinglerle, andıçlarla, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)’yle, her konuda bilgi derleme ve yönlendirici tedbirler almak yetkisine haiz MGK teşkilatlanmasıyla, TSK’nın kendine biçtiği rolün toplum mühendisliği olduğunu söylemektedir:

“Siyasal meşruiyetini önce kendi silahlı konumundan, sonra ‘Türkiye Cumhuriyeti halkı’nın içinde boğulduğu genel güvensizlik ortamından alan bu toplum mühendisliği misyonunu sürdürmek için, ya otoriter bir siyasi rejimin merkezinde yer almak gerekir ya da bir siyasi parti gibi faaliyet göstermek. Birinci şıkta, Meclis, siyasi partiler çağın zorladığı koşullar nedeniyle tahammül edilen bir figüran olurlar. İkinci şıkta ise, Silahlı Kuvvetler Partisi’nin varlığı silahsız kuvvetlere dayanan siyasi oluşumları güdük bırakır, hatta fiilen yok eder. Türkiye’de bir siyaset ve yönetme biçimi olarak yürürlükte olan ulusal güvenlik rejimi bu iki şıkkın sentezidir. Bu rejimin doğal bir sonucu siyasetin siyazetsizleşmesidir. Silahlı kuvvetlerin toplum mühendisliği operasyonunun (olayının!!!) sürdürülebilir kalması için siyasetin bir ulusal güvenlik saplantısı içinde gerçekleşmesi gerekir.”⁴⁸

Eski Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş’in MGK ile ilgili olarak söylediklerine bakıldığında, milli güvenlik siyasetini tayin eden kurulun yetkilerinin siyasal alanda nereye kadar uzandığı açıkça görülmektedir:

“Anayasamızda tanımlandığı gibi MGK, milli güvenlik siyasetini tayin eder ki, bu bütün politikaların tanrısıdır anayasasıdır. Buna aykırı davranılması düşünülemez. Bu nedenle 1982 Anayasası, “MGK hükümete tavsiye eder” ifadesi yerine bildirir ifadesini kullanmıştır. Anayasal durum

⁴⁷ Şaban İba, *a.g.e.*, s. 182-183.

⁴⁸ Ahmet İnsel, “Ulusal güvenlik siyaseti ve silahlı kuvvetler partisi”, *Birikim*, İstanbul, Sayı:149, 2001, s. 13.

*bu olduğuna göre MGK kararlarının tavsiye mahiyetinde değerlendirilmesi yanlıştır.*⁴⁹

28 Şubat 1997'deki askeri müdahale ise Silahlı Kuvvetlerin, Susurluk skandalının aydınlatılması için meslek odaları tarafından başlatılan ve kamuoyu desteğiyle giderek Refahyol Hükümeti'ne karşı bir protestoya dönüşen "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemlerinin potansiyelini kullanmalarıyla gerçekleşmiştir. Askerler, Refahyol hükümetinin sahip olduğu "tehdit" karşısında siyasal hayata, Anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla müdahale etmişlerdir. Türkiye'de ordu, 28 Şubat 1997 müdahalesinde olduğu gibi demokratik yollarla işbaşına gelmiş hükümetlerin üzerine yine Anayasa'ya dayanarak çıkabilmektedir.⁵⁰

Şaban İba, Türkiye'deki askeri müdahalelerin özelliklerini hiyerarşi ve disiplinin korunması, geçici ve kısa süreli olması, belli aralıklarla yapılması, ordunun özerkliğinin yetkinleşmesi, ABD'nin icazetine dayanması, egemen sınıflar bloğu ile ordu arasındaki ilişkilerin gelişmesi, askeri müdahale tehlikesinin devam etmesi ve askeri vesayetçiliğin gelişmesi olarak sınıflandırmaktadır.⁵¹

Türkiye'de ordunun siyasete müdahale ederken kendisini destekleyecek toplumsal ittifak arayışı içinde olduğunu söyleyen Demirel, ordunun askeri müdahaleler öncesinde müdahaleyi arayan ve onu destekleyecek bir toplumsal grubun var olmasına dikkat ettiğini, kurumsal veya kişisel çıkarlar uğruna müdahale ediliyor görüntüsünden uzak kalınmaya çalışıldığını belirtmektedir.⁵² Ordunun toplumsal alanda kapladığı yere ilişkin olarak da Şen, kentli sınıf ve tabakaların bu

⁴⁹ "Güreş: Uymazlarsa bozular", *Milliyet*, 4 Mart 1997.

⁵⁰ Ümit Cizre, "Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri", Derleyenler: İnel, Bayramoğlu, *a.g.e.*, s.139.

⁵¹ Şaban İba, *a.g.e.*, s. 56-61.

⁵² Tanel Demirel, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine", Derleyenler: İnel, Bayramoğlu, *a.g.e.*, s. 367.

durumu içselleştirdiğine dikkat çekmektedir. Özellikle yeni kentli çoğunluğun demokratik özelemlerin oluşabileceği bir kültürel formasyondan geçmediğini vurgulayan Şen, güç imgesi altında ordunun tüm müdahalelerini meşru gördüğünü belirtmektedir.⁵³

İba, Türkiye’de şimdiye kadar yapılan askeri müdahalelerin her birinin, emperyalist-kapitalist sistemin uluslararası krizinden 2. Dünya Savaşı’ndan sonra ülkede gelişen çarpık kapitalizmden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu krizlerin her biri aynı nedenlerle ortaya çıkmış ve yarattığı sorunlar benzer biçimde Uluslararası Para Fonu (IMF)’nun İstikrar Programları’yla çözümlenmiştir. Çünkü 1947 yılında parasını yüzde 100’ün üzerinden devalüe ederek IMF’ye üye olan Türkiye, bu tarihten itibaren ekonomik darboğaza girdiği her dönemde IMF reçeteleri uygulamak zorunda kalmıştır. Bu reçetelerin uygulanması ise, kaçınılmaz olarak ülkede askeri müdahalelere, başka bir deyişle “ara rejim”lere yol açmıştır.⁵⁴

İttihat ve Terakki döneminden itibaren Türkiye’de asker müdahalesi öncelikli bir sorun olmuş, vatanın kurtarılması en önemli amaç olarak nitelendiğinden müdahalelerin gerçekleşmesi kolaylaşmıştır. Türk aydını olayların ilk başladığı andan son zamanlara kadar ordu müdahalesini makul görmüş, tartışmasını yapmamış, ordunun elde edilememesi halinde istekleri doğrultusunda gelişmeler olamayacağını düşünmüştür.⁵⁵

Cizre’ye göre 1997 sonrası ordu-toplum ilişkisi modelini geçmişten farklı kılan yan, TSK’nın yükselen siyasal özerkliğinin gerçek sırrı kontrol merkezli

---

⁵³ Serdar Şen, *a.g.e.*, s. 37.

⁵⁴ Şaban İba, *a.g.e.*, s. 50.

⁵⁵ Kurtuluş Kayalı, *a.g.e.*, s. 44-45.

stratejisinde değil, “hegemonyaya rıza gösteren vatandaş üretme” projesine medya ve sivil toplum kuruluşlarını katarak eğilmesinde yatmaktadır.⁵⁶

---

⁵⁶ Ümit Cizre, “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri”, Derleyenler: İnel, Bayramoğlu, *a.g.e.*, s. 152.

İKİNCİ BÖLÜM

REFAHYOL HÜKÜMETİ VE POLİTİKALARI

Çalışmamızın bu bölümde 28 Haziran 1996'da RP ve DYP ortaklığında kurulan Refahiyol koalisyon hükümetinin kuruluşu, programı, özellikleri ve politikaları 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı da dahil edilerek ele alınmaktadır.

II.1. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU

Refah Partisi (RP) 27 Mart 1994 yerel seçimlerini İstanbul ve Ankara başta olmak üzere hemen hemen bütün büyük şehirlerde kazanmıştır. Refah Partisi'nin yükselişinin nedeni Göle'ye göre, Türkiye'de muhafazakar ama liberal merkezi politikanın zayıflamasıdır. Özal'ın liberalizmi daha çok anarşik bir liberalizm doğrultusunda gelişmiştir: Gelenekleri yıkmış, bireyleri özgürleştirmiş, hedonist düşleri meşru kılmış, yasal engelleri zayıflatmış, istekleri artırmış, yeni pazarlar yaratmış ve önündeki bütün engelleri yıkmıştır. Böylece Türkiye'de liberalizm, kolay zengin olma yolu haline gelmiş ve yolsuzluk kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Refah politikaları, bu “adaletsiz” ve “ahlak dışı” gelişmelerin üzerine giderek dürüstlüğü garanti eden, tutumlu davranışları ortaya çıkaran, toplumsal birliği sağlayan “adil” ve “alternatif” bir düzen vaat etmiştir.⁵⁷

Türkiye deneyiminin diğer Müslüman ülkelere göre özgüllüğü ise, çokça vurgulandığı gibi, en radikal laiklik deneyimine sahip olmasının ötesinde, demokrat ve sağ liberal bir geleneğin 1946'dan itibaren yeniden yeşermesidir. Bunun sonucu olarak İslami kimlik ve söylem siyasal sistem içinde meşruluk zemini bulmaya

---

⁵⁷ Nilüfer Göle, *Melez Desenler, İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis Yayıncılık, İkinci Basım, İstanbul, Nisan 2002, s. 62, 76-77.

başlamıştır. 1970 yılında kurulan Milli Nizam Partisi ve onun devamı olan Milli Selamet Partisi ve Refah Partisi İslami inancı siyasete doğrudan taşımaya devam etmiştir. Refah Partisi ilk olarak 1970’lerde İslamcı bir parti olarak kurulduğunda geleneksel dindarları cezp etmiş ve kırsal bölgelerden destek görmüştür. 1990’larda ise gittikçe kentsel alt-orta sınıfları cezbeden bir parti haline gelmiştir.⁵⁸

Sina Akşin, Refah Partisi’nin temsil ettiği İslami geleneğin aldığı oyların artmasının sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

“İslamcı oyların yükselişi öncelikle ‘büyük’ partilerin iş bulma, halka iktisadi ve toplumsal yarar sağlamadaki başarısızlığına karşı protesto ve aynı zamanda İslamcılarının bunu sağlayabileceği umuduyla açıklanabilir. İkincisi, şeriatçı yandaşlarının (Türkiye’de ve Avrupa’da) cömertliği sayesinde büyük paralar toplayabiliyorlardı. Suudi Arabistan ve Libya gibi ülkelerden de mali destek aldıkları ileri sürülmektedir. Üçüncüsü yerel örgütleri çok çalışıyor, kapı kapı dolaşıp propaganda yapıyor, birçok kez gıda yardımlarında da bulunuyorlardı. Dördüncüsü, kimileri sırf dinsel amaçlarla, salt şeriatçı oldukları için bunlara oy vermekteydi.”⁵⁹

1994 yılındaki yerel seçimlerden sonra, RP’nin yükselişi devam etmiş ve RP, 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde % 21.38 oy alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Oyların geri kalanı yüzde olarak şöyle dağılmıştır: Anavatan Partisi % 19.65, Doğru Yol Partisi % 19.18, Demokratik Sol Parti % 14.64, Cumhuriyet Halk Partisi % 10.71.⁶⁰

Akpınar, seçimden Necmettin Erbakan liderliğindeki İslamcı kimliği ile tanınan RP’nin birinci olarak çıkmasının ülkede büyük bir dalgalanma yarattığını ve medyanın sandıktan çıkan formülün ANAYOL (Anavatan Partisi ve Doğru Yol

---

⁵⁸ Nilüfer Göle, *a.g.e.*, s. 54, 72.

⁵⁹ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 5, Bugünkü Türkiye 1980-2003*, Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav, Yayın Yön: Sina Akşin, Cem Yayınevi, Genişletilmiş, gözden geçirilmiş 5. Basım, İstanbul, Mayıs 2004, s. 168.

⁶⁰ *1995 Yılı Genel Seçim Sonuçları*, http://www.belgenet.net/ayrinti.php?.yil_id=12, (30.01.2006).

Partisi koalisyonu) olduğunu işleyerek, liderlere RP'ye karşı ittifak çağrısı yaptığını söylemektedir.⁶¹

Cizre'ye göre ise 24 Aralık 1995 seçimleri, Türkiye siyasetinde RP'nin birinci parti olmasından kaynaklanan klasik endişelerin ya da yeni bir hükümet kurma zorluklarının ötesinde ve üstünde bir belirsizlik tablosunu gözler önüne sermiştir. Bu anlamda 1995 seçim sonuçları merkezin erimesi ve parçalanması sürecinde artık bir doruk noktasına ulaşıldığını göstermektedir.⁶²

Seçimden sonra, Mecliste hiçbir parti güvenoyu alacak kadar çoğunluk sağlayamamış ve partiler arasında koalisyon pazarlıkları başlamıştır. 9 Ocak 1996'da siyasi parti liderleriyle görüşen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, seçimlerden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan'ı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Erbakan ilk görüşmesini Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Tansu Çiller ile yapmış ve Çiller'den kesin bir dille ret yanıtı almıştır. Erbakan, ikinci görüşmesini ANAP lideri Mesut Yılmaz ile yapmış, ancak ret cevabı almamıştır.⁶³

Bu aşamada merkezin yeniden yapılandırılması sürecinde siyaset, merkezin laik değerleriyle çatışma halinde olan RP'nin birinci parti olması nedeniyle laiklik-irtica ekseninde dönmüştür. Laik rejimin koruyucusu ve kollayıcısı olmayı üstlenmesi nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri(TSK), bu belirsizlik ve kilitlenmeden çıkış sürecine seyirci kalmamıştır. Bu süreçte öncelikle dışarıdan destekli bir ANAP ve DYP koalisyon hükümeti ile geleneksel merkez diriltilmeye çalışılmıştır. Bu

---

⁶¹ Hakan Akpınar, *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, Ümit Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 2001, s. 25.

⁶² Ümit Cizre Sakallıoğlu, "24 Aralık 1995 Alacakaranlık Kuşağı Seçimleri", *Birikim*, Sayı: 81, Ocak 1996, s. 26.

⁶³ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 31.

koalisyon TSK'den gelen temennilerin de etkisiyle, ANAP'ın RP ile yapacağı koalisyondan son anda vazgeçmesi sonucu oluşmuştur.⁶⁴

Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP, RP ile koalisyon kurmaktan vazgeçtikten sonra Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi ile koalisyon kurmuş ancak ANAYOL hükümetinin ömrü kısa sürmüştür. Anayasa Mahkemesi'nin güvenoylamasında yeterli oyların sağlanamadığına karar vermesi, ANAP'ın Hükümetin Başbakan Yardımcısı Çiller'in yolsuzluklarıyla uğraşmakta olduğunun duyulması ve RP'nin de bu duruma katkısıyla ANAYOL hükümeti 6 Haziran 1996'da sona ermiştir.⁶⁵

Çiller 22 Haziran 1996'da hükümeti kurma görevini alan Erbakan'la bir araya gelerek RP ile koalisyon kurmayı kabul etmiş ve hükümet formülü DYP cephesinde 2+2 olarak şekillenmiştir. Buna göre iki yıl Erbakan Başbakanlık yapacak, sonraki iki yılda ise Çiller Başbakanlık görevini yürütecektir. Bakanlık dağılımı da bu görüşmede tamamlanmıştır. Erbakan Başbakan, Çiller de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olacaktır.⁶⁶

Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonundan oluşan 54'üncü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığında 28 Haziran 1996 günü göreve başlamıştır.⁶⁷ 8 Temmuz'da yeni hükümetin güvenoylaması yapılmıştır. Büyük Birlik Partisi (BBP)'nin desteğini alan Hükümet, 278 kabul oyuna karşılık, 265 ret oyuyla güvenoyu almıştır. ANAP-DYP-CHP'nin kurduğu ret cephesine 10 DYP milletvekili de katılmıştır. DYP'nin Yahudi milletvekili Jefi Kamhi "çekimser"

---

⁶⁴ Menderes Çınar, *Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık*, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 63.

⁶⁵ Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 169.

⁶⁶ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁶⁷ İnönü Alpat, *Hamamböcekleri Ateştopu ve Askerler 28 Şubat Sürecinde Türkiye*, Mayıs Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Eylül 1999, s. 17.

oy kullanırken, DYP Kilis Milletvekili ve Genelkurmay Eski Başkanı Doğan Güreş güvenoylamasına katılmamıştır.⁶⁸

DYP lideri Çiller 24 Aralık 1995 seçimlerinden önce RP karşıtlığını temel alan bir seçim stratejisi benimsemiş olmasına rağmen, RP ile bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Koalisyonun kurulmasında, DYP liderinin Başbakanlığı dönemini ilgilendiren ve soruşturulmak üzere TBMM gündemine alınmak istenen gensoru önergelerinin belirgin bir etkisi olduğu konusunda iddialar öne sürülmüştür.

Çiller hakkındaki örtülü ödenek önergesinin, RP'nin büyük desteğiyle, 246 kabul oyuna karşılık 264 ret oy alması, DYP Genel Başkanının olası bir hükümet ortağından istediği güvenceye kavuşmasına; öte yandan RP de kendi vermiş olduğu önerge aleyhinde oy kullanarak, ne kadar güvenilir bir ortak olacağını baştan kanıtlamasına neden olmuştur.⁶⁹ Erinç de Erbakan-Çiller ortaklığını, liderlerin yolsuzluklarını örtbas etmek için kurulmuş bir işbirliği olarak değerlendirmektedir.⁷⁰

RP'nin iktidara gelmesi başta rejimin koruyuculuğunu üstlenen TSK olmak üzere birçok çevreyi rahatsız etmiştir. TSK'nin rahatsızlığı başlangıçta tepkiye dönüşmemiş ve bir anlamda "bekle ve gör!" politikası izlenmeye başlanmıştır.⁷¹ RP'nin iktidar olmasından tedirgin olan diğer isim de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'dir. Hükümet kurma görevini RP'ye vermek zorunda kalan Demirel'in, hükümetin ilerleyen günlerinde ordu ve Refahiyol Hükümeti arasında denge unsuru olma görevini üstlendiği görülecektir.

---

⁶⁸ Hakan Akpınar, *a.g.e.* s. 65-66.

⁶⁹ Kemali Saybaşı, "Refahiyol Döneminde Siyasal Yaşam", *Onbir Aylık Saltanat, Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi*, Yayına Hazırlayan: Gencer Özcan, Boyut Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 1998, s. 26.

⁷⁰ Orhan Erinç, *Medya ile Politika*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 183.

⁷¹ Hamit Emrah Beriş, "Ordu ve Siyaset", *Siyaset*, Derleyen: Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınları, İstanbul, 2003, s. 444.

II.2. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN PROGRAMI*

Göle, Refah Partisi'nin programı ve politikalarında devletçi İslam kavramının uzantılarının eksik olmadığını ancak Refah Partisinin popülerliğini sivil toplumsal konuları borçlu olduğunu söylemektedir.⁷²

28 Haziran 1996 tarihinde kurulan Refahyol Hükümeti Programı 07 Temmuz 1996'da okunarak, 08 Temmuz 1996'da kabul edilmiştir. Refahyol hükümetinin programının Anayol hükümeti programının fotokopisi olduğu iddiasının yadsınamayacağını söyleyen Kemali Saybaşı, RP'nin "Adil Düzen" düşüncesinin hükümet programına belirgin bir biçimde yansımadağını belirtmektedir.⁷³

Hükümet, hukuka ve insan haklarına bağlı demokratik bir devlet anlayışını tavizsiz şekilde uygulayacağını belirttiği programında, Anayasada yer alan esaslar ve üniter-millî devlet yapısı korunarak terörle içte ve dışta kararlılıkla mücadele edileceğini vurgulamıştır. Bu konuda sorunların çözümü için alınacak önlemler ise programda şöyle belirtmiştir: "Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde güvenlik nedeniyle köylerini terk etmiş vatandaşlarımızın güvenliği tekrar tesis edilerek isteyenlerin geri dönüşlerinin temini ve mağduriyetlerinin giderilmesi için her türlü imkan seferber edilecektir. Olağanüstü hal, gerekli tedbirler alınarak kaldırılacaktır. Geçici köy koruculuğu sistemi gözden geçirilecek ve aksayan yönleri ıslah edilecektir. Güneydoğu Anadolu Projesine hız kazandırılacaktır. Yörede yatırımları artırmak için devlet imkanlarının yanı sıra özel kesim daha etkin bir şekilde devreye sokulacaktır."

Refahyol Hükümetini ekonomi programında ekonomik kalkınmada temel olanın rant ekonomisinden üretim ekonomisine geçiş olduğu ve enflasyonla ciddi bir mücadele yapılacağını bildirmiştir. Ekonominin dünya ekonomisiyle

* *Erbakan Hükümeti Programı*, <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/hp54.htm> (20.01.2006).

⁷² Nilüfer Göle, *a.g.e.*, s. 74.

⁷³ Kemali Saybaşı, "Refahyol Döneminde Siyasal Yaşam", *a.g.e.*, s. 27.

bütünleşmesinde, dış pazar payının artırılmasında, teknoloji ve dış kaynak sağlanmasında önemli bir rolü olan yabancı sermaye konusunda uygulanan liberal politikalara devam edileceği de vurgulanmıştır.

Programın ekonomi bölümünde Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği ile amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi için yasal düzenlemelerin ve gerekli değişikliklerin yapılmasının hedeflendiği göze çarpmaktadır.

Gümrük Birliği çerçevesinde çıkartılması gereken ve vergi sistemine etkinlik kazandıracak yasal değişikliklerin yapılacağı belirtilmiştir. Teşvik politikalarının, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyecek, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesine ve teknolojik ilerlemeye katkıda bulunacak ve Gümrük Birliği'nin gerektirdiği rekabete uyumu sağlayacak şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin finansman, yönetim, nitelikli işgücü, pazarlama gibi sorunlarının çözümüne proje bazında her türlü imkan ve destek sağlanacağı belirtilmiştir.

Bu bölümde ayrıca kamu açıklarının kontrol altında tutularak azaltılması, özelleştirmenin hızlandırılması ve kamunun dış borçlanma imkanlarının artırılması yer alırken, Hazinesin mali piyasalar üzerindeki baskısının azaltılacağı ve Merkez Bankasının özerkliğini artırıcı uygulama ve düzenlemelerin sürdürüleceği vurgulanmıştır. Bankalar Kanunu'nun Avrupa Birliği normlarına uygun olarak yeniden düzenleneceği belirtilmiştir. Özelleştirme faaliyetlerine hızla devam edileceği ve özelleştirme portföyünde bulunan kuruluşların en kısa sürede özelleştirilmesinin sağlanacağı; enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon kuruluş ve hizmetlerinin özelleştirilmesiyle ilgili yasal düzenlemelerin de geciktirilmeden yapılacağı ifade edilmiştir.

Kamu yatırımlarında sağlık ve eğitim sektörlerine, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine ağırlık verileceği belirtilen programda, yatırımları içinde 1995'te yüzde 9.2 olan eğitimin payının yüzde 12'ye, 1995'te yüzde 13.1 olan enerji sektörünün payının ise yüzde 22'ye yükseltileceği bildirilmiştir.

Altyapı sektöründe ise Yap-İşlet-Devret Modeli başta olmak üzere yeni finansman modellerinin uygulamaya konulacağı bildirilen programda, enerji yatırımlarının devreye sokulmasının sağlanacağı ve nükleer santraller kurulacağı belirtilmiştir.

Refahyol Hükümeti programının Dış Politika bölümünde ise Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri ile ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi yönünde yürütülen faaliyetlere hız kazandırılacağı ve bu ülkeler ile olan işgücü, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının kolaylaştırılması için gerekli önlemlerin alınacağı belirtilmiştir. Türkiye İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) çerçevesindeki ekonomik işbirliği faaliyetlerine etkin bir şekilde katılmaya devam edileceği bildirilmiştir. Avrupa ile İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine çaba gösterileceği, İslam ülkeleri ile ikili ekonomik ve ticari ilişkilerimizin daha da geliştirilmesi ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için gerekli önlemlerin alınacağı da belirtilmiştir.

Bu kısımda ayrıca hem Batılı ülkelerle, hem de İslam Ülkeleri, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Balkan ülkeleri ile işbirliğinin daha da geliştirileceği, Türkiye'nin taraf olduğu bütün uluslararası antlaşmalara ve stratejik antlaşmalara bağlı kalınacağı; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olması hedefi ile imzalanan Gümrük Birliği'nin sağlıklı bir biçimde gelişmesinin sağlanacağı da bildirilmiştir.

Programda yeni bir kamu personeli rejiminin yürürlüğe konulacağı ve devlette israfın önleneceği vurgulanmıştır. Adalet hizmetlerinde altyapının modernizasyonuna ve otomasyona önem verileceği, eskimiş ve günün şartlarına cevap vermeyen yasaların belirlenerek bu alanda gerekli düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir. Hükümet, programında mahkemelerin yoğun iş yükünü azaltmak, devlet ve vatandaş arasındaki itilafları asgariye indirmek amacıyla tahkim (Hakem) sistemi kurumlaştırmayı hedeflemiştir.

28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında Hükümetten uygulamaya geçirilmesi istenen kararlardan biri olan zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması konusu ise hükümet programının “Eğitim” bölümünde şöyle yer almaktadır: “Zorunlu eğitim, 8 yıla çıkarılacak, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için ilköğretimin ikinci kademesinde yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılacaktır.”⁷⁴

Programın eğitim ile ilgili bölümünde ayrıca, YÖK’ün yeniden düzenlenerek, koordinasyonun sağlanmasından sorumlu bir yapıya kavuşturulması, Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilmesi, özel üniversitelerin kurulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, özel kesimin okul açmasının teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Eğitim, teknik yöntem ve teknolojilerinin geliştirilmesinde, eğitim araç ve gereçlerinin üretiminde bu kesimin daha fazla rol alması özendirilmesi, Türk Cumhuriyetleri ile yürütülen eğitimdeki işbirliği ve buna dayalı projeler daha etkin ve güçlü bir şekilde sürdürülmesi gerektiği kaydedilmiştir.

---

⁷⁴ Sina Akşin ise 28 Şubat 1997 tarihli MGK’da özellikle vurgulanan zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması konusunun İmam Hatip Okullarının kapatılması anlamına geldiğinden, Erbakan iktidarında bunun uygulanmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 171-172.

Programın sağlık ile ilgili b6l6m6nde devletin temel sağlık hizmetlerini bedelsiz olarak sunmaya devam edeceği ancak sağlık sigortası sisteminin yaygınlaştırılmasına paralel olarak hastanelerin de 6zelleştirileceği belirtilmiştir.

Refahiyol H6k6meti programında merkezi idare ile mahalli idareler arasında g6rev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımının temel esaslarını belirleyen 6er6ve yasanın 6ıkarılacağı, merkezi idare tarafından y6r6t6len mahalli hizmetlere ilişkin g6rev ve yetkilerin mahalli idarelere devri sağlanacağı ve mahalli idarelerin idari ve mali yapıları ile denetimlerinin esas ve usulleri yeniden belirleneceği belirtilmiştir.

Programda işsizliğin azalması, aile, kadın ve gen6lik sorunlarına gereken ilginin g6sterilmesi, ana 6ocuk sağlığına 6nem verilmesi, orta direğin g66lendirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, esnaf ve sanatkarların, emekli ve yoksulların meselelerinin 66z6m6 vazge6ilmez hedefler olarak sunulmuştur. T6rk kadınının toplum i6indeki yerini etkileyen olumsuz şartların ortadan kaldırılması y6n6ndeki 6alışmalara ağırlık verileceği, kadınların eğitim, sağlık, istihdam ve toplumsal stat6lerinin y6kseltilmesi i6in gerekli 6alışmalar yapılacağı belirtilmiştir.

Programda ayrıca talih oyunları işletmelerinin, 6zendirici bir yaklaşımla cazibe merkezi haline geldikleri ve sosyal hayatta tahribata yol a6tıkları belirtilerek, bunların engelleneceği de vurgulanmıştır.

Din hizmetlerine 6nem verileceği vurgulanan programda, din hizmeti sunan g6revlilerin her t6rl6 siyasi d6ř6nce ve etkilerin dışında tutulması konusundaki hassasiyetin korunacağı, vakıfların 6alışmalarının teşvik edileceği belirtilmiştir.

Programda Anadolu basınının destekleneceği belirtilirken, basın-yayın hayatındaki sorunların 66z6m6 i6in gereken mevzuat d6zenlemelerinin ger6ekleştirileceği, vatandaşların haber alma ve bilgi edinme 6zg6rl6klerini en geniş

biçimde kullanmalarını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılacağı ve kişilik haklarının özüne dokunulmasının engelleneceği vurgulanmıştır.

İfade ve düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ve girişim özgürlüğünün yerleşmesi için gerekli önlemlerin alınacağı belirtilen programda, kanun önünde eşitlik, hukukun üstünlüğü, temel hakların güvence altına alınması, devletin vatandaşa hükmeden değil, hizmet eden hale getirilmesi, sivil toplum örgütlenmesine ağırlık verilmesinin programın önde gelen hedeflerinden olduğu belirtilmiştir.

II.3. REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN ÖZELLİKLERİ

Şen'e göre laik cephe içinde yer alanlar, her ne kadar İslami parti olarak değerlendirme eğiliminde olsalar da, İslami çevre içindeki birçok kesim RP'yi İslami bir parti olarak ele almaya karşı çıkmaktadır. RP'ye oy vermekle yetinenlerin birçoğu içinse RP, İslamcı bir partidir.⁷⁵

Ömer Laçiner, Türkiye toplumu için farklı bir sosyal-ekonomik yapılanmayı, Batı'ya alternatif bir İslam dünyası içinde yer almayı savunur gözüken, "İslam Kardeşliği"nden bahseden RP'nin gerçekte bu bahsedilen temaları "kullanarak" mevcut sistemin merkezine kabul edilmeyi hedefleyen ve bu hedefe kabul edildiği oranda "farklılıklar"ından arınacak sıradan Türk milliyetçisi bir düzen partisi olduğunu söylemektedir. 24 Aralık seçim sonuçlarıyla RP'nin sistem -ve düzen- dışı bir parti, hareket addedilecek "dışta tutulma" döneminin ortadan kalktığını söyleyen Laçiner, RP'li merkezdeki yerini hazırladığını belirtmektedir.⁷⁶

⁷⁵ Serdar Şen, *Refah Partisi'nin Teoriği ve Pratiği, Refah Partisi, Adil Düzen ve Kapitalizm*, Sarmal Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 1995, s. 14.

⁷⁶ Ömer Laçiner, "Seçim Sonuçları Üzerine", *Birikim*, Sayı:81, Ocak 1996, s. 3-10.

Ancak, seçimlerden birinci parti olarak çıkan ve seçim söylemleri ve programında da görüldüğü üzere merkez sağına çok uzağında yer almayan Refah Partisi'nin Doğru Yol Partisi ile yaptığı koalisyon başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere birçok çevreyi rahatsız etmiştir. DYP lideri Tansu Çiller Başbakanlığı döneminde TSK ile herhangi biri sorun yaşamamıştır ancak Refahyol iktidarı ile birlikte bu uyum süreci devam etmemiştir.

Refahyol Hükümeti ilk günden itibaren “darbe” söylentileri üzerine kurulmuştur. Ömer Laçiner darbe söylentilerini şöyle değerlendirmektedir:

“1996 Ağustos’undaki Askerî Şura’da generaller belki de beklemedikleri kadar uysal bir Erbakan’la karşılaşmışlardı. Onun ordudaki “şeriatçı subaylar”ın tasfiyesi kararı gibi hayli acı bir ilacı bile sızlanmadan içtiğini görmüş, yani “laiklik tehlikede” diyebilecekleri sözü edilir bir bahane bulamamışlardı. Ama buna rağmen Eylül ayında Genelkurmay destekli devlet televizyonu programları hazırlatılıp, “istek üzerine” yeniden yayımlatılarak ve bizzat Genelkurmay Başkanı’nun “şeriat tehlikesi” temalı mülakatlar vermesiyle zemini yaratılan bir kampanya başlatılmıştı. Önce “büyük medya”nın sözcülüğünü yaptığı Ordu destekli bu kampanya Eylül ortalarında “darbe ihtimali”nden açık açık söz edilmesiyle zirveye vardı. Bu noktadan itibaren muhalefet partilerinin de harekete geçtiği görüldü...Darbe söylentileri RP’nin ne denli ılımlı olsa da “devlet” tarafından merkezde istenmediğini, yani “iktidar olabilir” beratinin kendisine verilmediğini ve verilmeyeceğini bildirmek için çıkarılmıştı. Amaç gerçekten bir darbe tehlikesinin var olduğunu değil, bu mesajı iletme.”⁷⁷

1995 yılındaki seçimlerden sonra parlamento aritmetiği partiler bütünlüklerini koruduğu ve partiler üstü bir milletvekili inisiyatifi oluşmadığı sürece, içinde RP’nin bulunmadığı bir hükümetin imkansızlığını göstermekteydi. Çınar’a göre RP-DYP hükümeti İslamcı bir partinin merkeze dahil olması nedeniyle tarihi öneme sahip bir hükümettir. Ancak bu koalisyon merkezin yeniden tanımlanmasına katkıda bulunacak bir barış koalisyonu olmamıştır. Çünkü DYP’nin ortağına karşı laikliğin koruyucusu olacağını ilan etmesinden de anlaşıldığı gibi, merkezin yeniden

⁷⁷ Ömer Laçiner, “Erbakan’ın Afrika Seferi ve Türkiye’nin İtibarı”, *Birikim*, Sayı:90, Ekim 1996. s. 3-7.

tanımlanmasının en önemli unsuru olan laiklik konusunda taraflar bir uzlaşmaya varmamıştır.⁷⁸

Tansu Çiller hakkındaki gensoru önergelerinin Meclis gündemine alınması olasılığı karşısında DYP'nin içine düştüğü durum koalisyon ortakları arasındaki ilişkinin denge elemanlarını yitirmesine neden olmuştur. Refahiyol koalisyonunun ortakları arasındaki ilişkide, uyum, işbirliği, eşitlik ya da ortaklık gibi kavramlarla açıklanmayacak türden bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştır.⁷⁹

Refahiyol iktidarı dönemine damgasını vuran ve Türkiye genelinde büyük bir tartışma ortamı yaratan en önemli olaylardan biri 3 Kasım 1996 günü Susurluk'ta meydana gelen Susurluk Kazası'dır. Kazadan yaralı olarak kurtulan DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak'a ait otomobilde, İstanbul eski Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, Mehmet Özbay sahte kimlikli ülkücü mafya lideri Abdullah Çatlı ve Çatlı'nın sevgilisi olduğu iddia edilen Gonca Us ölü bulunmuştur. Kaza sonrasında otomobilde bulunanların kimlikleri, meslekleri ve konumları nedeniyle tartışmalar “devlet-mafya-siyaset” üçgeninde yoğunlaşmıştır. Kazadan sonra medya olayın üzerine gitmiş ve “devlet-mafya-siyaset” üçgenindeki ilişkileri açığa çıkaran belgeler ortaya konulmuştur. Tüm bunlar Türkiye’de devlet mekanizmasının, siyasal sistemin yapısı ve işleyişine yönelik ciddi soru işaretlerine, tartışmalara ve tepkilere yol açmıştır. Ancak olayın ortaya çıktığı Kasım ayından itibaren Hükümet konuya yeterli önemi göstermediği konusunda suçlamalara maruz kalmıştır. Sivil toplumda “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” adı verilen “Temiz Toplum, Temiz Siyaset” kampanyalarına düzenlenmiştir.

---

⁷⁸ Menderes Çınar, *a.g.e.*, s. 64.

⁷⁹ Gencer Özcan, “Giriş”, *Onbir Aylık Saltanat, Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi*, Yayına Hazırlayan: Gencer Özcan, Boyut Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 1998, *a.g.e.*, s. 13.

Refahyol Koalisyonunun DYP kanadı, Susurluk kazasının enkazı altından kalkamamıştır. Devlet-mafya-aşiret üçgeni DYP'nin bulunduğu zeminde somutlaşırken, kimi DYP milletvekillerinin karanlık ilişkilerdeki rolleri gazetelerde çarşaf çarşaf yayınlanmıştır.⁸⁰ Hükümet bir yandan muhalefetin gazabından korunmaya çalışırken, diğer yandan Susurluk'ta açığa çıkan kirli ilişkilerin çözümü için bir sivil toplum hareketi olarak başlayan ve medyanın da desteğiyle tüm topluma yayılan “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” protestolarıyla baş etmek zorunda kalmıştır.

RP başlangıçtaki hem merkezi hem de kendi tabanını tatmin etmeye çalışan muktadir yaklaşımını, Taksim Camisi projesini, İstanbul'un yeniden fethi olarak yansıtması ve Erbakan'ın isabetli bir davranış olduğunu iddia ettiği tarikat liderlerine Başbakanlık konutunda iftar yemeği vermesi ile terk etmiştir. Hükümetin Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın Sincan olaylarının sorumlusu Bekir Yıldız'ı cezaevinde ziyaret etmesi gibi davranışların RP için bir rasyoneli olduğunu söyleyebiliriz. Bu rasyonel hem merkeze yerleşmeyi amaçlamasından, hem de onu merkeze yerleştirecek oyların merkezin değerlerine sert bir muhalefet sonucu alınmasından kaynaklanmaktadır.⁸¹

Sivil toplum örgütlerinden, sendikalar, esnaf örgütleri, meslek odaları, işveren kuruluşları, basın yayın araçlarına kadar uzanan “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleri “Susurluk”tan hükümete ve içerdiği iddia edilen “irtica” tehlikesine karşı bir tepkiye dönüşmüştür. Koalisyonun iki ortağı bu süreçte birbirlerine verdikleri destekten vazgeçmemiştir. Ancak DYP lideri Çiller'in hakkındaki gensoru önergelerinin oylanmasından sonra RP'ye karşı tutumunda bir

---

⁸⁰ İnönü Alpat, *a.g.e.*, s. 17-18.

⁸¹ Menderes Çınar, *a.g.e.*, s. 64-65.

sertleşme gözlenmiştir. Gencer Özcan, Çiller'in hükümet ortağına karşı yönlendirici tutumunun arkasında Genelkurmay Başkanlığı'nın RP'ye karşı DYP'yi destekleyeceği beklentisinin yer aldığını söylemektedir. Şubat 1997'de Sincan'dan tankların geçişiyle Ordu-RP gerginliği açıklık kazanmış ve RP yükselen kitlesel muhalefet ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak 28 Şubat MGK Kararlarından sonra Ordu-RP gerginliği, Ordu-Refahyol gerginliği boyutuna taşınmıştır.⁸²

Yaklaşık bir yıl boyunca iktidarda kalan Refahyol Hükümeti, politikalarındaki merkez sağ tutuma ve önceki hükümetlerden farklı bir tutum sergilememesine rağmen Refah Partisi'nin temsil ettiği İslami gelenek nedeniyle bir gerilim üzerinde yapılanmıştır. DYP lideri Tansu Çiller'in gensoru önergelerinden RP sayesinde kurtulmasının hükümetin nasıl bir işbirliği üzerinde kurulduğu sorularına neden olmuş; RP'nin tabanını tatmin etmeye yönelik yaklaşımı bu gerilimi daha da tırmandırmıştır. Sonuçta uygulamalarından ve politikalarından çok Refahyol hükümetinin “uygulayabilecekleri” göz önünde bulundurulmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük korkularından biri olan “irtica” içeriği ile toplanan MGK ile hükümetin siyasal etkisi sınırlanmıştır.

II.4. REFAHYOL HÜKÜMETİNİN POLİTİKALARI

Refahyol iktidarının politikaları, zaten bir gerilim üzerine kurulmuş olan hükümetin yarattığı gerilimi azaltmak yerine artırmıştır. Politikalarındaki, toplumla kavgalı ve kutuplaştırıcı siyaset tarzı ile hükümet kendi meşruiyetini zayıflatırken, Cumhuriyet laikliğini yeniden diriltmeye ve siyasal alanı yeniden şekillendirmeye çalışan 28 Şubat sürecinin meşrulaştırılmasına katkıda bulunmuştur.

---

⁸² Gencer Özcan, “Giriş”, *a.g.e.*, s. 14.

Necmettin Erbakan'ın Başbakan olduktan sonraki ilk önemli icraatlarından biri hükümet programında yer verildiği gibi İslam ülkeleriyle ilişkileri yeniden canlandırmak amacıyla başladığı İran'ı da kapsayan Uzakdoğu gezisi olmuştur. Erbakan, Müslüman ülkelerle ticaret hacmini genişleterek Anadolu'da gelişmekte olan İslami sermaye ile uzak Müslüman ülkeler arasında ticari bağ kurmayı hedeflemiştir. Erbakan'ın gezisine liberal eğilimli işadamları katılmazken, İslamcı işadamlarının kurduğu Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) 20'yi aşkın işadamı ile temsil edilmiştir.⁸³

Necmettin Erbakan'ın Libya gezisi 28 Şubat sürecinde önemli bir mihenk taşıdır. Erbakan'ın 4-6 Ekim 1996 günlerinde Libya'ya düzenlediği gezi Türkiye'de büyük tartışmalara neden olmuş, geziyle ilgili sert tartışmalar ve yorumlar yapılmıştır. Erbakan'ın Libya gezisi öncesinde, devlet kurumları, siyasetçiler tarafından bu ülkeye gitmek konusunda karşı çıkışlarda bulunulduğu ifade edilmiştir.

Erbakan Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi ile 6 Ekim 1996'da bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Kaddafi'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni diplomatik teamüllerin dışına çıkararak aşağıladığı ve PKK'ya açık destek verdiği iddiaları medya tarafından günlerce gündemde tutulmuş ve bu durum Erbakan'ı zor durumda bırakmıştır.

Refahyol hükümeti döneminde Müslüman ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye çalışırken, Batı ülkeleri ile olan ilişkilerde de radikal bir değişikliğe gidilmemiştir. Avrupa ile entegrasyon ve Avrupa Birliği (AB)'ye üyelik için gerçekleştirilen girişimler, ABD ile sürdürülen Çekiç Güç anlaşması, İsrail ile yapılan savunma sanayi anlaşması bu duruma örnek olarak verilebilir.

---

⁸³ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 84-85.

Kasım ayında Refah Partisinin ortağı olan DYP lideri Tansu Çiller'i TEDAŞ ve TOFAŞ komisyonunda aklayarak, Yüce Divan'a göndermekten kurtarması hükümeti ortaklığının diyetini ödediği iddialarına neden olmuştur.⁸⁴

Susurluk Kazası karşısında Refahyol Hükümetinin tutumu eleştirilere hedef olmuştur. Akel, Hükümetin bu konudaki tutumunu şöyle açıklamaktadır:

“Susurluk Kazası ile ortaya dökülen kirli ilişkilerin odak noktasında Refah iktidarının küçük ortağı olan DYP'nin yer alması, RP'nin de, hükümetin devamı için ve 'Madem ortağız, ortağımızı korumalıyız' gibi bir anlayışla olayın üzerine gitmemesi; parlamentoda bulunan siyasi partilerin ise, kirli ilişkilerin açığa çıkartılması için çaba sarf edecekleri yere olayı, 'muhalefet iktidar' ikilemine hapsederek, olaydan siyasi menfaat elde etmeyi amaçlayan politikalar izlemeleri, konunun asıl mecrasından sapmasına neden oldu.”⁸⁵

Refahyol iktidarının büyük tepkiye neden olan bir eylemi de 11 Ocak 1997'de Başbakan Necmettin Erbakan'ın Başbakanlık Konutu'nda tarikat liderlerine verdiği iftar yemeği olmuştur. Refah Partisi'nin sakal ve türbanın devlet dairelerinde serbest bırakılması girişimi, İstanbul'un fethini tamamlamak üzere Taksim'e cami projesi, Tarikat şeyhlerine Başbakanlıkta verilen toplu iftar, karayoluyla Hacca gidiş, üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakılması girişimi gibi noktalar toplumun bazı kesimlerinde laiklik ve demokrasi tartışmalarına yol açmıştır.⁸⁶

Refahyol hükümeti yayınladığı bir tebliğ ile gazeteler tarafından yapılan promosyonlara bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede, promosyonlar için önceden para yatırılması ve Sanayi Bakanlığı'ndan izin alınması gerekecektir. Bu konuyla ilgili olarak Hükümet tarafından hazırlanan bir diğer yasa tasarısı ise medya tarafından “sansür yasası” olarak adlandırılan “basın kurumlarının yapılanmasına” ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Yasa tasarısı, yalan haber yazılmaması, devletin

⁸⁴ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 142-143.

⁸⁵ Ali Akel, *Erbakan ve Generaller*, Şura Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1999, s. 93.

⁸⁶ Kemali Saybaşı, “Siyasal Sistem Bunalımı”, *a.g.e.*, s. 88.

siyasi ve mali itibarının sarsılmaması, halkın telaşa verilmemesi, tezyif olmaması, maksatlı yorum yapılmaması, yetkili makamları etkileyecek yorum yapılmaması, promosyonlarla ilgili düzenlemelere uyulması, cezaların bir günlük gazete maliyet bedeline ilaveten o günkü reklam gelirine muadil olması başlıklarından oluşmaktadır.⁸⁷

Bu yasa tasarısı bir basın şirketinin ancak bir yayın organı çıkartabileceğini hükme bağlarken, “üretim, yatırım, ihracat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşlar ile bunların hissedarları bu şirketleri kuramaz” koşulu öne sürüyor, basın şirketlerinde yüzde 10’dan fazla hissesi bulunanların devletten kredi almalarını yasaklamaktadır. Yasa teklifi büyük protestolara neden olmuştur. 24 Kasım günü CHP İstanbul’da düzenlediği “haberime dokunma” kampanyasında 2 bin kişi yürümüştür.⁸⁸ Avrupa Gazeteciler Birliği ve Dünya Gazeteciler Birliği de yasa teklifine tepkilerini dile getirirken, 26 Kasım gazete manşetlerinde 1700 gazeteci imzasıyla protesto metni yayımlanmıştır.⁸⁹

Refahiyol koalisyonunun ekonomi politikası, önceki hükümetlerin politikalarından çok büyük bir farklılık göstermemiştir. Refah Partisinin “Adil Düzen” olarak tanımladığı politika uygulama araçları bu dönemde devreye sokulmamış, faiz ve vergi uygulamaları konusunda değişiklik yönünde bir adım atılmamıştır.

Dış ekonomik ilişkiler açısından Refahiyol hükümetine bakıldığında, hükümetin Türkiye’nin dış borç nedeniyle IMF ve Dünya Bankası ve dış ticaret açısından büyük bir ağırlıkla bağlı bulunduğu Avrupa ülkeleri ile uzlaşmacı bir tutum izlendiği görülmektedir. Koalisyonun büyük ortağı RP dış ticarete yüzde 50 pay

⁸⁷ Kemali Saybaşı, “Refahiyol Döneminde Siyasal Yaşam”, *a.g.e.*, s. 28.

⁸⁸ “Haberime Dokunma”, *Hürriyet*, 25 Kasım 1996.

⁸⁹ *Hürriyet, Milliyet, Yeni Yüzyıl, Sabah, Cumhuriyet*, 26 Kasım 1996.

işgal eden Avrupa ülkelerine karşın İslam ülkeleri ile ticari ve siyasi bağları pekiştirme amacı da gütmüştür. İlişkileri bir tür ittifaka dönüştürmek amacıyla da G-7'lere karşın D-8'ler kurulmuştur.⁹⁰

Ekonominin genel göstergelerine bakıldığında Refahiyol döneminde çok ciddi bir değişim olmadığını ve RP'nin ekonomik tabana sahip olduğu için ekonomik dinamiklerde güçlü değişiklikler yapmak istemediğini söyleyen İzzettin Önder, Refahiyol Hükümeti'nin izlediği ekonomi politikasını şöyle değerlendirmektedir:

“Refah Partisinin içte izlediği ekonomi politikaları da, yine marjinal değişiklikleri içermemekle beraber, çeşitli kamu kaynaklarının yönlendirilmesi ve kamu politikalarının oluşturulması açılarından kendi grubuna yönelik bir görüntü sergilemiştir...Ekonomide kayıt dışılığın korunması ve hatta yaygınlaştırılması, bir yandan Refah'ın ekonomik tabanını oluşturan orta ve küçük boy ekonomik ünitelerin korunması ve geliştirilmesine, diğer yandan çeşitli kaynaklardan taraflara akan değerlerin gizlenmesine hizmet etmiştir...Refah Partisi'nin kendi grubuna yönelik ikinci politik çizgiyi, küçük ve orta boy işletmeleri de potansiyel oy tabanı olarak görerek, KOBİ mantığını toplumda işlemeye özen göstermesi oluşturmuştur.”⁹¹

Refahiyol'un Zorunlu Tasarruf Yasası ve Bedelsiz Otomobil İthalatı Kararnamesi tepkiye neden olmuş, işçiler Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den yasayı veto etmesini istemiş, Demirel'e yerli ve yabancı tüm yatırımcılardan kararname ile ilgili yardım isteyen fakslar yağmıştır.⁹² Aralık ayının ilk günlerinde koalisyonun RP kanadı Dışişleri Bakanlığı'nın görev alanındaki birtakım işlerin, Başbakanlık genelgesiyle Refah Partili Devlet Bakanı'na aktarılması, Milli Savunma Bakanlığı'na araştırma çalışmaları için verilen 50 trilyonluk ödeneğin Meclis'teki Refah Partili çoğunluğunun girişimiyle Başbakanlık'a aktarılması, TÜBİTAK'ın yetki alanına giren araştırma ve geliştirme çalışmalarının Başbakanlık'a aktarılması

⁹⁰ İzzettin Önder, “Refahiyol'un Ekonomi Anlayışı”, *On bir Aylık Saltanat, Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi*, Derleyen: Gencer Özcan, Boyut Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 1998, s. 124.

⁹¹ İzzettin Önder, *a.g.e.*, s. 125, 127.

⁹² Yavuz Donat, *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 1999, s. 165.

yolundaki hazırlıklara başlanılması, YÖK'ün yönetiminin tamamen değiştirilmesi ve kurumun Bakanlar Kurulu'nun kontrolü altına alınmasını sağlayacak bir yasa tasarısı, Meclis'e sevk edilerek hızla yasalaştırılması için önlemler alınması gibi tartışma yaratan bazı icraatlara girişmiştir.⁹³

Aralık 1996'da ise Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Başsavcılığı RP'nin kapatılması istemiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurmuştur.

Ankara DGM'nin fezlekesinde şu iddialar yer almaktadır:

“RP'nin Türkiye'de üniversite imtihanlarını kazanamayan İmam Hatip Okulu mezunlarını Kahire'de bulunan El Ezher Üniversitesi'ne göndermesi, bu kişilere sahte diploma sağlanması; Mısır'da, Almanya'da, Fransa'da Türkiye'nin laik devlet düzeninin yıkılarak Şeriat Devleti kurulması için yürütülen faaliyetlerle ilgili hazırlık evrakı sureti, Refah Partililerin yurtdışında yürüttükleri propaganda faaliyetleriyle ilgili 24.11.1996 tarihinde Kanal D'de yayınlanan “Teketek” programına ait video kaseti ve bu kasetin çözümü, Refah Partisi Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan'ın 1992 yılında Almanya'da yaptığı konuşmayla ilgili gazetelerde yer alan haberler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'in “Kim Cumhuriyet adına, Atatürk adına konuşuyorsa, yüzlerine tükürün” şeklindeki sözlerinin yer aldığı gazete haberleri, Refah Partisi Rize Milletvekili Şevki Yılmaz'ın Gümrük Birliği'ne girilmesi konusunda sarfettiği “Hiç kimse Türkiye için heveslenmesin, bu işi ya oyla ya kanla düzeltereğiz” şeklindeki sözlerinin yer aldığı 16.12.1996 tarihli gazete haberleri, Refah Partisi Rize Milletvekili Şevki Yılmaz'ın “Çatlasanız da patlasanız da ben Hizbullah'ım. Türkiye'nin yüzde 98'i Hizbullah'tır. Hizbullah olmayanlar, hizb-u Şeytandır” şeklindeki sözlerinin yer aldığı gazete haberleri 2820 sayılı Siyasi Partiler hükümleri uyarınca, gönderilmiştir. Arz olunur.”⁹⁴

Ocak ayı sonlarında Necmettin Erbakan'ı Kayseri'ye yaptığı gezide koruyan Sakarya Grubu olarak adlandırılan üniformalı korumalar Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'a göre siyasal partiler yasasına aykırıdır.⁹⁵

İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni'nin işgal altındaki Kudüs'ü anmak için başlattığı gelenek, 31 Ocak 1997 tarihinde Sincan Belediyesi tarafından

⁹³ Altan Öymen, “Refahlaştırmak”, *Milliyet*, 20 Aralık 1996.

⁹⁴ “RP'ye kapatma yolu”, *Milliyet*, 07 Aralık 1996.

⁹⁵ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 166.

“Kudüs Gecesi” olarak düzenlenmiştir. Alpat’a göre “Kudüs Gecesi” sonucunda darbenin ayak sesleri ilk kez Sincan’da yankılanmıştır. Geceye İran Büyükelçisi Bagheri’nin katılması ve Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın “Türkiye’ye şeriatı enjekte edeceğiz” şeklindeki konuşması basında büyük yankı bulurken, Genelkurmay Karargahında da huzursuzluk yaratmıştır.⁹⁶

4 Şubat’ta Sincanlılar tank sesleriyle uyanmıştır. Lale Mahallesinden 5 tank ve 20 kariyer Sincan’dan geçerek, Yenikent Akıncı 4’üncü Ana Jet Üssü’nün tatbikat alanına doğru yönelmiş, iki tank ise “arızalandığı” gerekçesiyle olayların yaşandığı Sincan meydanında kalmıştır. Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, daha sonraki günlerde Sincan tatbikatına açıklık getirmiş ve “Demokrasiye balans ayarı yaptık” demiştir.⁹⁷

28 Şubat 1997’de toplanacak olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının kritik olacağı basın tarafından birkaç hafta öncesinden gündeme taşınmaya başlamıştır. *Hürriyet* gazetesinin Refahyol’u takip eden gazetecilerden birisi olan Hakan Akpınar Ocak ayındaki MGK toplantısında bir dahaki toplantının irtica gündemli olduğunun bildirildiğini, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği aracılığıyla toplantıdan bir süre önce, gündem konusunda, ele alınacak konular üzerinde Milli Güvenlik Kurulu’nun asil üyelerine bilgi verildiği ve gazetecilerin de bu bilgiyi aldığı için, toplantının gergin geçeceğini yazdıklarını söylemektedir.⁹⁸

Gazetelerde 28 Şubat MGK toplantısının birkaç gün öncesinden, toplantının nasıl geçeceği ve sonuçları konusunda açıkça fikir yürüten haberler ve manşetler ortamı da gerginleştirmiştir. Toplantı öncesinde konuyla ilgili olarak manşet haberlerine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. 26 Şubat 1997 tarihinde

⁹⁶ İnönü Alpat, *a.g.e.*, s. 33.

⁹⁷ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 177-178.

⁹⁸ Hakan Akpınar ile yapılan özel görüşme (10.04.2006).

Hürriyet gazetesinin manşeti “Gözler Cuma’da”; *Sabah* gazetesinin manşeti ise “Herkes çok gergin” olarak çıkmıştır. Toplantının yapılacağı 28 Şubat 1997 günü, *Yeni Yüzyıl* “MGK irticayı tartışıyor, Ankara gergin”; *Sabah* “5’i de konuşacak-Milli Güvenlik Kurulu’nun bugünkü toplantısında ordunun irtica ile ilgili görüşlerini sadece Genelkurmay Başkanı’nın değil, MGK üyesi dört kuvvet komutanının da ayrı ayrı dile getirilmesi kararlaştırıldı”; *Milliyet* “En uzun gün-MGK tarihi toplantısını bugün yapıyor. Cumhurbaşkanı, siyasiler ve generallerin irtica tartışması Refahyol’un kaderini etkileyecek”; *Cumhuriyet*, “MGK’nın gündemi rejim” manşetleriyle çıkmıştır.

MGK, “darbe” ve “hükümetin sona ereceği” söylentileri içerisinde 28 Şubat 1997 günü toplanmıştır. Yaklaşık dokuz buçuk saat süren toplantıdan sonra MGK Genel Sekreterliği resmi bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, MGK toplantısında özellikle Anayasa ve Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetlerin gözden geçirildiği belirtilmiştir. Açıklanan esasların aksine davranışların toplumdaki huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağının da değerlendirildiği belirtilen açıklamada, bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirlerin Bakanlar Kurulu’na bildirilmesine karar verildiği ifade edilmiştir.⁹⁹ MİT Müsteşarı Sönmez Köksal ile Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Soner’in sunuşları toplantının başlangıcı sayılmaktadır. MİT toplantıya “Radikal Dinci

---

⁹⁹ Hulki Çevizoğlu, “28 Şubat”: *Bir Hükümet nasıl devrildi*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2001, s. 102.

Örgütlerin Rejime Etkileri” başlıklı bir rapor sunarken, Askeri İstihbarat ise “İrticai Faaliyetler” başlıklı bir sunuşla doğrudan RP’yi eleştirmektedir.¹⁰⁰

MGK toplantısında kabul edilen kararlar özellikle “laiklik” ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu anlamda sekiz yıllık kesintisiz eğitimin uygulamaya konulması, aşırı dinci kesimin faaliyetlerinin yasal ve idari yollardan önlenmesi, irticai faaliyetleri nedeniyle TSK’dan ilişiği kesilen personelin kamu kurumlarında istihdamı, İran’a yönelik olarak zararlı faaliyetleri önleyecek tedbirlerin alınması, üniformalı korumalar, kurban derilerinin rejim aleyhtarı kesimlerce toplanmasının önlenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur.¹⁰¹

Çınar’a göre RP’nin MGK’ya karşı muhalefeti bir demokratikleşme ve/veya sivil otoritenin tesisi stratejisi olduğundan değil, muhalefet etmek zorunda kalmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle 28 Şubat MGK kararları, Erbakan’ın idam fermanı niteliğindedir.¹⁰²

28 Şubat, Türkiye’nin siyasi tarihinde askeri müdahaleler arasında önemli bir yere oturmuştur. Sina Akşin, 28 Şubat 1997’de ordunun 1960, 1971 ve 1980’den daha yumuşak olarak müdahale ettiğini ve ordunun, hükümetin çekilmesini doğrudan değil, psikolojik baskıyla gerçekleştirmek için çaba harcadığını belirtmektedir.¹⁰³

Kongar ise 28 Şubat’ı bir değişim süreci olarak nitelendirmektedir. Bu değişim sürecinin Türkiye’de politikacılardan önce askerler tarafından fark edildiğini söyleyen Kongar’a göre, 28 Şubat 1997, komünizm tehdidinin ortadan kalktığını ve asıl tehdidin şeriatçılık olduğunu ilan etmektedir.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 194-195.

¹⁰¹ Hikmet Çiçek, *İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 29-31

¹⁰² Menderes Çınar, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁰³ Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 173.

¹⁰⁴ Emre Kongar, *28 Şubat ve Demokrasi*, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 2000, s. 19.

Refahiyol iktidarı boyunca Batı Çalışma Grubu (BÇG) en aktif grup olmuştur. Bu grubun kuruluş amacı Refahiyol iktidarı sırasında oluşan Türkiye'deki irticai faaliyetleri izlemektir. BÇG adını çağdaşlığın simgesi olan “batı” sözcüğünden almaktadır. Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın emri ile kurulan ve başında bir tümgeneralin bulunduğu BÇG inceleme, araştırma ve değerlendirme birimlerinden oluşmaktadır. BÇG illerde istihbarat faaliyetleri yürütmekte ve kamu görevlileri hakkında raporlar düzenlemektedir. Bakanlıklar ise Genelkurmay tarafından görevlendirilen kurmay subaylar tarafından denetlenmekte ve Bakanlıklarla ilgili olarak düzenli rapor tutulmuştur. Bu raporlar Genelkurmay Başkanı'na iletilmiş, Genelkurmay Başkanı da diğer kuvvet komutanlarına aktararak askeri hiyerarşi içinde hızla bilgi akışı sağlanmıştır. Komutanlar, MGK toplantılarına BÇG tarafından kendilerine sunulan rapor ve önerilerle gitmişlerdir. BÇG ilk raporunu ise 11 Ocak 1997'de Genelkurmay'a çağırılan Cumhurbaşkanı Demirel'e bir brifing vererek sunmuştur.¹⁰⁵

Gazeteci İsmet Berkan, 28 Şubat'ın hemen sonrasında oluşturulmuş olan BÇG'yi ve TSK'nın konuya verdiği önemi şöyle açıklamaktadır:

“Batı Çalışma Grubu'nun adındaki 'Batı' kelimesini çalışma grubundaki genç subaylar önermiş. Önerinin gerekçesi şu: 'Tehdit Doğu'dan geliyor, yüzümüz Batı'ya dönük.' Bütün bunlar, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin konuya ne büyük bir önem ve ağırlık verdiğini gösteriyor olması bakımından anlamlı.”¹⁰⁶

Daha önce üç kez askeri müdahale ile karşılaşmış Türkiye'nin, 28 Şubat MGK Toplantısında alınan kararlara “postmodern” darbe sıfatının yakıştırılması ise farklı yorumları beraberinde getirmiştir. 28 Şubat'ı savunanlar bu müdahalenin daha

¹⁰⁵ Şaban İba, *Milli Güvenlik Devleti, Dünyada ve Türkiye'de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kuruluşu*, Çiviyazıları, Birinci Basım, İstanbul, Eylül 1999, s. 222-223.

¹⁰⁶ İsmet Berkan, “Batı Çalışma Grubu ve meleklerin cinsiyeti”, *Radikal*, 13 Haziran 1997.

önceki müdahalelerden farklı olduğunu, aslında 28 Şubat'ın bir müdahale olmadığını iddia etmektedirler. 28 Şubat Sürecinin 11 Ocak 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e brifing vermesiyle başladığını belirten 28 Şubat döneminin Genelkurmay Genel Sekreteri Emekli Tümgeneral Erol Özkasnak ise, "Postmodern darbe" olarak adlandırdığı bu sürecin, eski darbelere benzemeyen bir biçimde hiç kan akıtmadan, usulüne uygun bir biçimde demokratik uygulamalarla Milli Güvenlik Kurulu tarafından da benimsenerek, devletin başındaki en büyük insandan ilgili bakanlara kadar, hepsi de dahil edilerek sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla çok başarılı bir şekilde yürütüldüğünü söylemektedir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Hulki Cevizoğlu, *Generalinden 28 Şubat İtirafı: "Postmodern Darbe"*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 56-57.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDYANIN REFAHYOL HÜKÜMETİNE TEPKİSİ

I. HÜRRİYET ve SABAH GAZETELERİNİN ANALİZİ

Çalışmamızın bu bölümünde Refahyol koalisyonu döneminde ortaya çıkan, Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir gelişme olarak yerini alan 3 Kasım 1996 tarihli Susurluk Kazasının ertesi günü olan 4 Kasım 1996'dan başlayarak, 28 Şubat 1997 MGK toplantısına kadar olan süreçte ana akım medyayı temsil eden *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin Refahyol Hükümeti'ne yaklaşımı ele alınmıştır.

1948 yılından bu yana yayın hayatında olan *Hürriyet* gazetesi, Kıbrıs sorununu ortaya atmış, halkın duygularına seslenerek heyecan yaratmıştır¹⁰⁸; gazete ayrıca logosunun yanında bulunan Türk bayrağı ve Atatürk silueti, cumhuriyetin temel değerleri olarak adlandırılan, modernlik, ulus devlet, milliyetçilik, laiklik konularına yaklaşımının yanı sıra, yüz binlerce tirajıyla kamuoyu oluşturma ve kendi dağıtım ağını kuran ve holdingleşen ilk gazete olma özelliklerini taşımaktadır.

Kökü *Yeni Asır* gazetesine dayanan *Sabah* gazetesi ise Dinç Bilgin tarafından 1985 yılında çıkarılmaya başlamış ve yıldan yıla tirajını yükselterek bol resim, çarpıcı haberler, büyük başlıklar, orta kültür düzeyindeki insanların ilgisini çekebilecek yazılar, heyecan yaratabilecek duygusal olaylar, çabuk okunabilecek yazılar ve düzenlediği promosyon kampanyaları ile zaman zaman Türkiye'nin en çok basan gazetesi durumuna gelmiştir.¹⁰⁹ Ana akım medyayı temsil etmeleri ve 28 Şubat sürecinde kamuoyu yaratarak, kamuoyunu etkileyen gazeteler olmaları ve sistemi en iyi biçimde temsil etmeleri nedeniyle bu çalışmada *Hürriyet* ve *Sabah* gazeteleri seçilmiştir.

¹⁰⁸ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, Kasım 2003, s. 186-187.

¹⁰⁹ Hıfzı Topuz, *a.g.e.*, s. 288-289.

I.1. YÖNTEM

Medya kurumlarında üretilen anlam, iletişim aracının özellikleri dolayısıyla izleyici/okuyucuya aktarılır. Gazeteler hem seçilen haberleri, hem de haberin veriliş biçimi, hem de sayfa düzenlemesi ve fotoğraflarıyla çok yönlü olarak kurgulanırlar. Bütün bu kurgulamaların her aşamasında yananlamlar, düzenlamı kurmamıza yardımcı olur. Gazetelerde anlamın kurulmasında belirleyici rolü oynayan dil ise, yananlamlar kümesi olarak yapılaşmış bir anlatıdır.¹¹⁰

Çoğu zaman gazete okuyucusunun ilk dikkatini çeken şey haberin yapısal özelliklerini oluşturan manşet, sürmanşet, başlıklar, spotlar ve haber girişleridir. Gazetelerin birinci sayfasında ve gazete logosunun üst kısmında yer alan bölge sürmanşet; logonun altında ve genellikle gazete tarafından günün en önemli haberinin taşındığı bölge manşet; logonun yanındaki bölüm ise logo yanı olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerin birinci sayfasında yer alan sürmanşet, manşet ve logo yanında yer alan haberler öncelikle düzenlamalarına göre sınıflandırılmıştır. İncelenecek dönemin siyasi bir gelişmeyi barındırması nedeniyle bu sınıflandırmadan yola çıkılarak siyaset haberlerinin sınıflandırması yapılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin daha önce sınıflandırdığımız haber başlıkları arasından iç siyaset, dış siyaset, siyasal partiler ve siyasal liderler, siyasal kişiler ve ordu ile ilgili olanlar ayrılmış ve haber başlıkları verdikleri izlenime göre incelenmiştir. Bu bölümde ordu ve siyaset haberlerinin beraber ele alınmasının nedeni yapılan ordu haberlerinin doğrudan siyasal iktidarla ilintili olmasıdır.

---

¹¹⁰ Faruk Alpkaya- Aykut Çelebi, "Medyada Gündem Oluşturma: Hürriyet 1994 örneği", *Toplum ve Bilim*, Kış 1995, Sayı:68, s. 125-126.

Çalışmamızda sınıflandırılan siyaset haberlerinin söylemsel analizi yapılmaya çalışılmıştır. Teun vanDijk söylem analizini dil içinde kurulan farklı güç/iktidar ilişkilerinin kurulma süreçlerine ilişkin bir analiz yöntemi olarak tanımlamaktadır.¹¹¹ Haber metinlerinin içindeki kelimelerin temel anlamları, özel anlamları ve yan anlamları; kelime seçimlerindeki tercihler, söylem analizi içindeki önemli ipuçlarını barındırmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı medyanın Refahyol hükümetine tepkisi olduğundan, diğer siyasi liderler ve partilerle ilgili haberler söylem analizinin kapsamı dışında bırakılmış, siyaset, dış politika konu türlerinde söylem analizi yapılan haberler genel olarak Ordu, RP ve Refahyol'a ilişkin haberler olmuştur. Siyaset haberleri parti siyaseti sınıflandırılmasına konulmuştur ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile ilgili haberler de bu sınıflandırmanın içinde yer almıştır.

I.2. HABER BAŞLIKLARININ SINIFLANDIRILMASI

Çalışmamızda 4 Kasım 1996-28 Şubat 1997 tarihleri arasında *Hürriyet* Gazetesinin logosunun üst kısmında yer alan ve sürmanşet olarak adlandırılan bölgenin kullanılıp kullanılmadığına baktık:

<u>Bölüm</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Sürmanşet	60	51,29
Sürmanşetsiz	57	48,71

¹¹¹ Aktaran: M. Ayşe İnal, *Haberi Okumak*, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 107

Sabah gazetesinin sürmanşet bölgesinin kullanımı ise şöyledir:

<u>Bölüm</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Sürmanşet	24	19,65
Sürmanşetsiz	93	80,35

I.2.1. SÜRMANŞETLER

Hürriyet Gazetesinin incelenen 117 günün 60'ında sürmanşet kullanmıştır. Gazete bu bölgesini 5 farklı tür konuyu işlemek için kullanmaktadır. Bunların dağılımı şu şekildedir:

<u>Tür</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Haber	17	28,3
<i>Hürriyet</i> Reklamı	5	8,3
Promosyon	8	13,3
Ek Tanıtım	28	46,6
Yazı Dizisi	2	3,3

Hürriyet gazetesi sürmanşet kullandığı 60 günün yarısından fazlasını gazetenin reklamına, verdiği hediyelerin ve eklerin tanıtımına ayırmıştır. Sürmanşette yer alan 17 haberin konu başlıklarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Parti Siyaseti	6	35,29

Spor	1	5,88
Mafya/Çete/Susurluk	2	17,64
Aktüel Olaylar	2	5,88
Dış Haberler	3	17,64
Ulusal Olay	1	5,88
Tarikat	1	5,88
Ordu	1	5,88

Parti siyasetine ilişkin haberler sürmanşette yer alan haberlerin büyük çoğunluğunu oluşturmakta, bunu Dış Haberler ve Susurluk/Çete/Mafya haberleri takip etmektedir. İncelenen 4 ay içerisinde sürmanşette ekonomi haberi yapılmadığı gözlenmiştir. Parti siyaseti haberlerinin konularına göre dağılımı şöyledir:

Çiller	1
Yılmaz	2
Demirel	1
RP	2

“Casino Bombası” (18 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı sürmanşet haberi ise Tansu Çiller’in Casinoların kapatılması kararı ile ilgilidir.

RP ile ilgili olarak bu bölümde iki haber yapılmıştır. “İlginç İttifaklar” (26 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı sürmanşet haberinin spotu “TBMM’de bazı DYP’lilerin ANAP, DSP ve CHP ile birlikte hareket etmeleri sonucu oluşan ittifaklar RP’yi yalnız bıraktı”dır. Haberin içinde “RP, koalisyon ortağının muhalefetle birlikte hareket etmesi sonucu YÖK’ten intikam alma operasyonunu gerçekleştirmedi” ifadesi ile “**inancı kötüye kullanmak**” suçunu işleyen milletvekillerinin tutuksuz

yargılanmasını içeren teklif aralarında Necmettin Erbakan'ında bulunduğu 10 RP'linin dokunulmazlığını tehlikeye düşürüyor” yorumları yer almaktadır. İnancı kötüye kullanmak ifadesi kalın puntolu olarak verilerek özellikle dikkat çekilmek istemektedir. Haberin içinde geçen “YÖK'ten intikam” da yine RP'nin kurumlarda yapmak istediği yapılanmaya “intikam” yaftasının yapıştırılması olarak değerlendirilebilir.

RP'ye ilişkin olarak yapılan diğer haber ise RP milletvekili ile ilgilidir. “RP'linin aşkı” (18 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlığıyla verilen bu haberde milletvekilinin sekreteriyle yaşadığı yasak aşkı sonucunda imam nikahı kıydığı belirtilmiştir. Haberin iki alt başlığı “Güzel sekreterine tutuldu”, “Mecliste aşk skandalı”dır. Sekreterin ve milletvekilinin fotoğraflarının da yer aldığı haberin fotoğraf altında ise “Torpille sekreter yapmış” ifadesine yer verilmiştir. Haberin iç sayfada kullanılan başlık ise “RP'li milletvekilinden sekreterine imam nikahı”dır. Haberde ayrıca “Fadime Şahin olayıyla gündeme yerleşen imam nikahı konusunda tartışmalar sürerken RP Isparta Milletvekili Mustafa Köylü Meclis'teki sekreterini, imam nikahı ile alarak ikinci eş yaptı” ifadesine yer verilerek 28 Şubat sürecinde RP ile ilintilendirilen tarikatlar ve tarikat ilişkilerine atıfta bulunmaktadır. Haberin başlığından da anlaşılacağı üzere milletvekilinden çok RP'ye vurgu yapılarak RP'nin üzerinden bu vurguyla bir yananlam oluşturulmak istenmiştir.

Demirel ile ilgili olarak yapılan “Kadro Muhtırası” (22 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber “Demirel Hükümetten belediyelerdeki köktendinci kadrolaşmanın derhal araştırılmasını istedi.” spotuyla verilmiştir. Bu haberin içinde geçen “muhtıra” sözcüğünün okuyucunun dikkatini çekmesinin yanı sıra, sözcük içerdiği yananlam nedeniyle RP'ye gönderme yapmaktadır. Haberin iç sayfadaki başlığında ise “dinci

kadro muhtırası” ifadesine yer verilmiştir. Haberde, “Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, belediyelerdeki **‘köktendinci’** kadrolaşmadan duyduğu endişeyi hükümete bildirdi. Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği, Sincan skandalından 4 gün sonra İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği yazıda **‘Bazı belediyelerin yanlış hareket ederek kadrolarını köktendinci kişilerle doldurduğu’** uyarısında bulundu” denilmektedir. Bu haberde de köktendinci ifadesi ve cumhurbaşkanlığı açıklaması koyu punto ile yazılmış ve Sincan olaylarına gönderme yapılarak Demirel’in kökten dincilik konusunda adımlar attığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, haberde yer alan, “ Hamas ve Hizbullah terör örgütü liderlerinin posterlerinin asıldığı, İran Büyükelçisi **Muhammed Rıza Bagheri**’nin Türkiye’deki laik düzeni hedef alan konuşmasıyla gerginliğe neden olan Kudüs Gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri’nde şok etkisi yaratmıştı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral **İsmail Hakkı Karadayı**, köktendinci tırmanış nedeniyle orduda duyulan aşırı rahatsızlığın, Kudüs gecesi ile doruk noktasına ulaştığını **Demirel**’e iletmışti.” cümlesinde yer alan “orduda duyulan aşırı rahatsızlık”, “şok etkisi” ifadeleri de anlamı güçlendirmekte ve ordunun RP’den duyduğu rahatsızlığı vurgulamakta kullandığı görülmektedir.

ANAP lideri Mesut Yılmaz’la ilgili olarak yapılan sürmanşet haberlerinden biri Yılmaz’ın Susurluk Kazası’na ilişkin yaptığı açıklamayı, bir diğeri de Yılmaz’a saldırı düzenleyen kişiyi içermektedir.

3 Kasım 1996’da meydana gelen Susurluk Kazası ve sonrasında ortaya çıkan devlet-mafya-siyaset bağlantısı nedeniyle konuya ilişkin haberler uzun bir süre gündemi işgal etmiş ve sürmanşette de yer bulmuştur.

İncelenen zaman diliminde sürmanşette yapılan üç dış haberden biri İran, biri Almanya, diğeri de İngiltere ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilere ilişkindir.

“İran’a iki şok” (21 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber, “F-16’ya sokmadık”, “Genelkurmay kızgın”, “Erbakan da sustu”, “Ve ikinci şok” alt başlıklarını içermektedir. başlıkları içeriği Türkiye’yi ziyarete gelen İran heyetinin F-16 tesislerine sokulmaması ve İran’ın Suriye ile diyalog önerisinin reddedilmesidir. Bu haberde Refah Partisi’nin siyasi olarak yakın durduğu İran heyetinin Türkiye ziyaretinde TSK tarafından F-16 tesislerine sokulmaması “ilk kez yabancı bir heyetin TAİ’de incelemelerde bulunma isteğinin reddedilmesi” olarak yorumlanmıştır.

Ulusal Olay konu başlığındaki sürmanşette yer alan haber “Seni Özlüyoruz” (10 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla Atatürk’ün ölüm yıldönümünde verilmiştir. Haberin içeriğinde de Refahyol Hükümeti’nin basına ilişkin olarak hazırladığı yasa tasarısı gündeme getirilerek Atatürk’ün basına verdiği değer vurgulanmıştır. Atatürk’ün ölüm yıldönümüne ilişkin haberin içeriğine yine Refahyol ile ilgili bir olumsuzluk sokulmuştur.

Sabah gazetesi 117 günün 24 tanesinde sürmanşet kullanmıştır. Gazete bu bölgesini *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi 5 farklı tür konuyu işlemek için kullanmaktadır. Bunların dağılımı ise şu şekildedir:

<u>Tür</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Haber	5	20,83
<i>Sabah</i> Reklamı	2	8,33
Promosyon	10	41,66
Ek Tanıtım	4	16,66
Yazı Dizisi	3	12,5

Tablodan da görüldüğü üzere *Sabah* gazetesi sürmanşet bölgesini kullandığı günlerin yarıya yakını kupon karşılığı verdiği promosyon ürünlerin tanıtımında kullanmıştır. Aynı zamanda gazete bu bölgeyi *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi kendi reklamını yapmak ve verdiği eklerin tanıtımında da kullanmıştır. *Sabah* gazetesinin sürmanşet kullandığı günlerde verdiği 5 haberle bu bölgeyi kullanımına oranı yüzde 17’lerde kalmıştır. Bu haberlerin konularına göre dağılımı şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Aktüel	1	20
Ordu	2	40
Parti Siyaseti	1	20
Spor	1	20

Parti siyaseti konu başlığı altında “Rehin Askerler Serbest” (9 Aralık 1996-*Sabah*) başlığıyla verilen haberde ise PKK tarafından rehin alınan askerlerin RP’li Fetullah Erbaş’ın da arabuluculuğuyla serbest bırakılması yer almaktadır. Haberde geçen “RP Van Milletvekili Fetullah Erbaş’ın, PKK’nın rehin tuttuğu askerleri kurtarmak için gösterdiği yoğun çaba sonuç verdi.” cümlesinde yer alan “yoğun çaba” ifadesinin olumlu bir dilde kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Sabah gazetesinin incelenen zaman diliminde sürmanşetten verdiği ordu konu başlığındaki haberlerden biri “Ordu Rahatsız” (13 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haberdir. Haberin spotunda yer alan “Şeriatçı subayların atılmalarına İslamcı basın ve bazı Refahlıların tepkisi Orduda öfkeyle karşılandı” cümlesinde kullanılan “öfke”, “şeriatçı”, “İslamcı” gibi kelimeler, TSK’nın şeriata ve RP’ye karşı rahatsızlığı

vurgulanmakta kullanılmıştır. Haberde Silahlı Kuvvetlerden bu konuda yapılan açıklamaya yer verilerek, “Yüksek askeri Şura’nın ‘irticai faaliyetleri yüzünden’ ordudan çıkardığı subay ve astsubaylarla ilgili olarak gösterilen tepkilere, askeri çevrelerden çok sert bir uyarı geldi” denilmiştir. Haberde kullanılan “irticai faaliyetler” ve “sert bir uyarı” tanımlamaları yine ordu RP zıtlığını ve ordunun tepkisini belirginleştirmekte kullanılmıştır.

“Füze krizi tırmandı” (10 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı’nın Erbakan’a Kıbrıs’taki Rum füzelerinin Türkiye için tehdit oluşturduğunu ve Silahlı Kuvvetlerin bu konuda gerekeni yapmaya hazır olduğunu söylediğini içermektedir.

I.2.2. SÜRMANŞETSİZ SAYILARDAKİ MANŞETLER

Hürriyet gazetesinin incelenen dönemdeki 117 sayısından 60 tanesi sürmanşetli, 57 tanesi de sürmanşetsiz olarak çıkmıştır. Sürmanşetsiz sayılardaki manşetlerin konu başlıklarına göre sayısı ve yüzdeliği şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Mafya/Çete/Susurluk	10	15,78
Aktüel Olaylar	3	5,26
Parti Siyaseti	28	50,87
Dış Politika	4	7,01
Medya	2	3,50
Spor	1	1,75
Ulusal Olay	2	3,50

Ekonomi	2	3,50
Ordu	2	3,50
Yazı Dizisi	1	1,75
Terör	2	3,50

Bu bölümde Parti Siyaseti konu başlığı altındaki haberlerin oranı yüzde 50 civarındayken, siyaseti izleyen konular da Susurluk Kazası sonrasında devlet-mafya-siyaset ilişkisini içeren Mafya/Çete/Susurluk, Dış Politika, Ekonomi ve Aktüel Olaylar olarak sıralanmaktadır.

“Ordudan 69 İhraç” (11 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber Yüksek Askeri Şura (YAŞ) kararlarına ilişkin olarak ordudan disiplinsizlik ve tarikat bağlantısı nedeniyle atılan askerlere ilişkindir. Haberde, Erbakan’ın kararları imzalamakta direndiği belirtilmiş ve “Erbakan direndi”, “Mecbur kaldı”, “RP’lilerden tepki” alt başlıkları kullanılmıştır. Haberde “Şura üyesi bir komutan, Erbakan’ın dosyaları onay vermekte hayli zorlandığını belirterek, ‘ancak mecbur kaldı, sonunda imzaladı’ ifadesine yer verilirken, haberin iç sayfa başlığında “Şura’da taviz yok” ibaresi kullanılmıştır. Kullanılan ifadelerle ordunun siyasi iktidara özellikle de Başbakan Erbakan’a yaptırımında bulunabildiği vurgulanmıştır.

Ordu konu başlığında yer alan manşet haberlerinden biri “Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin” (20 Aralık 1996-*Hürriyet*) ifadesiyle verilmiştir. “Ordu darbe mi yapacak söylentilerine cevap veren üst düzey bir komutan, ‘Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin’ dedi.” cümlesi haberin spotunda yer almaktadır. “Darbe” söylentilerine ilişkin olarak Ertuğrul Özkök’e açıklama yapan bir komutanın kurduğu cümle manşetten verilmiştir. Haberin iç sayfada yer alan devamında, “üst düzey aktif görevdeki komutanın sözleri açık ‘ülkede sorun var. Ama bunun çözümünü bizden

beklemeyin' diyor. Askerlerin ülkede olup bitenden “**son derece**” rahatsız olduğu, artık herkesçe bilinen bir durum. Ama sivil bir çözüm bekledikleri de ayrı bir gerçek. Bu konuda en güvendikleri kişi de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel.” ifadesine yer verilmiştir. Yine askerlerin rahatsızlığının boyutunun belirginleştirildiği bu yazıda Demirel'in oynadığı arabuluculuk rolü de vurgulanmıştır.

Parti Siyaseti konu başlığı altında yer alan 28 haberin çoğunda RP'ye ve Belediyelerine ilişkin haberlerin yer aldığı gözlenmiştir. RP dışındaki bir partiye dair manşet haberi yapılmadığı gibi, muhalefet parti liderlerinden sadece Mesut Yılmaz'a ilişkin haber yapılmıştır. Parti siyaseti haberlerinin dağılımı ise şöyledir:

Demirel	4
Çiller	4
Erbakan	4
RP	4
RP (Kazan)	2
Yılmaz	1
Refahyol	2
DYP (Işıl Saygın)	1
DYP (Akşener)	1
DYP (Ağar)	3
DYP (Bucak)	2

Parti Siyaseti konu başlığı altında ve DYP sınıflandırmasında yer alan DYP Milletvekili Sedat Bucak ve DYP'li İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'la ilgili olarak yapılan manşet haberleri Susurluk Kazası ve sonrasında bu konu ile ilgili olarak yaşanan gelişmelerle ilgilidir: “Çiller'den Ağar'a: İstifa et”(7 Kasım 1996-*Hürriyet*);

“Mercedes’teki Silahlar Benim”(21 Kasım 1996-*Hürriyet*); “Çatlı’nın Ruhsatını Mehmet imzalattı”(15 Kasım 1996-*Hürriyet*); “Susturucular Çatlı’nın”(22 Ocak 1997-*Hürriyet*)

Ağar’la ilgili olarak yapılan haberlerden yalnızca biri Ağar’ın kızının ölümüne ilişkin olarak yapılmış ve “Ağarlar’ın kaderi” (29 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlığıyla verilmiştir. Ağar haberlerinde yorum yapılmadığı dikkat çekmektedir. Hatta Ağar’ın kızının ölümüne ilişkin olarak yapılan haberde ise “kader” sözcüğü kullanılarak, Ağar’ın başına gelenler bu kaderden kaynaklıdır izlenimi yaratılmak istenmiştir.

DYP ile ilgili olarak yapılan diğer haberleri ise Ağar’dan sonra İçişleri Bakanı görevine getirilen Meral Akşener ve Işıl Saygın’la ilgilidir. “Bravo Bakan’a” (29 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen ve Işıl Saygın’ın iş takipçisi memurları görevden aldığı konusunda bilgi veren haber, bu bölümde DYP ve Refahiyol Kabinesinden bir bakanla ilgili olarak yapılan tek olumlu haber olma özelliği taşımaktadır. Haberin başlığında kullanılan “bravo” kelimesi de yapılanın doğruluğunun gösterilmesi açısından kullanılmıştır.

“Neler Oluyor” (6 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haberin spotu ise şöyledir: “Susurluk skandalının aydınlatılmasına çalışan İstanbul Emniyet Müdürü, Erbakan’ın güvencesine rağmen Akşener tarafından görevinden alındı.” Haberin Akşener’i olumsuzladığı görülürken, Erbakan’ın güvencesinin de işe yaramadığı vurgulanarak, içeriğinde Akşener’in “bildiğini okuduğu” gibi bir yananlam da ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde Mesut Yılmaz’la ilgili olarak yapılan tek manşet haberi “Saldırgandan iki imalı cümle”(28 Kasım 1996-*Hürriyet*)’dir. Bu haberde, Yılmaz’a

saldırı düzenleyen kişinin devletin içindeki çetelere ilgili yaptığı açıklama yer almaktadır.

Yapılan parti siyaseti haberlerinin dördü Başbakan Erbakan'la ilgilidir. Bu haberlerin ikisi Susurluk skandalıyla, diğer ikisi de Erbakan'ın kararlarıyla ilgilidir. "Susurluk Zirvesi"(5 Aralık 1996-*Hürriyet*) manşet haberinin spotu "Cumhurbaşkanı'ndan 'Susurluk olayının üzerine gidin' talimatını alan Erbakan dün akşam İçişleri Bakanı Meral Akşener ve İstanbul Emniyet Müdürü Yazıcıoğlu'yla ayrı ayrı görüştü" biçimindedir. Bu haberde, Erbakan'ın Demirel'den talimat alarak harekete geçtiği ve konuyla ilgili olarak hızlıca iki görüşme yaptığı, Demirel talimat vermese konuya dair bir eylemde bulunmadığı gibi bir yananlam karşımıza çıkmaktadır. Haberin manşetinde bulunmayan olumsuzluk, spotunda karşımıza çıkmaktadır.

"Çeteyi bulursak hemen dağıtırız"(3 Aralık 1996-*Hürriyet*) ve "3'lü Soruşturma"(25 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı manşet haberleri Erbakan'ın Susurluk'la ilgili açıklamaları ve başlattığı soruşturmalarla ilgilidir ve haberlerin yansız olduğu dikkat çekmektedir. "Hocanın Zor Tercihi"(9 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda, "Susurluk, Erbakan'ı zora soktu. RP'de şimdi 'Tabanın tepkisine bakıp hükümetimi bozalım', yoksa 'DYP'nin yıpranmasından mı yararlanalım' soruları tartışılıyor" denilmektedir. Haberde RP milletvekillerinin yaptıkları açıklamalara yer verilerek, "Kendi önergeleriyle kurulan iki komisyonda da DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in aklanmasını sağlayan RP milletvekilleri, Susurluk skandalının üzerine gidilmemesi halinde, isyan bayrağını çekme işaretleri veriyor" denilmektedir. Bu haberde RP içinde rahatsızlık olduğu belirtilmiş ve kullanılan "isyan bayrağını çekme" ifadesiyle de anlam vurgulanmıştır.

“Dışişlerinde Hoca Darbesi”(19 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda “Erbakan dün yayınladığı sürpriz bir genelgeyle, yardımcısı Çiller’in Dışişleri Bakanlığı’nın bazı yetkilerini kısıtladı” cümlesi yer almaktadır. Spotta geçen “sürpriz” kelimesiyle Erbakan’ın beklenmedik bir şekilde yayımladığı genelgeyle Çiller’in önünü kestiği ve Abdullah Gül’ün önünü açtığı belirtilmiştir. Abdullah Gül’ün fotoğrafının yer aldığı bu haberin fotoğraf altında da “Refahyol’un gölge Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün yıldızı giderek parlıyor açıklaması yer almış, haberdeki Erbakan’ın Çiller’i kısıtlamasının Gül’ün önünü açmasının, fotoğrafla da vurgulandığı gözlenmiştir. Haberin iç sayfada verilen devamın başlığı ise “Erbakan’dan Çiller’e yetki darbesi”dir. Kullanılan “darbe” sözcüğü her ne kadar Erbakan’la ilgili olsa da, anlamı güçlendirmekte kullanılmaktadır.

Çiller ile ilgili olarak dört tane manşet haberi yapılmıştır. “Çiller’in Apo gafi pahalıya patladı”(16 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla, Tansu Çiller’in Abdullah Öcalan’ın yakalandığını açıklaması ancak bunun doğrulanmaması haber olmuştur. Çiller’in sürekli gaf yapan bir lider olması basında yer işgal etmiştir, haberin başlığındaki geçen “gaf” kelimesi bunu yinelemektedir. “Tek parti gibiyiz”(7 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda “Çiller, DYP’deki isyancılara meydan okudu ve ‘Bu hükümet 2000 yılına kadar iktidarda kalacak. Seçimde RP ile ittifak bile yaparız’ dedi” cümlesine yer verilmiştir. Haberin içinde ise “DYP içinde, RP’nin son günlerdeki laiklik karşıtı çıkışlarından duyulan rahatsızlık açıkça dile getirilirken, Başbakan yardımcısı Tansu Çiller tam tersi bir tutum sergiledi” denilmektedir. Haberde, RP’nin “laiklik karşıtı çıkışlar”ı ifadesi kullanılarak ve Çiller’in bu çıkışlara rağmen hükümeti savunmasının “şaşırtıcı” olduğu biçiminde bir

dil kullanılmıştır. “RP’nin laiklik karşıtı çıkışlar”ı yine hassas bir ifade olarak bu haberin içinde de yer almıştır.

“Çiller’den ilk ikaz”(18 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberinde ise Çiller’in ortağı Erbakan’ı Sincan’da yaşanan gelişmelerden dolayı uyardığı belirtilmiştir. Haberin spotunda “DYP Genel Başkanı Çiller, RP’nin son çıkışlarından rahatsız olduğunu söyleyerek ‘Başbakan Erbakan’ı bu konuda ikaz edeceğim’ dedi” cümlesi bulunmaktadır. “RP’nin son çıkışları” ifadesi bu haberde de kullanılmıştır, koalisyonda denge unsuru olarak gösterilmesinin yanı sıra ortağını ikaz ederek ona doğruyu göstermesi gibi bir anlamın gizli olduğu da görülmektedir.

“Mecliste aklandı”(20 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise Tansu Çiller’in Tedaş, Tofaş ve malvarlığı dosyalarından aklanması manşete taşınmıştır. Başlığın çarpıcılık iddiası taşımadan, sade ve düz olarak verildiği görülmektedir.

Demirel ile ilgili olarak yapılan dört manşet haberi vardır. “Ağit’in Duayeni”(2 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Demirel övgüsü görülmektedir. “Hem günah hem suç işliyorlar”(9 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberi Demirel’in bayram mesajının manşete taşınmasıdır. Haberin spotunda Demirel’in hükümete, dini istismar etmemesi; Vatandaşa, neme lazımcı olmaması ve askere çarenin demokraside olduğunu söylediği belirtilmiştir. Ancak manşete taşınan cümleyle Demirel’in hükümete uyarısı olduğu ve dini siyasete alet edenlerin suç işlediğinin vurgulandığı görülmektedir. Haberin fotoğraf altında ise “Demirel’e destek yağdı” cümlesi bulunmakta, Demirel’in Yılmaz, Aktuna, Baykal, Rıdvan Budak ve Bayram Meral’in desteğini aldığı da belirtilmektedir.

“Şok mektup”(27 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde “Genelkurmay’a bilgi”, “Geriye döndüremezsiniz”, “Laiklikten saptınız”, “Yeminimden geri

dönmem”, “Ordu ve sokak rahatsız” alt başlıkları kullanılmıştır. Kullanılan alt başlıklarda Demirel’in Erbakan’a yazdığı mektuptaki uyarılarına dikkat çekilmiştir. Haberin spotunda “Refahyol ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki gerginliğin gündeme gelmesi beklenen yarınki kritik MGK toplantısından önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Necmettin Erbakan’a tarihi bir mektup yazarak rejim konusundaki endişelerini dile getirdi” yorumunda bulunmaktadır. Haberde, laiklik ve rejim tehlikesi ve bu nedenle ordunun rahatsızlığı ve Refahyol-ordu gerginliği vurgulanmış, bu mektuptan Genelkurmay’ın da haberdar edildiğine dikkat çekilmiştir. Bu haberin fotoğraf altında ise “Erbakan’ın yarınki MGK’da takınacağı tutum merakla bekleniyor” denilerek, ordu-Refahyol gerilimi fotoğrafla da desteklenmiştir.

“İşte mektup”(28 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber de MGK toplantısının yapıldığı gün manşete taşınmıştır. Haberin spotunda “Cumhurbaşkanı Demirel’in Erbakan’a yazdığı uyarılarla dolu mektup Ankara’da bomba etkisi yarattı” yorumu bulunmaktadır. Haberin manşete taşındığı gün açısından gazetenin yorumlarına baktığımızda “uyarılar” ve yarattığı etkinin biçimi daha da fazla anlam kazanmaktadır.

RP ile ilgili olarak yapılan altı manşet haberinden iki tanesi RP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan’la ilgilidir. “Bakan değil militan”(17 Şubat 1997-*Hürriyet*), başlıklı manşet haberinde Kazan’ın Sincan’daki Kudüs Gecesi’ni düzenleyen Bekir Yıldız’ı ziyareti haberin iç sayfadaki devamında “İn yoksa indiririz” ifadesiyle yer almış bu da muhalefetin tepkisi olarak belirtilmiştir. İç sayfadaki haberin yan başlığı “Her adımı vukuat” olarak verilirken, haberin içinde “Şevket Kazan’ın tartışılması, 1993 yılında Sivas’ta 37 kişiyi diri diri yakarak öldüren şeriatçı katliam sanıklarının

avukatlığını üstlenmesine rağmen, Adalet Bakanlığı'na getirilmesiyle başladı. Ardından da Bakan bey vukuat üstüne vukuat işledi” yorumu bulunmaktadır. Yine haberin devamında “Atatürk karşıtı tutumuyla ünlü RP Rize milletvekili Şevki Yılmaz'ın kardeşini bakanlık danışmanı yaptı” ifadesi bulunmaktadır. “Şeriatçı katliam sanıkları” ifadesinin yanı sıra, “Atatürk karşıtı” ifadesi birlikte kullanılarak anlam daha da güçlendirilmiş, Kazan'a tepki bu ifadelerde yoğunlaştırılmıştır.

“Canlı yayında yalan”(19 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberinin spotunda ise “Medyayı yalan haber vermekle suçlayan Adalet Bakanı Kazan önceki gece Show TV'de milletin gözünün içine baka baka 3 büyük yalan söyledi” yorumunda bulunulmuştur. Bu haberde Şevket Kazan'ın “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleriyle ilgili olarak “mum söndü oynuyorlar” açıklamasıyla ilgili olarak yalanlandığı ve kınandığı belirtilmekte ve haber spotunda kullanılan ifadelerle güç kazanmaktadır.

“Özel korumalar için RP'ye uyarı”(1 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde RP'nin siyasi partiler yasasına aykırı davranış sergilediği belirtilerek, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığını partiye “kapatma” uyarısı yaptığı belirtilmektedir. Haberde, korumaların fotoğraflarına yer verilirken, fotoğraf altında da “Bunlar bardağı taşıyor. Başbakan Erbakan'a Kayseri gezisi sırasında, göğüslerinde ve kollarında RP amblemi bulunan özel kıyafetli partili gençler sözde korumalık yaptılar” yorumunda bulunulmuştur.

“Tepki Yağıyor”(3 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda “Sincan Belediyesi'nin RP'li başkanının düzenlediği Kudüs gecesine tepki yağdı. Toplantıya katılan İran büyükelçisinin şeriat çağrısı Türkiye'yi ayağa kaldırdı” denilirken, Yıldız ve Bagheri'nin fotoğrafının altında “Terör destekçisi İranlı” ifadesi

kullanılmıştır. Haberde, “şeriat” ve “terör” kelimeleri beraber kullanılarak “İslami” terör RP ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca iç sayfada habere bir tam sayfa yer ayrılmıştır.

“Tank Sesleri”(5 Şubat 1997-*Hürriyet*) manşet haberinin iç sayfadaki devamında “TSK’nın Refahiyol hükümeti uygulamalarına karşı koyduğu en sert tavır, dün sabah Zırhlı Birlikler Eğitim ve Tümen Komutanlığı’na bağlı, tank, kariyer ve diğer askeri araçların hareketiyle başladı” ifadesine yer verilmiştir. Kudüs Gecesi’nin ardından Sincan’dan tankların geçişi, TSK’nın Refahiyol hükümeti uygulamalarına bir tepkisi olarak gösterilmiş, Kudüs gecesinin hükümetin uygulaması olduğu yorumunda bulunulmuştur. Hükümetle ilgisi olmayan bir durum, haberde, TSK tarafından Refahiyol’un irticai gösterisi olarak algılanmış gibi gösterilmiş ve ordunun hükümete müdahale edebileceği ve ettiği anlatımla da vurgulanarak kamuoyuna da bu biçimde yansıtılmıştır.

“Tıpatıp Aynısı”(13 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı manşet haberinde HAMAS’ın Kudüs gününü kutlayışına ilişkin bir fotoğrafa yer verilmiştir. Haberin spotunda fotoğrafa dikkat çekilerek, “Refah kadrolarının ilham kaynağının Ortadoğu’da terör estiren HAMAS ve Hizbullah örgütleri olduğu ortaya çıktı” yorumunda bulunulmuş ve terör ile RP bu haberde de ilişkilendirilmiştir. Haberin “Tehlikeli özenti” başlığıyla verilen iç sayfadaki devamında dikkat çeken unsur ise Kayseri’deki korumaların ve Beyrut’taki Hizbullah üyelerinin fotoğraflarının yanında kullanılan şu ifadelerdir: “Yer Beyrut...Kentın sokaklarında yürüyenler Hizbullah militanları. Kudüs Günü kutlamalarında resmi geçitler. Özel uniformalarının yanı sıra intihar komandosu olarak patlayıcılarını da sergiliyorlar. Altındaki fotoğrafta ise yer Kayseri...Kayseri sokaklarında, RP’li gençler Başbakan

Erbakan'ı karşılayacaklar. Onların da üzerinde özel üniformaları var. Hizbullah militanlarının üniforması tıpkı. Bir farkı var, şimdilik patlayıcı taşımıyorlar...” Büyük bir yanlışlık taşıyan bu haberdeki ifadelerde, “İslami terör” “tehlike”si çok büyük bir incelikle işlenerek ve okuyucuda rahatsızlık yaratacak biçimde, duygulara da yer verilerek kullanılmıştır.

“Ve Sansüre Start”(20 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haber ise Refahyol'un basın konusunda hazırladığı yasa tasarısının başladığını belirtirken; “Rektörler Uyardı”(10 Aralık 1996-*Hürriyet*) haberinde ise rektörlerin Refahyol hükümetini “basın yasası” ve “Susurluk” konusunda uyardığı yer almaktadır.

Dış Politika konu başlığındaki “Misilleme Planı”(11 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber Kıbrıs'la ilgilidir. “AB'den Çiller'e Roma'da Şok”(30 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise Çiller'e mevcut sorunlarla AB'ye girilemeyeceği mesajı verildiği belirtilirken, seçilen “şok” sözcüğünün de durumu vurgulamakta kullanıldığı görülmektedir. “Türkiye kendisine başka yol bulur”(27 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber ise Almanya'da Türkiye'nin uyuşturucu ticareti yaptığına yönelik yargı kararı üzerine Abdullah Gül'ün açıklamasını içermektedir. “Niye hala burada”(6 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberi de Sincan'da düzenlenen Kudüs gecesine katılan İran Büyükelçisi Bagheri'nin Türkiye'den gönderilmesi gerektiği ancak hala gönderilmediği gibi bir anlam taşımaktadır. Manşetin soru biçiminde sorulması, *Hürriyet* gazetesinin bu olaya ve duruma tepkisini göstermesi olarak görülmektedir.

Medya konu başlığı altında yapılan iki haberden biri yine Refahyol ile ilgilidir. “Biz aşağıda imzası bulunan gazeteciler”(26 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla yer alan haber Refahyol Hükümetinin basının düzenlenmesine ilişkin

hazırladığı yasa tasarısının “sansür” niteliği taşıdığı iddiasıyla gazetecilerin tasarıya karşı başlattıkları imza kampanyasının manşete taşınmasıdır.

Ulusal Olay konu başlığında Atatürk’ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasım, “Yerde Gökte Andık”(11 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla yer almış; “Anıtkabir’de 1 milyon kişi”(12 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberiyle 10-11 Kasım’da Atatürk’ü anmak için Anıtkabir’i ziyaret edenler manşetten verilerek günün önemi gazete tarafından tekrar vurgulanmıştır.

Sabah gazetesinin incelenen dönemdeki 117 sayısından 24’ü sürmanşetli, 93 tanesi de sürmanşetsiz olarak çıkmıştır. Sürmanşetsiz sayılardaki manşetlerin konu başlıklarına göre sayısı ve yüzdeliği ise şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Mafya/Çete/Susurluk	11	11,82
Aktüel Olaylar	7	7,52
Parti Siyaseti	47	50,53
Dış Politika	7	7,52
Medya	1	1,07
Ulusal Olay	1	1,07
Ekonomi	8	8,60
Ordu	2	2,15
Tarikat	3	3,22
Terör	6	6,45

Tablodan da görüldüğü üzere bu bölümde Parti siyaseti haberleri yüzde 50'nin üzerinde bir ağırlığa sahiptir. Haberlerin sınıflandırması ise şöyledir:

RP	10
RP(Kazan)	1
Refahyol	6
Demirel	2
Erbakan	6
Ecevit	2
Yılmaz	8
DYP(Ağar)	2
Susurluk	3
MGK	2
Çiller	2
Diğer	3

Sınıflandırmadan da görüldüğü üzere *Sabah* gazetesi Parti siyaseti konu başlığı altında yer alan manşet haberleri içinde en fazla Refah Partisi'ni, siyasi parti liderlerinden de ANAP Genel Başkanı Yılmaz'ı haber yapmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel de Erbakan'a yolladığı uyarı mektupları ve çağrılarını ile haber olmuştur. Refahyol iktidarının politikaları parti siyaseti haberleri içinde yer almakta, ancak DYP'nin tek başına haber olamadığı gibi, lideri Çiller'in haber sayısının da oldukça düşük oranlarda kaldığı gözlenmiştir.

DYP ile ilgili olarak yapılan haberler Mehmet Ağar'la ilgilidir. "Ağar'ın istifa muamması"(7 Kasım 1996-*Sabah*) Ağar'ın İçişleri Bakanlığı'ndan istifa edip etmeyeceği; "En büyük acı"(29 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise Ağar'ın kızının

ölümü üzerinde yapılmıştır. İkinci haberin *Hürriyet* gazetesinde de manşette yer aldığı görülmektedir.

ANAP lideri ile ilgili olarak yapılan sekiz manşet haberine baktığımızda dördünün Yılmaz'a düzenlenen saldırıyla ilgili olduğu görülmektedir: “Yılmaz’ın evinde dinleme cihazı”(20 Kasım 1996-*Sabah*), “Yılmaz’a saldırı”(25 Kasım 1996-*Sabah*), “Esrarengiz Yumruk”(26 Kasım 1996-*Sabah*), “Bana saldıran Macar olabilir”(27 Kasım 1996-*Sabah*), “Yumruk emri İstanbul’dan”(29 Kasım 1996-*Sabah*).

“Açıkla Mesut Bey”(30 Kasım 1996-*Sabah*) ve “Lütfen Belge”(19 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklarıyla verilen manşet haberleri ise Yılmaz’ın Susurluk olayı sonrasında elinde belge olduğunu iddia etmesi ancak bunları açıklamamasını içermektedir. “Rejimi kurtaralım”(22 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise Yılmaz’ın, hükümetten dolayı rejimin tehlikede olduğu uyarısı ve muhalefet liderlerine “rejimi kurtarmak” için yaptığı çağrıdır.

Bu bölümde Yılmaz dışında muhalefet liderlerinden sadece Ecevit iki haberle manşette yer alabilmiştir. “Bu inat niye?”(20 Şubat 1997-*Sabah*), “Bütün dünya istese birleşmem”(21 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberlerden ilki Ecevit’in solda birlik olmama inadını içermekte; ilk haberin ertesi günü yayımlanan ikincisi de Ecevit’in solda birleşmeyi kesinlikle kabul etmeyeceği açıklamasından oluşmaktadır.

Erbakan ile ilgili olarak yapılan siyaset haberlerinin ilki şöyledir: “Erbakan’a göre ABD’nin 3 rengi”(17 Kasım 1996-*Sabah*). Haberde, İSEDAK toplantısında Erbakan’ın İslam ülkelerinin dolarla alışveriş yapmaktan vazgeçmeye çağırıldığına değinilmektedir.

“Erbakan’a İran şoku”(2 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı manşet haberi, Meclis Araştırma Komisyonu raporunda İran’ın PKK’ya destek verdiğinin açıklanmasına ilişkindir. Haberin iç sayfadaki devam başlığında “Erbakan’a raporlu İran şoku” ifadesi kullanılmıştır. Erbakan ve Hanifi Demirkol’un fotoğraflarının bulunduğu haberin fotoğraf altında “Erbakan sıkıntılı: Başbakan Necmettin Erbakan ‘İran PKK’ya destek değil’ diyordu ama kendi partisinden Hanifi Demirkol’dan belgeye dayalı yalanlama geldi” ifadesine yer verilerek, Erbakan’ın kendi partisinden biri tarafından yalanlandığı başlıklarda yinelenen “şok” kelimesiyle de vurgulanmıştır.

“Yılbaşı tatili için top Erbakan’da”(16 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haberde ise yılbaşı tatilinin uzatılmasının, yılbaşı kutlamasına düşünsel olarak yakın olmayan RP ve Erbakan’ın yetkisinde olduğu gibi bir anlam yaratılmak istenmiştir. Bu anlam alt başlıklardan birinde de şöyle vurgulanmaktadır: “Refahlılar sessiz: Yılbaşında alternatif eğlence düzenleyen ve Mekke’nin kurtuluşunu kutlayan Refahlılar ise bu konuda yeni bir tartışmaya girmek istemiyor”.

“30 ANAP’lı yedekte hazır”(20 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haberde ise Erbakan’ın Başkanlık Divanında yaptığı konuşmada, 30 ANAP’lının Refahyol’a destek için hazır olduğunu iddia ettiğini içermektedir. “Erbakan’ın 35 projesi”(25 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haberde ise Erbakan’ın projelerinden bahsedilmektedir.

“Paşalara güvence”(19 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber, Mehmet Ali Birand’ın yazısının manşete taşınmasıdır. Birand, Erbakan’ın 28 Şubat MGK’da partisinin rejime yönelik bir art niyeti olmadığını anlatacağı yorumunda bulunurken, şu ifadelerle de yer vermiştir: “Tehlikeli bir tırmanma yaşıyoruz...Taraflar arasında hiçbir hoşgörü ve anlayış yok...Laik kesim için Refah ağzıyla kuş tutsa yaranamaz...Refahın bir bölümü içinse laiklik nerede görülse kafası kesilmelidir.”

Birand'ın bu yazısında laiklik-Refah Partisi karşıtlığını gündeme getirildiği görülmektedir.

Çiller'le ilgili olarak bu bölümde iki haber yapılmıştır. “Yenisi ‘Aile’den”(9 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haberde Ağar'ın yerine İçişleri Bakanlığı'na getirilen Akşener'in Çiller ailesine yakınlığı ile bilindiği vurgulanmaktadır. “Ortak iddiaları casinoları yaktı”(18 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haber ise Çiller'in casinolara ortak olduğunun iddia edilmesinin üzerine Çiller'in kapatma kararı almasını içermektedir.

Refah Partisi'yle ilgili olarak on bir tane manşet haberi yapılmıştır. “İşte gerçek yüzleri”(11 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haber Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım'la ilgili olarak yaptığı konuşmaya atıfta bulunmaktadır. Haberde Erbakan'ın üst düzey ordu mensuplarıyla bir fotoğrafına yer verilirken fotoğraf altında “Erbakan'ın zoraki töreni: Başbakan Erbakan dün sabah gönülsüz olarak Anıtkabir'e gitti. Cumhurbaşkanı Demirel, Anıtkabir özel defterini imzalarken, Necmettin Erbakan Anıtkabir'in tavan süslemelerini inceledi ve Atatürk'ün duvarlara kazınmış vecizelerini okudu” ifadesi kullanılmıştır. Fotoğrafla Erbakan-ordu zıtlığı yaratılırken, kullanılan ifadelerle Erbakan'ın “isteksiz ve zoraki” olarak törene katıldığı yorumunda bulunmaktadır. Haberin iç sayfadaki devamında ise Anıtkabir'e giden insanların fotoğraflarıyla “Küstahlığa cevap” başlığı kullanılmış, fotoğraf altında da “On binlerce kişi Anıtkabir'e akın etti” ifadesi yer almıştır. Haberin diğer bir başlığı da “On binler ‘şeriata geçit yok’ pankartıyla Anıtkabir'e koştu. Atam sen rahat uyu”dur. Fotoğraf ve gazetenin ifadeleri yine Refah-Atatürk zıtlığını yansıtmakta kullanılmış, kullanılan “şeriat” sözcüğü ile yine Refah Partisi'ne göndermede bulunulmuştur.

“Refah araştırması”(16 Ocak 1997-*Sabah*) başlığıyla verilen haberde Refah Partisiyle ilgili olarak Piar Gallup tarafından yapılan kamuoyu araştırması yer almaktadır. Haberin spotunda “Bugüne kadarki en büyük Refah araştırması yapıldı, çok çarpıcı sonuçlar çıktı. Refah seçmenlerinden yüzde 81.9’u ‘Bugün seçim yapılırsa yine Refah Partisi’ne oy veririm’ dedi” ifadesi kullanılmış ve gazete tarafından yine sonuçların niteliği vurgulanmıştır. Haberin iç sayfadaki devamında ise araştırmanın ayrıntıları yer alırken, haberin yanında DSP İstanbul Milletvekili ve Piar Gallup eski başkanı Bülent Tanla’nın “Siyasal İslam’ın ayak izleri” başlıklı yazısı bulunmaktadır. Tanla yazısında araştırma sonuçlarını değerlendirmiş ve şu yorumlarda bulunmuştur: “Solda ve sağda parti önde gelenleri ve yöneticilerinin Laik Türkiye Cumhuriyeti’nin karşı karşıya bulunduğu bu ortam karşısında bütünleşme, birlikte davranabilme ve toparlanmayı hiç vakit geçmeden gerçekleştirmeleri gerekmektedir”. Tanla’nın yorumlarında araştırma sonuçlarına atıf yapılarak, “bu ortamda” laikliğin “tehlikede” olduğu ve birleşme gerektiği vurgulanırken, gazetenin de bu haberin yanında özellikle böyle bir yazı kullanmaları, yaratılmak istenen Refah ve laiklik karşıtlığının vurgulanması bakımından anlamlı görünmektedir.

“2 hassas konu”(26 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda “Refah kurban derisi toplama yetkisini THK’dan alan ve türbanı serbest bırakan kararları gündeme getiriyor” cümlesi yer almaktadır. Haberin alt başlıklarında kullanılan “Deriler isteyene”, “Türban yasallaşiyor”, “DYP’de bekleyiş”, “Refah dayatacak” ifadelerle de RP’nin düzenleme yapmayı düşündüğü “türban”, “kurban derileri” gibi konuların toplumsal olarak hassaslığına ve ortağı DYP ile çeliştiğine dikkat çekilmektedir.

“Refah’ta tarikat sıkıntısı”(28 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda “Üst üste ortaya çıkan tarikat skandalları Refah seçmeninde ilk kez önemli bir bölünmeye yol açtı” cümlesi yer almaktadır. Haberin iç sayfada yer alan spotunda “Piar Gallup’un yaptığı kamuoyu araştırması, Refah seçmeninin ‘siyaset-tarikat-ticaret’ üçgeninden rahatsız olduğunu ortaya çıkardı” yorumunda bulunulmuştur.

“Refah’a 3 uyarı”(1 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda “RP’nin türban, kurban derisi, hac ve Taksim’e cami konusundaki çıkışları ve ısrarı Ankara’da havayı gerginleştirdi” denilmektedir. Haberin alt başlıklarında ise RP’nin Demirel’den “Türkiye bugünden geriye gidemez”, Yargıtay’dan “Kayseri örgütüne el çektir” uyarısı aldığı ve Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan’ın da Bakanlar Kurulu’nu boykot ettiği yer almaktadır.

“Bu ne rezalet”(2 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise Sincan’da düzenlenen Kudüs gecesine ilişkindir. Haberin spotunda “İran’ın Ankara büyükelçisi Sincan Belediyesi’nin düzenlediği Kudüs gecesinde şeriat çağrısı yaptı” cümlesi yer alırken alt başlıklarda “Terör örgütlerine destek”, “Cihat çağrısı”, “Başkan da coştı” ifadeleri kullanılmıştır. Bu haberde Bekir Yıldız ve Bagheri’nin fotoğraflarına yer verilirken, fotoğraf altında da “Hizbullah ve Hamas gölgesi” ifadesi bulunmaktadır. Haberin iç sayfadaki başlığı ise “Sincan’da şeriat sesleri” dir. Bu haberde de Bekir Yıldız üzerinden RP ile şeriat ilişkilendirmesi yapılmaktadır. Haberin iç sayfadaki devamına bir sayfaya yakın bir bölüm ayrılırken, kullanılan üç türbanlı kadının yer aldığı bir fotoğraf, gecede oyundan bir fotoğraf, sakallı erkeklerin ve çocukların yer aldığı fotoğraflar dikkat çekicidir.

“Sincan krizi”(3 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber de yine Sincan’da düzenlenen Kudüs gecesine ilişkindir. “Gözler kilit bakanda” diye verilen alt başlıkta

ise Bakanlar Kurulu'nu protesto eden ve orduya yakınlığıyla bilinen Tayan'a gönderme yapılmaktadır. Haberde Tayan'ın ailesiyle birlikte olduğu bir fotoğrafına yer verilirken fotoğraf altında "Kabinenin sivil paşası" ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeden de görüldüğü üzere Tayan üzerinden orduya göndermede bulunmuş ve Tayan kabine içinde tek "güvence"ymiş gibi gösterilmiştir.

"Tehlikeli tırmanış"(4 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda ise "Dün gece televizyon kanallarında bir kadın gazetecinin uğradığı şeriatçı saldırıya ait görüntüler toplumda büyük tedirginlik yarattı" denilmiştir. Haberin içinde geçen "şeriatçı" saldırı, "tedirginlik" kelimeleri haberi etkileyici yapan unsurlardandır. Kullanılan kelimelerle birlikte yaratılan tedirginlik daha yoğun olarak hissedilmektedir. Ayrıca saldırıyı yapan kişinin fotoğrafı konularak, haberin alt başlığına "Yakalayın bu hayvanı" ibaresi yerleştirilmiştir. Gazetenin açıkça hedef gösterdiği görülmektedir. Haberde ayrıca Sincan'da Atatürk büstünün karşısın Belediye tarafından yerleştirilmiş Mescid-i Aksa maketi fotoğrafı kullanılmış, fotoğraf altında ise şu ifadeler yer verilmiştir: "Atatürk heykelinin karşısında Mescid-i Aksa çadırı: Sincan'ın Refah Partili Belediye Başkanı Bekir Yıldız, Mescid-i Aksa Camii'nin maketini tam meydandaki Atatürk heykelinin karşısına diktirmiş. Maketin sökülmesinden önce gazetecilerin bu durumu görüntülemesi belediye militanlarının öfkelenmesine neden oldu" yorumu yapılmıştır. Haberde yine Mescid-i Aksa ile Atatürk zıtlığı verilirken, "belediye militanları" ifadesiyle de "İslami terör"e göndermede bulunulmuştur.

"Tanklar Sincan'da"(5 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda ise "Son dönemde şeriat yanlılarının gövde gösterisiyle gündeme gelen Sincan'da dün sabah 20 tank ve 15 kariyer geçit yaptı" denilmektedir. Kullanılan kelimelere bakıldığında

“şeriatçı gövde gösterisinin” tankların geçişine neden olduğu anlamıyla karşılaşılmaktadır. Haberin iç sayfadaki başlığı ise “Tanklar Sincan’dan geçti”dir. Haberde, “Kudüs gecesinde İran büyükelçisinin ‘şeriat’ çağrısı yapması ve RP’li Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın rejim karşıtı konuşmaları yüzünden bir anda kamuoyunun gündemine gelen Sincan’da, önceki gün RP’lilerin iki gazeteciye saldırmaları tansiyonu daha da yükseltti” ifadesi kullanılmıştır. Bu haberde de yine RP ve “rejim karşıtlığı” vurgulanmaktadır. Birinci sayfada ve iç sayfada Sincan’daki tankları gösteren toplam dört fotoğraf kullanılırken, fotoğraf altı bir yazıda ise “Tanklar kalaşnikof amblemlili Sabır kafeteryanın önünde” denilerek, kafeteryanın logosu kırmızı yuvarlak içine alınmıştır.

“Kütüphane tuzağı”(7 Şubat 1997-*Sabah*) başlığında ise Meclis kütüphanesine gizlenen muhalefet milletvekillerinin, ilçelerin imar yetkisini büyükşehir belediyesine devreden yasa teklifinin oylanma sırasında buradan çıkarak RP’ye tuzak kurdukları belirtilmiştir.

“Şevket Kazan’ın korktuğu an”(25 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber de Şevket Kazan’la ilgilidir. Haberde, Kazan’ı ziyaret eden heyetin yaptığı açıklamada “ordu” eleştirildiği için Kazan’ın konuşmayı kestirdiği yer almaktadır. Haberin iç sayfadaki başlığı ise “Bildiri skandalı”dır. Haberin spotunda “Bazı dernek ve vakıf temsilcilerini kabul eden Adalet Bakanı Şevket Kazan, kuruluşları temsilen açıklama yapan HUDER Başkan Yardımcısı Akman’ın laiklik karşıtı ve Orgeneral Bir’i eleştiren sözleri üzerine görüşmeyi sona erdirdi” ifadesi kullanılmıştır. Kazan’la ilgili bu haberde yer alan yorumlarda yine “laiklik” ve “ordu karşıtlığı” ifadeleri bulunmaktadır.

Refahyol ile ilgili olarak yapılan haberler genel olarak hükümetin politikalarını içermektedir. “Refah yerinde saydı DYP en karlı”(4 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haber ara seçim sonuçlarını içermektedir. “Basına Sus Yasası”(19 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haber ise yine hükümetin basının düzenlemesine ilişkin yasasına ilişkindir. “Üniversite giriş sınavı kalkıyor”(2 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber de hükümetin üniversite sınavını kaldırmayı planladığına ilişkindir.

“Kritik günler”(11 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise kullanılan kelimelerden ötürü dikkat çekmektedir. “Ankara 3 önemli gelişme yüzünden diken üstünde” spotuyla verilen haberde “Ordunun laiklik endişesine DYP’li Bakan da katıldı”; “Hükümet Kıbrıs’a müdahale işini hızla tırmandırıyor”; “Dokunulmazlık dosyaları hükümeti rahatsız edecek” alt başlıkları yer almaktadır. “Ordunun laiklik endişesine DYP’li Bakan da katıldı” başlığıyla DYP’li Savunma Bakanı Tayan kastedilmekte ve bu durum haberin iç sayfadaki başlığında “Sivil muhtıra” olarak verilmektedir. Haberin içinde “Turhan Tayan’ın başında bulunduğu Milli Savunma Bakanlığı askerlere en yakın bakanlık olarak değerlendiriliyor. Tayan kişilik olarak da askerlere yakınlığıyla biliniyor” denilmekte ve yine Tayan askerlere yakınlığından dolayı kabine içinde askerleri temsil eden kişi olarak vurgulanmaktadır. Bu durum, haberin iç sayfa başlığıyla da pekiştirilmektedir.

“Fezleke pazarlığı”(9 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise DYP’nin ortağına karşı sadece Ağar ve Bucak’ın değil bekleyen tüm dokunulmazlık dosyalarının kaldırılması konusunda tavır belirlediğini içermektedir. “Ankara’da gizli imza savaşı”(13 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber yine hükümet ortaklarının durumuna ilişkindir. Haberde Çiller’in RP’li Bakanların 240, Erbakan’ın da DYP’li Bakanların

50 kararnamesini beklettiği belirtilmektedir. Haberde oluşan yan anlam koalisyon ortaklarının anlaşmazlık yaşadığı biçimindedir.

Demirel ile ilgili olarak bu bölümde iki tane manşet haberi yapılmıştır. “Çare demokraside”(24 şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberde, Çiller ve Demirel’in rejime demokrasi dışı bir müdahalenin Türkiye’ye zarar vereceğini söylediği ifade edilmiştir. “Demirel mektubu”(27 şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber yine *Hürriyet* gazetesinin de manşetinde yer alan Demirel’in rejimle ilgili endişelerini Erbakan’a iletteği mektupla ilgilidir.

Bu bölümde MGK toplantısı ile ilgili olarak da iki haber yapılmıştır. “En kritik MGK”(18 şubat 1997-*Sabah*) başlığıyla verilen ilk haber 28 şubat 1997 MGK toplantısının “kritik” olacağını günler öncesinden okuyucuya iletmektedir. Fatih Çekirge’nin yazısının manşete taşındığı bu haberin iç sayfa başlığı ise “En kritik MGK 28 şubat’ta”dır. Çekirge, yazısında şu yorumda bulunmaktadır: “Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Genelkurmay Başkanı Karadayı, son dönemde Atatürk ilke ve inkılaplarıyla, laikliğe karşı girişilen ‘sistemli’ hareketler üzerinde duracak ve gelişmeden duyulan rahatsızlığı dile getirecek”. “Atatürk ilke ve inkılaplarıyla, laiklik karşıtı sistemli hareketler” ifadeleri kullanılarak ve yaşanan gelişmelere atıfta bulunularak RP’ye gönderme yapılmaktadır.

“Herkes çok gergin”(26 şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda “Cumhurbaşkanından Başbakan’a, Çiller’den muhalefet partilerinin liderlerine kadar Ankara’da herkes barut fiçısı” denilmekte ve yine MGK toplantısından iki gün önce siyaset arenasının gerginliğini vurgulamaktadır.

Susurluk konu başlığında yapılan üç siyaset haberinin başlıkları şöyledir: “Susurluk raporu”(4 Aralık 1996-*Sabah*) “5 saatin 6 sonucu”(23 Aralık 1996-*Sabah*)

“Çankaya zabıtları”(30 Aralık 1996-*Sabah*). Bu haberler hükümet ve muhalefet ile ortak yapılan Susurluk toplantılarına ilişkindir.

Sınıflandırmanın dışında kalan üç haber ise şunlardır: “Lider sultanı”(3 Aralık 1997-*Sabah*), “Savcıdan polise sert uyarı”(17 Aralık 1996-*Sabah*), “Adalet sadece vatandaşa dokunuyor”(25 Aralık 1996-*Sabah*).

Ulusal Olay konu başlığında Atatürk’ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasım, “Seni Seviyoruz”(10 Kasım 1996-*Sabah*) başlığıyla verilmiştir.

Ordu konu başlığı altında yer alan “Muhtıra Gibi”(23 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber Çevik Bir’in Washington’da Türk-Amerikan Konseyi’nin balosunda yaptığı açıklamalarını içermektedir. Haberin manşetinde kullanılan “muhtıra” sözcüğü dikkat çekmektedir. Haberin iç sayfadaki başlığı ise “ Çevik Paşa hükümeti uyardı” biçimindedir. Haberin devamında “Washington’u ziyaret eden Refah Partisi üst düzey bürokratlarıyla, Türk subayları arasındaki gerginlik son yapılan açıklamalarla doruğa ulaştı. Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir’in Türk-Amerikan Konseyi (ATC) toplantılarının son gecesinde düzenlenen baloda söylediği sözler hükümete ‘üstü kapalı muhtıra’ niteliği taşıyordu” yorumu yapılmaktadır. Haberde yine RP-ordu gerginliği vurgulanarak, Bir’in yaptığı konuşmayla hükümete “uyarı”da bulunması doğal bir durum gibi gösterilmiştir.

“5’i de konuşacak”(28 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise 28 Şubat MGK toplantısında beş kuvvet komutanının da söz alacağını ve toplantının gergin geçeceğini belirten bir haber niteliğindedir. Ordu konu başlığında yer alan haberlerin 28 Şubat MGK toplantısı günü ve toplantıya yaklaştığı günlerde yapılması dikkat çekicidir.

Dış Politika konu başlığında yer alan haberlerden biri “Rus pilot korkusu”(14 Kasım 1996-*Sabah*) başlığıyla verilmiştir. Haberlerden ikisi “Demokratikleşmede önemli adım”(28 Kasım 1996-*Sabah*), “Avrupa’dan bu defa iyi haber”(30 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklarıyla verilmiştir. Avrupa Birliği konusunda yapılan bu iki haber de olumlu bir dile sahiptir. ABD ile ilgili olarak yapılan iki haberden “ABD’den tatlı-sert uyarı mektubu”(4 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber ABD’nin Hükümete uyarısını; “Amerikan yardımı”(31 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı bir haber de AB konusundaki desteğini içermektedir. “Büyük skandal”(22 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber Almanya’nın Türk hükümetinin uyuşturucu ticaretini korumakla suçlamasıyla ilgilidir. “Bu adamı İran’a geri gönderin”(6 Şubat 1997-*Sabah*) başlıklı haber *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi İran Büyükelçisinin Sincan olayları sonrasında Türkiye’den ayrılmasını “talep eden” bir dille burada da yer almıştır.

1.2.3. SÜRMANŞETLİ SAYILARDAKİ MANŞETLER

Hürriyet gazetesi incelenen 117 günün yüzde 51,29’unda sürmanşet kullanmıştır. Gazete sürmanşet kullandığı 60 güne bu bölgenin yüzde 68,2’sini gazetenin reklamına, kupon karşılığı verdiği promosyon hediyelerin ve eklerinin tanıtımına ayırmıştır. Gazetenin sürmanşet kullandığı günlerdeki manşet haberlerinin konu başlıklarına göre dağılımı şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Parti Siyaseti	33	55
Aktüel Olaylar	7	11,66
Susurluk/Mafya/Çete	16	26,66

Ekonomi	1	1,66
Yargı	2	3,33
Dış Politika	2	1,66

Tablodan da görüldüğü üzere *Hürriyet* gazetesinin sürmanşet kullandığı günlerde manşetinde yer alan haberlerin yüzde 55'ini siyaset haberleri oluşturmaktadır. Parti siyaseti haberlerinin konularına göre sınıflandırılması işe şöyledir:

RP	5
RP(Kazan)	1
DYP(Akşener)	3
DYP(Ağar)	3
DYP	1
MGK	2
Demirel	2
Susurluk	3
Erbakan	4
Refahyol	4
Çiller	1
Yılmaz	1
Baykal	1
Diğer	2

Koalisyon ortağı DYP ile ilgili olarak bu bölümde yapılan haberlerin üç tanesi Akşener'le ilgilidir. "Tehditçi Bakan oldu"(9 Kasım 1996-*Hürriyet*), "Yeni Bakana müthiş öfke"(10 Kasım 1996-*Hürriyet*), "Bayan Bakanın el çabukluğu"(21

Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklarıyla verilen haberlerde *Hürriyet* gazetesinin Akşener'e karşı açıkça olumsuz bir tutum aldığı görülmektedir.

Ağar'la ilgili olarak yapılan üç haber de "Emri Ağar verdi"(17 Aralık 1996-*Hürriyet*) "Ağar: Kefile ihtiyacım yok"(16 Aralık 1996-*Hürriyet*), "Ağar'a suçlamalar"(24 Ocak 1997-*Hürriyet*) Susurluk ve sonrasında yaşanan gelişmelerle ilgilidir. "Bostan korkuluğu değiliz"(28 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber ise DYP milletvekillerinin RP'nin karşısında "isyan ettiğini" ve söz haklarının olduğu açıklamasını yaptıklarını içermektedir.

Yılmaz'la ilgili olarak bu bölümde bir tane haber yapılmıştır. "Hepimiz tehlikedeyiz"(13 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Yılmaz'ın Susurluk sonrasında güvende olmadığını belirttiği açıklaması yer almaktadır.

Demirel'le ilgili olarak bu bölümde yapılan haberden birinin başlığı "Baba rahatlatıldı"(10 Şubat 1997-*Hürriyet*)'dir. Haberde Demirel'in rejim tehlikede olmadığı konusunda güven verdiği belirtilmektedir. "Sokakta hiddet var"(24 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda "Cumhurbaşkanı Demirel, "sokakta bu hükümet olmasın kim olursa olsun deniyorsa, darbe tartışılıyorsa bu bir hiddetin eseridir" dedi" cümlesi yer almaktadır. Haberin içeriğinde Demirel'in "askere", "hükümete" verdiği mesajlarla denge sağlamaya çalıştığı açıkça görülmektedir.

MGK ile ilgili olarak iki haber yapılmıştır. "Pompalı MGK'da"(11 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde 28 Şubatta yapılacak MGK toplantısında Yılmaz'ın RP'nin silahlandığı iddiasının ele alınacağı belirtilmektedir. "Gözler 'Cuma'da"(26 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda "Rejime ve laikliğe yönelik tehditlerin masaya yatırılacağı MGK'nın 28 Şubat toplantısı arifesinde, Demirel uyardı, Erbakan sertleşti, Çiller ortağının dikkatini çekti" cümlesi yer almaktadır.

Toplantının içeriğini rejime ve laikliğe yönelik tehditler olarak belirten gazete, manşeti ve spotuyla MGK'nın kritikliğine vurgu yapmaktadır. İki habere de bakıldığında dikkatin MGK'ya ve gazetenin belirlediği gündeme yoğunlaştırıldığı görülmektedir.

RP ile ilgili olarak bu bölümde altı manşet haberi yapılmıştır. “Refah devrede”(23 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber ise Susurluk ile ilgili olarak RP'nin devreye girdiğini içermektedir. İncelenen dönemde RP ile ilgili olarak yapılan tek olumlu haberin bu haber olduğu da gözlenmektedir. “İmam nikahı flörtün kılıfı”(13 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin RP başlığı altında değerlendirilmesinin nedeni açıklamayı yapan kişinin RP'li avukat olmasıdır.

“Susturdular”(20 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde Emire Kalkancı'nın RP'li Ankara, İstanbul, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın tarikat skandallarında adı geçen eşi Ali Kalkancı ile ilişkileri olduğunu iddia etmesi üzerine RP'liler tarafından tehdit edilip susturulduğu belirtilmiş, başlık etken çatıyla kurularak RP'ye yapılan vurgu daha da güçlendirilmiştir.

“RP'li bakanın T dönüşü”(8 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda “Orgeneral Koman'ı 4 gün önce topa tutan Susurluk Komisyonu Başkanı tankların Sincan manevrası üzerine “T” dönüşü yaparak orduya övgü yağdırdı” denilmektedir. “T” harfi ile kastedilen “tank”tır ve Elkatmış'ın ordudan korkuttuğu için “dönüş” yaptığı ifadesiyle de ordunun RP için bir korku kaynağı olduğu vurgusu yapılmaktadır.

“Tahrikler bitmiyor”(4 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber Sincan'da düzenlenen Kudüs gecesine ilişkindir. Haberin alt başlıkları ve açıklamaları dikkate değerdir. “Ata'ya nispet gibi” başlığının altında Atatürk büstünün karşısındaki

Mescid-i Aksa maketine vurgu yapılmaktadır. “Mollaların töreni” ve “Malzemeler hep aynı” başlıkları altında ise İran Kültür Merkezi’nde yapılan gösterinin Kudüs Gecesi ile aynı olduğu ve bu gecede kullanılan malzemelerin İranlılardan alındığı vurgulanmaktadır. İran ve “molla” ifadeleri yine “rejim karşıtlığı”nı güçlendirmekte kullanılırken, Atatürk ile de karşıtlık yaratılmaktadır. Haberin spotunda, “Refah Partisi türban, karayolu ile hac, kurban derileri, Taksim’e cami krizlerimi yeni krizler yaratarak daha da tırmandırıyor” denilmekte; iç sayfadaki devamında ise “Türban, konutta tarikat yemeği, karayolu ile hac, Taksim’e cami, kurban derisi ve Kudüs gecesi gibi çıkışlarla toplumu gerginleştiren RP, Sincan’da Atatürk büstünün tam karşısına Mescid-i Aksa görünümlü çadırla tahriklerin üzerine tüy dikti. Üstelik bu çadır İBDA-C militanlarının karargahı haline getirildi” yorumunda bulunmaktadır. Haberde, Kudüs gecesi, RP’nin etkinliği gibi gösterilerek, RP’nin toplumda gerginliği arttırdığı, tahrikte bulunduğu biçiminde yorumlanmış ve kullanılan kelime ve ifadelerle RP karşıtlığı belirginleştirilmiştir.

“Şaşırtan tepki”(25 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde Şevket Kazan’ın, kendisini ziyarete gelen on beş dernek yöneticisini orduyu eleştirmeleri üzerine makamından kovmasını içermektedir. Kazan’ın tepkisi gazete tarafından “şaşırtıcı” kelimesiyle değerlendirilerek, beklenmedik bir tepki verdiği yönünde bir yan anlamı barındırmaktadır.

Refahiyol ile ilgili olarak dört haber yapılmıştır. “Olacak gibi değil”(8 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber Susurluk Kazası sonrası hükümetin gerekli adımları atmadığını belirten bir haberdir. “Öğretmen ve polise büyük ayıp”(4 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberin içeriğinde ise hükümetin öğretmen ve polise zam sözü verdiği halde sözünden “çark ettiği” geçmektedir. “Krizi çözen boykot”(25 Ocak

1997-*Hürriyet*) başlıklı haber Erbakan ve Çiller arasında yaşanan bir krizin çözümünün boykotla sonucunda çözüldüğünü içermektedir. “İade et” Muhtırası”(8 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise Kemal Yazıcıoğlu'nun görevden alınmasının DYP'lileri ayağa kaldırdığı belirtilirken, muhtıranın Erbakan'a yapıldığı gizlendiğinden başlığın içinde geçen “muhtıra” sözcüğünün farklı anlam çağrıştırdığı görülmektedir.

“Sağduyulu sesler”(27 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haber CHP lideri Baykal'la ilgilidir. Baykal'ın Refahyol hükümetinin hazırladığı basının düzenlenmesine ilişkin yasa tasarısını hakkında tepkisini dile getirdiği haber Baykal'la ilgili olarak yapılan tek haber olma özelliğini de taşımaktadır.

Susurluk konusunda bu bölümde üç haber yapılmıştır: “Meclisin gücü”(28 Aralık 1996-*Hürriyet*), “Zirve zabıtları”(30 Aralık 1996-*Hürriyet*) ve “35 suç duyurusu”(10 Ocak 1997-*Hürriyet*).

Erbakan ile ilgili olarak bu bölümde dört tane haber yapılmıştır. “Hocaya emrivaki”(7 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Yazıcıoğlu'nun görevden alınması konusunda Erbakan'a emrivaki yapıldığı belirtilmektedir.

“Sürpriz sözler”(15 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberin spotunda “Yandaşları Askeri Şuraya ateş püskürürken, Erbakan dün sürpriz bir şekilde Şura kararlarını savunmaya başladı” denilmektedir. Haberin alt başlığında ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Askeri rahatlatmak için: RP'nin bazı milletvekilleri ile İslami basın, Şura kararlarına karşı ağır bir kampanya yürütüyordu. Bu sözleriyle, Erbakan'ın son günlerde rahatsızlıklarını yüksek sesle söylemeye başlayan askerleri rahatlatmayı amaçladığı yorumu yapıldı”. Haberin başlığında geçen “sürpriz” sözcüğü spotta da yinelenmekte ve vurgulanmaktadır. Erbakan ve asker karşıtlığı haberde

belirginleştirilmiş ve askerin rahatsızlığı vurgulanmıştır. Erbakan'ın açıklamaları gazete tarafından açıkça ifade edilmese de, "içinden gelmeden" sadece bu rahatsızlığı gidermek için yapılmış gibi yorumlanmıştır.

"Vay canına"(22 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise Erbakan'ı şaşırtan iki rapordan bahsedilmektedir. "Geniş Temizlik Yapmak Şart"(31 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber de Susurlukla ilgili olarak düzenlenen Çankaya zirvesinde Erbakan'ın sözlerine yer vermektedir.

Çiller'le ilgili olarak bu bölümde yapılan tek haber, "Ve diyet ödendi"(17 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilmiştir. Haberin spotunda "RP kendisini iktidar yapan Çiller'e diyetini ödemenin yolunu buldu. RP'li Kamalak 'Çiller hakkındaki Tofaş, Tedaş, ve Malvarlığı soruşturmaları anayasal süre aşıldığı için düştü' dedi" denilmektedir. RP ile ortaklık kurarken Çiller'in amacının dosyalardan aklanmak olduğu iddia edildiği için gazetenin haber başlığı da bu diyetin ödenmesi olarak geçmektedir.

Sınıflandırma dışında kalan haberlerin başlıkları şöyledir: "97 temiz toplum yılı olsun"(1 Ocak 1997-*Hürriyet*), "Amokhachi'den ders"(23 Şubat 1997-*Hürriyet*)

Dış Politika konu başlığı altında yer alan "İstenmeyen elçi böyle gönderildi"(22 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber, Sincan'daki Kudüs Gecesinde şeriat propagandası yaptığı gerekçesiyle Türkiye'den ayrılması istenen İran Büyükelçisi Bagheri'nin Türkiye'den ayrılışıyla ilgilidir.

Sabah gazetesinin sürmanşet bölgesini kullandığı 24 gündeki manşetlerinin konularına göre dağılımı ise şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Parti Siyaseti	11	45,83
Aktüel Olaylar	2	8,33
Susurluk/Çete/Mafya	6	25
Dış Politika	4	16,66
Ordu	1	4,1

Parti Siyaseti konu başlığı altında yer alan haberlerin sınıflandırılması şöyledir:

RP	3
Demirel	1
DYP(Ağar)	1
DYP(Bucak)	1
DYP(Akşener)	1
ANAP	2
Yılmaz	1
Refahyol	1

ANAP'la ilgili olarak iki haber yapılmıştır. “ANAP ve DSP’de hesaplaşma”(6 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haberde iki partinin içindeki hesaplaşmadan söz ederken; “Flört hızlandı”(8 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haber de RP-ANAP diyalogunun geliştiğinden bahsetmektedir.

Ağar’la ilgili olarak yapılan haber ise “Ağar: Her şeyi Köşk’te anlatırım”(13 Aralık 1996-*Sabah*) başlığıyla verilen Susurluk ile ilgili haberdır. “İşte Bucak

İmparatorluğu”(3 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber DYP Milletvekili Sedat Bucak’la ilgilidir. “Emniyette deprem”(12 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haber ise İçişleri Bakanı Meral Akşener’in Emniyet’te yaptığı kadro değişiklikleriyle ilgilidir.

“Güneydoğu’ya zeytin dalı”(10 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haber Refahiyol sınıflandırılmasında değerlendirilmiştir. Bu haberde PKK’ya yataklıktan mahkum olanlara af çıkarılacağına ilişkindir.

Demirel ile ilgili olarak yapılan tek haber, “Demirel’in mektubu”(11 Aralık 1996-*Sabah*) başlığıyla verilen Demirel’in Erbakan’a Susurluk meselesinin çözülmesine yönelik olarak gönderdiği mektubu içeren haberdir.

Bu bölümde RP’ye yönelik olarak üç haber yapılmıştır. “Harp Okullarına sızma planı”(12 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haberin spotu “Atv’de dün gece yayınlanan bir video kaset Refahlıların demokratik sistemi nasıl kullandığını kendi ağızlarından kanıtladı” yorumunda bulunulmuştur. Haberin devamında “Refah’ın gerçek yüzünü bir kere daha gösteren kasetteki konuşma Erbakan’ın kurmaylarından Hasan Hüseyin Ceylan’a ait. Ceylan, harp okullarını ele geçirme planını anlatıyor” denilmektedir. Ayrıca iç sayfada bir tam sayfa ayrılan bu haberin iç sayfadaki başlığı da “Refahın hedefi harp okulları”dır. RP’nin demokratik sistemi kullandığı yorumu yapılan bu haberde, RP’nin orduya sızma planı üzerinden içerdiği “tehlike”ye göndermede bulunulmaktadır.

“Ceylan’a büyük tepki”(13 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haberin iç sayfadaki başlığı ise “RP suçüstü yakalandı”dır. Haberde “Refah Partisi milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan’ın, Sabah’ta ve atv’de yayınlanan sözleri, RP dışındaki partilerde büyük tepki yarattı” yorumuna yer verilmiştir. Yine bu haberde kullanılan ifadelere bakıldığında, RP’nin “gerçek yüzü budur” gibi bir yan anlama ulaşılmaktadır.

“Besleme basın teşviği”(9 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haberin spotunda “Refahyol hükümeti kendini destekleyen İslami basın ile yağcı gazetelere devlet kesesinden trilyonluk teşvikler aktarma peşinde” yorumunda bulunulmuştur. “İslami basın” ifadesi yine RP’ye göndermede bulunmakta kullanılmıştır.

“Şok gelişmeler”(6 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haber üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Ancak haberde Yılmaz’ın iki açıklamasına yer verildiği için açıklama Yılmaz sınıflandırmasına dahil edilmiştir. Yılmaz’ın açıklamalarından bir RP ile ortaklık kurabileceklerine, diğeri de Susurluk’la ilgili belge açıklayacağına ilişkindir. Haberin diğeri başlığı da Akşener’in, Yazıcıoğlu’nu görevden almasıyla ilgilidir.

Bu bölümde Dış Politika alanında yapılan dört haberin üç tanesi İran’la ilgilidir. “Teşekkürler Atatürk”(21 Aralık 1996-*Sabah*) başlıklı haberde ise RP’ye yakınlığı göz önünde bulundurulan ve Türkiye’yi ziyaret eden İran heyeti eleştirilirken, Atatürk’e Türkiye’yi Batılılaşmaya yönlendirdiği ve İran gibi olamamamızı sağladığı için teşekkür edilmektedir. “Dünyayı atlatan anlaşma”(1 Ocak 1996-*Sabah*) haberinde ise RP’nin İran ile yaptığı doğalgaz anlaşması haberin konusunu oluşturmaktadır. RP’nin dünyayı göz ardı ederek İran ile anlaşma yapıldığı vurgusu yapılmaktadır. “İran lehine oy kullandık” (14 Aralık 1996-*Sabah*) haberinde ise Birleşmiş Milletler (BM)’de Türkiye’nin İran lehine oy kullandığını belirtilmiş İran’ın lehine daha önce oy kullanmadığımız gibi bir izlenim yaratılmak istenmiştir. Haberlere genel olarak bakıldığında koalisyon hükümetinden çok RP ekseninde haber yapıldığı gözlemlenmektedir. “Sorumsuz hakim”(23 Ocak 1997-*Sabah*) haberi yine Almanya’da Türkiye’nin uyuşturucu ticaretini korumakla suçlamasına ilişkindir.

Bu bölümde ordu ile ilgili olarak yapılan haber “Ordudan Refahlı Bakan’a suç duyurusu”(10 Ocak 1997-*Sabah*) başlıklı haberdir. Haberin spotunda, “Türk

Silahlı Kuvvetleri ile Refah Partisi arasında Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu'nun Sultanbeyli'ye Atatürk heykeli diktirmesiyle başlayan gerginlik tırmanıyor. Son gelişme, Genelkurmay Başkanlığı'nın Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir bakan hakkında suç duyurusunda bulunması oldu” denilerek, haberde Çalışma Bakanı demek yerine başlıkta geçen “Refahlı Bakan” tamlamasının kullanılması, “Cumhuriyet tarihinde ilk kez” olduğunun vurgulanması, ordu-Refah Partisi zıtlığını ve gerginliğinin yansıtılması olarak görülmektedir.

1.2.4. LOGO YANI HABERLERİ

Hürriyet gazetesi sürmanşetini aşağıya sarkıtmadığı günlerde *Hürriyet* logosunun yanındaki bölgeyi haberlerin yanı sıra verdiği eklerin duyurusunda kullanmaktadır. Gazete incelenen 117 günün 77 tanesinde logo yanını kullanmıştır. Gazete, yedi sayıda bu bölgeyi Sayısal Loto'nun para ikramiyesine ilişkin haberlere, yedi sayısında verdiği eklerin tanıtımına ve gazetenin reklamına, 1 Ocak günkü sayısında yeni yıl, 14 Şubat'ta da sevgililer günü mesajına ayırmıştır. Gazete iki gün de logo yanını biri Çiller diğeri de Susurluk kazası ile ilgili olmak üzere iki karikatüre ayırmıştır. 59 logo yanı haberinin konularına göre dağılımı şöyledir:

<u>Konu</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Parti Siyaseti	30	50,84
Dış Politika	12	20,33
Ekonomi	3	5,08
Ordu	3	5,08
Çete/Susurluk/Mafya	2	3,38

Aktüel Olaylar	1	1,69
Spor	3	5,08
Terör	1	1,69
Tarikat	1	1,69
Yargı	2	3,38
Hava	1	1,69

Hürriyet gazetesinin logo yanındaki 30 parti siyaseti haberinin sınıflandırılması şöyledir:

Demirel	4
Çiller	5
Baykal	1
Refahyol	5
RP	4
RP(Kazan)	3
Erbakan	3
Yılmaz	2
Ecevit	1
CHP	1
DSP	1

Logo yanında yer alan siyasetçilerle ilgili haberlerin genel olarak siyasilerin demeçlerinden oluştuğu gözlenmiştir. Bu bölümde ayrıca sürmanşet ve manşet haberlerinden farklı olarak “sol” muhalefet daha fazla oranda yer almıştır. CHP ve lideri Deniz Baykal’a ilişkin iki haber yapılmıştır. “CHP Ağar için gensoru veriyor”

(6 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla CHP'nin Ağar hakkında gensoru vermesi haber olurken; Baykal'la ilgili olarak yapılan "Baykal'dan Çiller için 16.Louis benzetmesi"(4 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Baykal'ın Çiller için yaptığı benzetme vardır.

DSP lideri Ecevit'in demecinden oluşan "Ecevit: Diyalog başladı"(26 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haber ise muhalefet partileri arasında Susurluk konusunda işbirliği için diyalogun başlamasına ilişkindir. Demokratik Sol Parti (DSP) ile ilgili olarak yapılan haber, "DSP, Ana-Sol için ayağa kalktı"(7 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlığıyla verilmiştir. Bu haberde DSP'nin ANAP'la koalisyon kurmak için adım atmasını içermektedir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e ilişkin olarak yapılan dört haberden üçü Demirel'in demeçlerinden oluşmaktadır. 28 Şubat sürecinde Demirel'in ordu ve Refahyol Hükümeti arasında bir denge unsuru olduğu Demirel'in demeçlerinden oluşan bu haberlerde de görülmektedir. "Dış politikanın özü değişmedi"(4 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Demirel, hükümetin dış politikasını değerlendirmekte ve dış politikada değişim olmadığını vurgulamaktadır. "Demirel: Medya'ya kelepçe vurulamaz"(20 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber, Demirel'in Refahyol Hükümeti tarafından basının düzenlenmesine ilişkin yasa konusunda verdiği demeçten oluşmaktadır. Bu yasa tasarısı medyaya "sansür" getirmeyi amaçladığı iddiasıyla medya tarafından eleştirilmiştir. Demirel'in demecinde söylediği "kelepçe vurmak" da haberin içinde önemli bir unsur olarak kullanılmış ve Cumhurbaşkanının da hükümetin karşısında olduğu vurgulanmak istenmiştir. "Promosyon yasası için iptal istemi"(29 Ocak 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber, Demirel'in Refahyol hükümeti tarafından hazırlanan yasanın iptali için Anayasa

Mahkemesi'ne başvuracağına ilişkindir. “Demirel: Türkiye geriye gidemez”(1 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberinin başlığından da anlaşıldığı üzere, Demirel'in Hükümete ve politikalarına karşı hassasiyetleri bildiği ve bunları dile getirdiği görülmektedir.

Bu bölümde üçü demeçlerinden olmak üzere, Çiller'le ilgili beş tane haber yapılmıştır. Haberlerden biri “Örtülü ödenekte rekor harcama”(8 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilmiştir. Bu haberde Çiller'in örtülü ödenekte yaptığı harcama gündeme getirilmiş ve bunun bir “rekor” olduğu vurgulanmıştır. “Çiller şaşırttı: Öcalan'ın kaçtığını açıkladı, yetkililer doğrulamadı”(9 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haber, Çiller'in PKK lideri Öcalan'ın kaçtığına ilişkin açıklamasının askeri makamlar tarafından doğrulanmadığına ilişkindir. “Çiller: İşkence yapanın üzerine gideceğiz”(6 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haberde Çiller'in Avrupa Komisyonu'nda Türkiye'deki işkence olaylarına ilişkin yaptığı açıklamayı içermektedir. “Çiller: 1998'de Başbakan benim”(16 Aralık 1996-*Hürriyet*) “Çiller: Refah'la ortaklık zor”(20 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı iki haberde Çiller'in koalisyon ortağı RP ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir.

RP ile ilgili olarak bu bölümde yedi haber yapılmıştır. “RP'li başkandan çirkin tavır: 10 Kasım'a içim kan ağlayarak katıldım”(11 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde RP'li Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin açıklaması üzerinedir. Haberde kullanılan “çirkin tavır” sözcükleri ile haberde taraf olduğu görülmektedir. “Yandaş basına teşvik kıyağı”(10 Aralık 1996-*Hürriyet*) haberinde ise RP'nin lehinde haber yapan basın “yandaş” sözcüğü ile belirtilirken, “kıyak” kelimesiyle, bu basın kurumlarına ayrıcalık yapıldığı vurgulanmıştır. Bu haber *Sabah* gazetesinde “Besleme Basına Teşvik Primi” manşetiyle yer almıştır. “Şok ifade: Madımak otelini yakan birinin kardeşi polis yapıldı” (16 Ocak 1997-

Hürriyet) başlıklı haberde “Madımak otelini yakanlar” denilerek kast edilen “şeriat” vurgusudur, böylece RP’ye gönderme yapılarak şeriatçı birinin “kardeşi”nin polis yapıldığı iddia edilmiştir. Başlıkta geçen “şok” sözcüğü yine merak ve kuşku uyandırmaktadır. “Kazan’ın mum söndü sözüne tepki yağdı”(12 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberinde ise “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemlerini, Alevilerin bir ritüeli olduğu iddia edilen “mum söndü” törenine benzeten Kazan’ın tepki aldığı belirtilmektedir. Tepkinin “yağması” anlatımıyla Kazan’ın çok fazla tepki aldığı vurgulanmak istenmiştir. “Milli Gazete’de de ‘mum söndü’ gafi”(13 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberinde, Milli Gazete’nin de Kazan’ın gafını devam ettirdiği belirtilmektedir. Bu haberin alt başlığında ise “Kazan çark etti ama...” ifadesine yer verilmiştir. Kazan’ın savunduğu düşünceden vazgeçtiği ironik olarak ifade edilmiştir.

“Kazan’dan ‘Olay Başkan’a ziyaret”(16 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise Kazan’ın, Kudüs Gecesini düzenleyerek tepki alan Bekir Yıldız’ı cezaevinde ziyaret etmesi vurgulanmaktadır. Haberde kullanılan “olay başkan” ifadesi o günlerde gündemi çok fazla işgal ettiğinden doğrudan Bekir Yıldız’ı çağrıştırmaktadır. Bu haberin iç sayfadaki başlığı ise “Kazan’dan ‘olay başkan’a gizli ziyaret”tir. Haberin içinde “DGM çevreleri ile hukukçuların büyük tepki gösterdiği Kazan, geçen hafta da Avrasya feribotunu kaçırانları ziyaret etmişti” denilmektedir. Kullanılan DGM ve hukukçular ifadeleri Kazan’ın sanki “yasa dışı” bir ziyaret yaptığı yorumuna neden olmaktadır.

“Kazan: İstifa etmem”(18 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haberde ise tüm bunların üzerine Kazan’ın istifa beklentilerine karşılık vermemesi haber olmuştur. RP’ye ilişkin olarak yapılan altı haberlerden üç tanesi RP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan’la ilgilidir.

Refahyol ile ilgili olarak beş haber yapılmıştır. “Refahyol’da sansür kanunu için ilk adım”(18 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberi basın düzenlenmesine ilişkin hazırlanan yasa tasarısının basında sansür olarak değerlendirilmesini içermektedir. “Kalemli: Öğretmene sözümüzü tutamadık”(25 Kasım 1996-*Hürriyet*), “Polise yeni düzen”(2 Aralık 1996-*Hürriyet*), “Casino belirsizliği”(19 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberler hükümetin politikalarına ilişkindir. “SSK sınavında akrabaların zaferi”(23 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber ise o günlerde gündemi çok işgal eden SSK personel alımı sınavını kazananların RP’ye yakınlığı olması ile ilgilidir.

ANAP lideri Yılmaz’la ilgili yapılan iki haber de Yılmaz’ın açıklamalarından oluşmaktadır. “Yılmazdan şok iddia: Topal’ı öldürenler Bucak koruması”(15 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber Yılmaz’ın Kumarhaneler kralı Ömer Lütfü Topal’ı öldürenlerin Susurluk kazasında yaralanan DYP Milletvekili Sedak Bucak’ın korumaları olduğu iddiasından oluşmaktadır. “Yılmaz: Pompalı saldırı silahı”(15 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber ise Yılmaz’ın RP’nin silahlandığı yönündeki iddiasını içermektedir.

Başbakan Erbakan ile ilgili olarak logo yanında üç haber yapılmıştır. “Hocadan güvence: Dolar 104 bini geçmeyecek”(22 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber Erbakan’ın yıl sonuna kadar doların 104 bin TL’yi geçmeyeceğini garanti etmesini içermektedir. “Rapor şoku”(20 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber ise MGK’nın Güneydoğu Raporu’nu Erbakan’ın geri göndermesinin sürpriz yarattığı üzerinde durulmakta ve bu durum “şok” sözcüğü ile verilmektedir. “Erbakan onayladı: 5 gün tatil var”(27 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber ise yılbaşı tatilinin Erbakan’ın onaylamasıyla 5 gün olduğuna ilişkindir. Aynı haber *Sabah* gazetesinde de yer almıştır. Bu haberin yananlamı ise İslami düşünceyi temsil eden ve yılbaşı

kutlaması yapmayan koalisyon ortağı partinin Başbakan liderinin yılbaşı tatilini onaylamasıdır.

Bu bölümde Dış Politika konu başlığında on iki tane haber bulunmaktadır. “Butto’ya darbe”(5 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberi Pakistan Başbakanı Benazir Butto’ya ilişkindir. İncelenen dönemde Butto-Çiller benzetmesi basında oldukça yer bulduğu görülmüştür. “Türkmenlerin çığılığı: Yine yalnız kaldık”(7 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberi Kuzey Irak’taki Türkmenlerle ilgili, “Papandreu’nun kızı: Babamı Liani öldürdü”(14 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberi Yunanistan eski Başbakanı Papandreu’nun kızının iddiası ile ilgilidir. “Kaddafi’ye destek”(28 Kasım 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber, Türkiye’den Kaddafi’ye destek verilmesine ilişkindir. “Cezayirliler dinci partiye karşı çıktı”(30 Kasım 1996-*Hürriyet*) haberinde Cezayir’deki seçimin sonuçları yer almaktadır. O dönem Türkiye’de, Cezayir benzetmesi sıklıkla yapıldığı için haberin içinde kullanılan “dinci” parti söylemi Cezayir’le tezat oluşturmaktadır. Böylece, Türkiye “dinci” partiyi seçti ama Cezayir “bile” seçmedi gibi bir anlam oluşmaktadır. “Özlenen diyalog”(9 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haber, Türk-Yunan ilişkilerinde güzel bir diyalog olduğundan söz etmektedir. “Klarides: Suç bizdeydi”(12 Kasım 1996-*Hürriyet*), “Füzelere karşı savaş gemileri”(22 Ocak 1997-*Hürriyet*), “Kıbrıs patlamaya hazır volkan gibi”(19 Şubat 1997-*Hürriyet*) Kıbrıs ile ilgili olarak yapılan üç haberdir. “Şam’da iktidar kavgası”(31 Ocak 1997-*Hürriyet*) haberi Suriye’ye; “Alman ajansından dolayı özür”(5 Şubat 1997-*Hürriyet*) haberi Almanya’da yapılan haber nedeniyle Türkiye’den özür dilenmesine ilişkindir. “Nihayet gittiler”(21 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlığıyla verilen haber yine Kudüs Gecesi üzerine Türkiye’den gitme baskısıyla

karşılaşan İran Büyükelçisi Bagheri ve İstanbul Konsolosunun Türkiye’den gidişi üzerine yapılmıştır.

Ordu konu başlığında üç haber yapılmıştır. “Erbakan-İran flörtüne ordudan sert tepki”(17 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Erbakan’ın İran’la yakınlaşmasına ordunun tepki verdiği belirtilmiş ve kullanılan “sert” sözcüğü ile etki daha da artırılmıştır. Haberde bir üst düzey askeri yetkiliye atıfta bulunularak, “Türk Silahlı Kuvvetleri, İran’la savunma sanayi işbirliği yapacağını açıklayan Başbakan Erbakan’a çok sert tepki gösterdi” denilmektedir. Haberin iç sayfadaki başlığında ise “İran’la flörte ordu öfkesi” denilmektedir. İran-RP yakınlığı ve ordunun buna verdiği tepki ve ordunun öfkesi vurgulanmış; RP-ordu zıtlığı gündeme getirilmiştir.

“Org. Karadayı: Türkiye ortaçağa sürüklenemez”(25 Aralık 1996-*Hürriyet*) başlıklı haberde Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı’nın bir dergiye yaptığı açıklamadan alıntı yer almaktadır. Haberin içinde, “Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı, ülkede laiklik üzerinde kavram kargaşası yaratılmak istendiğini, amacın laik demokratik düzeni değiştirerek Türkiye’yi ortaçağ karanlığına sürüklemek olduğunu söyledi” ifadesi yer almaktadır. Haberin iç sayfadaki başlığı ise “Karadayı’dan muhtıra gibi uyarı”dır. Bu haberde yine, ordudan açıkça anılmadan hükümete “muhtıra” niteliğinde bir “uyarı” yapıldığı gösterilmek istenmektedir. Ordunun laikliğin teminatı olduğu ve bu değerleri savunduğuna göndermede bulunmaktadır.

“Çevik Paşa bilgim dahilinde konuştu”(27 Şubat 1997-*Hürriyet*) başlıklı haber yine Org. Karadayı’nın Çevik Bir’in Refahyol ve Sincan olayı üzerine yaptığı açıklamalardan haberdar olduğunu belirttiğini içermektedir.

Sabah gazetesinin logo yanı bölgesinde çok büyük bir oranda gündeme ilişkin konularla bağlantılı karikatürlerin çizildiği Bizim City bölümü yer almaktadır. Gazete, incelenen 117 gün içinde bu bölgeyi sadece iki kez haber duyurmak için kullanmış, dört gün de *Sabah* magazin ekinin tanıtımı ile Sayısal Loto'ya ayırmıştır.

Sabah gazetesinin logo yanında yer alan iki haber de parti siyaseti konu başlığında yer almaktadır. “Küstahlığa cevap”(11 Kasım 1996-*Sabah*) başlığıyla verilen haberde Kayseri'nin RP'li Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım ile ilgili olarak yaptığı açıklamaya kamuoyunun tepki göstermesi ve bunun üzerine Anıtkabir'e ziyaretçi akını olduğu vurgusu yapılmaktadır. “Sigara Yasasını Demirel tutuyor”(22 Kasım 1996-*Sabah*) başlıklı haberde ise sigara yasağıyla ilgili yasanın Cumhurbaşkanı Demirel tarafından özellikle bekletildiğine ilişkindir.

II. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE HÜRRİYET ve SABAH GAZETELERİNİN HABER SÖYLEMİ

4 Kasım 1996-28 Şubat 1997 tarihleri arasında incelenen *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin manşet, sürmanşet ve logo yanı haberlerinde parti siyaset haberlerinin çoğunluğunun RP ve DYP'den oluşan Refahyol koalisyonunun politikalarından çok RP'den oluştuğu gözlenmiştir. Susurluk Kazası sonrası sarsılan koalisyon ortağı DYP ile ilgili olarak yapılan haberlerin ise Ağar ve Bucak ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Her iki gazetenin de RP'ye muhalif bir haber söylemi geliştirildiği ve yapılan haberlerin olumsuz olduğu gözlenmiştir. Haber başlıklarında sıklıkla kullanılan “şok”, “muhtıra”, “darbe”, “sürpriz”, “tehlike”, “şeriat”, “terör”, “rejim karşıtı”, “tahrik” sözcükleri RP ile ilgili haberlerde yoğunlaşmaktadır. İç ve dış siyasetle

ilgili olan bu haberler değişik nitelikler göstermektedir. Partinin adı anılmadan çeşitli benzetmeler kullanılarak ve çeşitli göndermeler yapılarak; bazen karşıtlıklar kurarak, -örneğin laiklik-dinci gibi-, bazen gönderme yapmaksızın açıkça kullanılan ifadelerle RP'nin rejim için tehlikeli unsurlar taşıdığı bu dönemde sürekli gündemde tutulmuştur.

TSK ile ilgili olarak yapılan haberlerde “asker”, “ordu” kelimelerinin yanı sıra, Ordu'nun “öfke”, “tepki” gibi duygusal tepkilerinin yanı sıra; “muhtıra”, “tavır”, “laiklik” gibi daha ciddi ifadeler de kullanılmıştır. Bu haberlerin tamamının siyaset ile ilgili olduğu görülürken aynı zamanda ordunun siyaset ile ilgili demeçleri bu haberlerde doğallaştırılarak verilmiştir.

Refahyol Hükümeti döneminde basınının gündeminden düşürmediği bazı haberler Tarikat sınıflandırması içinde verilmiştir. Bu haberlerin konusunu tarikatların içindeki sansasyonel ilişkilere ilişkin olarak ortaya çıkan/çıkarılanlar oluşturmaktadır. Medya bu dönemde yaptığı bu haberlerde RP ve Refahyol'un kamuoyunun gözünde yıpranmasına katkıda bulunmuştur.

İncelenen haberlere bakıldığında iki gazetenin de aynı haberleri farklı başlıklarla manşet, sürmanşet ve logo yanından verdikleri görülmektedir. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısına yaklaşıldığı dönemde, özellikle Sincan'da düzenlenen Kudüs gecesinin ve tankların Sincan'dan geçmesinin ardından Şubat ayı içinde RP, Erbakan ve ordu haberlerinde artış olduğu gözlenmiştir. İncelenen dönemde üç MGK toplantısı daha olmasına rağmen bunların iki gazete tarafından da gündeme getirilmediği ancak Şubat toplantısının günlerce öncesinden gündeme yansıtıldığı görülmüştür.

Hürriyet ve *Sabah* gazetelerinin bu dönemdeki haber söylemleri RP'nin ve RP'lilerin "taşıdığı tehlike"ye, "İslami terör"e odaklanırken; ordunun rejim ve laiklik güvencesi verdiği vurgulanmış, Demirel'in ordu ve Refahyol arasındaki arabulucu yaklaşımı da haberlerde kullanılarak kamuoyunun rahatlatılmaya çalışıldığı gözlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

REFAHYOL HÜKÜMETİ'NİN SONA ERMESİ

Bu bölümde 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısından, Refahyol hükümetinin sona ermesine kadar geçen sürede ordunun sivil toplum örgütlerine, medyaya ve yargıya verdiği brifingler ele alınırken, sivil toplum kuruluşlarının, kamuoyunun ve medyanın tutumu incelenmektedir.

I. ORDUNUN REFAHYOL HÜKÜMETİ'NE TAVRI

28 Şubat MGK toplantısının ardından MGK'dan çıkan sonuç bildirgesi İba'ya göre hükümete karşı bir muhtıra niteliği taşımaktadır. Bildirge ayrıca önerilen tedbirler paketinin uygulanmaması halinde, mevcut sistem içerisinde başbakanın dolayısıyla hükümetin istifasından, yeni bir hükümet modeline ve komuta heyetinin askeri müdahalesine ve yeni tedbirlere kadar pek çok şeyi içeren “yaptırımı” öngörmektedir. MGK'dan Bakanlar Kurulu'na bildirilmesi kararlaştırılan 18 maddelik tedbirler listesinin ardından, MGK bünyesinde kararların takibi, uygulanıp uygulanmadığını kontrol için birimler oluşturulmuştur.¹¹²

MGK sonrası 8 Mart 1997 günü Genelkurmay Başkanlığı'ndan yayımlanan bir açıklama ordunun hassasiyetlerini ve üstlendiği görevi vurgulamaktadır:

“Türk Silahlı Kuvvetleri anayasal bir kuruluştur; görev ve yetkileri yasalarla tespit edilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri geleneksel görev bilinci ve vazife anlayışı gereği, emrinde olduğu yüce milletimizin güvenliği ile anayasanın temel niteliklerinin korunmasında ve yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumlulukların hudutlarının tayin ve tespitinde son derece hassastır. Bu hassasiyet, Türk Silahlı Kuvvetlerinin özünde var olan demokrasiye bağlılığından doğmaktadır. Yüce Türk milleti, Atatürk'ün kendilerine emanet ettiği laik ve demokratik cumhuriyetin tüm imkanlarından istifade ederek çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerleyecektir. Buna hiç kimse mani olamaz ve olamayacaktır. Hal böyle iken zaman zaman Türk Silahlı Kuvvetleri'ni

¹¹² Şaban İba, *Milli Güvenlik Devleti, Dünyada ve Türkiye'de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma*, Çivi yazıları, Birinci Basım, İstanbul, Eylül 1999, s. 226, 232.

siyasi polemiklere konu etmek veya şu veya bu şekilde Silahlı Kuvvetleri'ni siyasetin içindeymiş gibi göstermek üzüntü vericidir. Milli Güvenlik Kurulu yasal bir platformdur. Komutanlar, görüş ve düşüncelerini Milli Güvenlik Kurulu'nun bir üyesi olarak, burada özgür bir şekilde dile getirmektedir."¹¹³

Askerler, MGK üzerinden Hükümeti sıkıştırmaya çalışırken, sendikacılar da milletvekillerine Refahyol'un yıkılması için baskı yapmaya başlamışlardır. Öte yandan askerler, MGK kararlarının uygulanması için sivil toplum örgütleri ile medya yönetici ve yazarlarına Nisan ayından itibaren brifingler vermeye başlamışlardır. 11 Ocak 1997'de Genelkurmay'da Cumhurbaşkanı Demirel'e Batı Çalışma Grubu (BÇG) tarafından sunulan brifing bu brifinglerin başlangıcı olarak yorumlanmaktadır.¹¹⁴ Fatih Çekirge'nin askeri bir yetkiliye dayanarak belirttiğine göre, BÇG'nin hazırladığı rapor ve bilgiler Genelkurmay Başkanlığı tarafından değerlendirildikten sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın emriyle brifinglere ilk olarak 20 Mart 1997 günü İzmir'de Egeli sanayici ve işadamlarına verilen brifingle başlanmış ve brifing verilirken BÇG tarafından yürütüldüğü de açıklanmıştır.¹¹⁵

Refahyol Hükümeti döneminde *Hürriyet* gazetesinin savunma muhabiri Sezai Şengün generallerin, alışlagelmiş uygulamaların aksine, 28 Şubat'a giden süreçle ilişkin olarak bazı değinilerle dikkat çekmeye çalıştıklarını ve kamuoyunun bundan haberdar olmasını istediklerini belirtmektedir. 28 Şubat sürecinde basının desteğine gereksinen Genelkurmay'ın kamuoyu oluşturmada doğrudan müdahale yerine daha esnek yöntemlerle basını yönlendirmesi de yeni bir durumdur. Şengün o dönemi şöyle açıklamaktadır:

---

¹¹³ "Ordu eleştirilerden rahatsız", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1997.

¹¹⁴ Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak emekli olduktan sonra bir televizyon programına yaptığı açıklamada, 28 Şubat Sürecinin bu brifingle başladığını iddia etmiştir. Hulki Cevizoğlu, *Generalinden 28 Şubat İtirafı: "Postmodern Darbe"*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 62.

¹¹⁵ Fatih Çekirge, "Yalan söylüyor", *Sabah*, 10 Temmuz 1997.

“Genelkurmay’a da gittiğimizde Milli Savunma’ya da gittiğimizde haber kaynaklarımızla konuştuğumuzda çok rahatsızlardı...O zamanın MGK genel sekreteri Ahmet Çörekçi Paşa, sürekli kendinden randevu istiyordum gidip görüşüyordum. Ona gittim, konuşuyoruz. Bana tüyo vermeye çalışıyor aslında. Tabii sonradan taşlar yerine oturuyor. Şundan bahsetti, dedi ki: ‘Konya’da pompalı tüfek alımı aşırı derecede arttı’ diye ondan sonra bir iki ana başlık daha verdi yani irticai örgütlenmenin yükseldiğine ilişkin bir iki şey daha söyledi. Ağaca bakıp ormanı ben göremedim...Zaten biliyorduk müthiş bir huzursuzluk var ama 28 Şubat’taki tüm dengeleri altüst eden MGK toplantısını beklemiyorduk; yani olabilirdi ama o an olacağını bilmiyorduk.”¹¹⁶

10 Nisan 1997’de Genelkurmay Başkanlığı bir açıklama yaparak, 28 Nisan’da yapılacak MGK toplantısının ardından üç gün süreyle çeşitli kitle örgütlerine, meslek kuruluşları temsilcilerine ve gazetecilere brifing verileceğini açıklamıştır. Açıklamanın gerekçesi ise şöyledir:

“Türk Silahlı Kuvvetleri yapısı gereği kamuoyu ile sürekli iç içe olan bir kurum değildir. Ancak yapılan kimi çalışmaları hakkında da kamuoyunun bilgisi olması gereklidir. Türkiye tam bir ateş çemberi içindedir. Batıda ve Doğuda Türkiye’ye yönelik tehditler devam etmektedir...TSK demokrasiye saygılıdır. Demokrasinin ilkelerinin ödünsüz korunmasından yanadır. Toplumun çok önemli bir kesiminin de bu konuda herhangi bir şüphesi yoktur. Ancak TSK’nın bu konudaki kararlılığının tüm kesimlerce bilinmesi gereklidir.”¹¹⁷

Refahiyol döneminde *Yeni Yüzyıl* gazetesinin savunma muhabirliğini yapan Kemal Yurteri Refahiyol hükümetinin kurulmasıyla ordu yetkililerinin büyük bir rahatsızlık duyulmadığını hissettirmeye özen gösterdiğini ve diğer hükümetlerden farklı davranmayarak Erbakan hükümeti kurulduğu zaman da Türk Silahlı Kuvvetleri’nin normalde hükümetlere yaptığı uygulamalardan farklı bir hava içine girmediklerini belirtmektedir. Yurteri orduda bu durumdan kaynaklanan kaygının hissedildiğini belirtmektedir:

“Hemen bir kaygının oluştuğunu biliyorum ama kendilerini anlattıkları, ifade ettikleri yöntemlerle bunu en azından dışarıya hissettirmediler; ama endişeli olduklarını biliyorum. Türk Silahlı Kuvvetleri,

¹¹⁶ Sezai Şengün ile yapılan özel görüşme (07.04.2006).

¹¹⁷ “Ordu Kamuoyuna Açılıyor”, *Cumhuriyet* Gazetesi, 10 Nisan 1997.

Genelkurmay gelişmeleri sürekli yakından izliyor ve analizler yapıyor. Refahyol iktidara geldiği zaman da bu analizlerin yapıldığını ve ben onlardan hiç de olumlu sonuçlar ortaya çıkmadığını biliyorum. Ama ordunun kendi kendine o rahatsızlıklarını ileteneği yöntemlerden hiçbirinin yaşama geçirilmediğini de o zaman gördük...Batı Çalışma Grubu diye bir şey oluşturuldu. Batı Çalışma Grubu'nun oluşturulması İzmir'de açıklanıyor. Yani üç ay sonra Batı Çalışma Grubu oluşturuldu diye biz basın olarak öğrenmiş olduk. Batı Çalışma Grubu'nun yaptığı işlerden bir tanesi de bu bir anlamda duyulan rahatsızlığı seslendirecek bir takım projeler ortaya koymak.”¹¹⁸

Genelkurmay Brifingleri 29 Nisan 1997 günü başlamış ve Haziran ayına yayılarak devam etmiştir. Konu başlıkları “Türk-Yunan Sorunları” ile “PKK ve Terörizm” olan ilk brifinglerde dinleyicilere iç tehditte irticanın ilk sıraya konulduğu ve bu doğrultuda BÇG oluşturulduğu, bu grubun irticai faaliyetleri yakın takibe aldığı anlatılmıştır.¹¹⁹ İsmet Berkan, BÇG'nin ülkenin dört bir yanındaki birliklerde bağlantılı subay ve astsubayları olduğunu ve buralardan her gün “oluk gibi” bilginin Ankara'ya, Genelkurmay'a aktığını belirtmektedir.¹²⁰

Yurteri, Erbakan Hükümeti döneminde PKK konusunda hükümetin ordunun projelerinden farklı projelerinin olmasının da orduda rahatsızlık yarattığını belirtmektedir:

“Öncelikle tabi sürekli Refahyol hükümeti, dini terörle ya da radikal terörle, dini akımlarla bağlantılı rahatsızlıklarla ilişkilendiriliyor. Mesela Erbakan döneminde PKK konusunda çıkışları vardı. Göz ardı ediliyor, bazı arabulucular filan bulup, Şama gönderip, görüşmeler yaptırdığı, parti içinde bir takım milletvekilleri vardı. Kuzey Irak'a gidip geldi bir takım milletvekilleri. Sadece böyle irticai terör endişesinden değil, PKK konusunda da kendilerine göre projeleri vardı. Onların da rahatsızlık yarattığını görüyoruz. Daha sonra Erbakan göreve geldiği zaman Milli Güvenlik Kurulundan çıkan bir karar var o dönemde, Türkiye'nin rotasının Avrupa Birliği olduğunu teyit edici bir karar çıkarılmış. Açıklama var MGK açıklaması. Şimdi orada AB karşıtı gibi yorumlar yapıyor bir takım

¹¹⁸ Kemal Yurteri ile yapılan özel görüşme (07.04.2006).

¹¹⁹ İnönü Alpat, *Hamamböcekleri, Ateştopu ve Askerler*, 28 Şubat Sürecinde Türkiye, Mayıs Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Eylül, 1999, s. 92-93.

¹²⁰ İsmet Berkan, “Batı Çalışma Grubu ve meleklerin cinsiyeti”, *Radikal*, 13 Haziran 1997.

*söylemler yapıyorlar ama geldiği zaman da MGK'dan böyle bir karar çıkıyor 'rotası AB yolundadır bu rota değiştirilemez'.*¹²¹

Yurteri'nin söyledikleri Genelkurmay tarafından 29 Nisan 1997 günü "Türk-Yunan İlişkileri" ve "PKK ve Terörizm" konularında gazetecilere verilen brifingde doğrulanır niteliktedir. Brifingde bölücü ve irticai terörün Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak için işbirliği ve dayanışma içinde buldukları ve artık önceliğin dış tehditten çok iç tehdit olduğu belirtilmiş ve Erbaş'ın Kuzey Irak ziyareti isim verilmeden eleştirilmiştir:

*"(Şeriatçı-PKK'lı işbirliği konusundaki bilgilerin sorulması üzerine Kuzey Irak'ta alıkonan askerler için PKK kampına giden RP'li Fetullah Erbaş ve İHD heyetini kastederek) Kuzey Irak'a yapılan ziyaretler var. Kimlerin kimlerden emir aldığı yolunda haberler, bilgiler var."*¹²²

10 Haziran 1997 günü Genelkurmay Başkanlığı tarafından savcılara, TSK İç Hizmet Kanunu'nun askeri darbelere meşruiyet kazandırmak için kullanılan 35'inci ve İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85'inci maddelerinin özellikle vurgulandığı "İslami Sermayenin Finans ve Eğitim Stratejisi" başlıklı bir brifing verilmiştir. Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın katılmayın uyarısına ve Ankara Başsavcılığı'nın brifinge izinsiz katılmanın suç olduğuna dair Bakanlığın sözlü talimatını iletmesine rağmen, brifinge 420 civarında hakim ve savcı katılmış ve brifingin sonunda askerleri büyük bir coşkuyla alkışlamıştır.¹²³ Bu brifing, yüksek yargı mensuplarından gelen talep üzerinde 12 Haziran 1997 günü tekrarlanmıştır.

Ertuğrul Özkök 10 Haziran 1997'de hakim ve savcılara verilen brifingle 12 Eylül sonrasında verilen brifingi karşılaştırdığı yazısında şöyle demektedir:

¹²¹ Kemal Yurteri ile yapılan özel görüşme, (07.04.2006).

¹²² "Öncelik iç tehdit", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1997.

¹²³ "Askerden RP'ye şok suçlamalar", *Hürriyet*, 11 Haziran 1997.

“Askerler, hakim ve savcılar için ilk brifingini bundan tam 17 yıl önce veriyorlar. Yıl 1980. 12 Eylül müdahalesinden hemen sonra, Genelkurmay’da sıkıyönetim savcı ve hakimlerine dünküne benzer bir brifing veriliyor. Konu yine irtica. Tabii buna bir de terör ve Kürtçülük olayları ekleniyor. Askerlerin o gün verdikleri bu brifing dünkü gibi bir deprem yaratmıyor. Çünkü dönem askeri rejim dönemidir. Oysa dünkü brifing, normal demokratik kuralların hakim olması gereken bir dönemde veriliyor. Kabul edelim ki, bu normal bir şey değildir. Demokrasi için zarif bir görüntü değil. Ancak buna karşı çıkanlar, hukuk ihlallerinin önce meclis çatısı altında başladığını hiçbir zaman unutmamalıdır.”¹²⁴

11 Haziran 1997 günü gazete ve televizyonların üst düzey yöneticilerine verilen brifinge AP, Reuters, DPA, UPI gibi yabancı medya kuruluşlarının yanı sıra 200 dolayında Türk gazeteci katılmıştır. Brifingin açılış konuşmasını yapan Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı Korgeneral Çetin Saner, TSK İç Hizmet Kanunu’nun “Silahlı Kuvvetlerin vazifesi Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır” maddesi ile İç Hizmet Yönetmeliği’nin “Vazifesi Türk yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan silahlı kuvvetlerde her asker kendi üzerinde düşeni öğrenmeye ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarfederek yapmaya mecburdur” maddelerini hatırlatarak, ordunun irtica ile mücadelede silah kullanmaya hazır olduğunu vurgulamıştır. İrticai faaliyetlerle düzenlenmiş video gösterileriyle desteklenen brifingde, irtica ile mücadele medyadan yardım istenmiştir.¹²⁵

Brifingden birkaç gün önce *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan bir haberde, İslami kesimin finans ve eğitim stratejisinin ele alınacağı brifingde, Genelkurmay’ın “ambargo koyduğu” İslami sermayeye ait şirketlerle ilgili bilgi vereceği belirtilmiştir. Haberde, Genelkurmay Başkanlığı’nın kamuoyuna yansıyan “iç yazışma”sında irticai faaliyetlerin maksatlı çevreler tarafından finanse edildiğine dikkat çekildiği, Genelkurmay Başkanlığı’nın ordu birimlerinin Kombassan, Yimpaş,

¹²⁴ Ertuğrul Özkök, “İlk brifing 12 Eylüldeydi”, *Hürriyet*, 11 Haziran 1997.

¹²⁵ İnönü Alpat, *a.g.e.*, s. 93.

Ülker, Beğendik, İhlas Holding gibi şirket ve grupların ürünlerini almamasını, bu gruplardan alışveriş yapılmamasını istediği belirtilmiştir. Ayrıca, yazışmada, Müstakil Sanayiciler ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) üyesi şirketlerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹²⁶

Her ne kadar brifing irticai ve irticai sermaye konusunda verilse de bu brifingde açıkça adı anılmadan Refahyol Hükümetinin politika ve uygulamalarına yönelik saptamalar dikkat çekmektedir. Özellikle, 8 yıllık eğitim uygulaması, ekonomi gibi, siyasal alana müdahale biçiminde değerlendirilebilecek maddeler brifingde yer almaktadır. Brifingin dikkat çekici maddeleri şöyledir:

“-Son 11 aylık dönem içinde; bazı İslam devletlerince de geliştirilip desteklenen şeriat düzenine dayalı radikal İslami tehdit, laik Cumhuriyeti yıkmaya yönelik faaliyetlerini siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri olaylarla entegreli olarak artmıştır.

-Laikliğe aykırı söz ve davranışları ile tanınan bazı tarikat liderlerine devrim yasalarına aykırı kıyafetleriyle geldikleri Başbakanlık konutunda yemek verilerek bu çeşit kişilerin devlet katında itibar gördükleri ve eylemlerinin hoş karşılandığı kanıtlanmaya çalışılmış, böylelikle siyasal İslam taraftarı ve sempatanlarına kimlik kazandırmak amacıyla; olumlu mesajlar verilmiştir.

-Sincan Belediye Başkanı İranlı diplomatların da desteğinde, Sincan’da düzenlediği Kudüs gecesinde salona İslami terörist örgüt liderlerinin büyük boy posterlerini asmış, aydın kesime şeriatı enjekte edeceğini söylemiştir. Bu olaydan sonra Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce tutuklanmasını müteakip, mahkeme kararını, protesto ettiği imajını yaratacak biçimde bir bakan tarafından bizzat ziyaret edilmiştir.

-Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik, laik ve sosyal hukuk devlet yapısı yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya geldiğinden, konunun hayati önemine binaen 28 Şubat 1997 tarihinde MGK’da görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

-MGK’ca alınan kararlar doğrultusunda görsel ve yazılı basındaki gelişmeler olayları tüm çıplaklığı ile ortaya koymasına rağmen, siyasal İslami kesim her alanda cephe oluşturarak kararları uygulamamak için dayanışma içine girmiştir.

-Oysa ki, alınan bu kararlar Başbakan Yardımcısı tarafından imzalanmış, Hükümet tarafından benimsenmiş önce İçişleri Bakanlığı bilahare Başbakanlık tarafından da benimsenmiş, kararların uygulanması yönünde genelge yayımlanmıştır.

¹²⁶ “Askerden İslami sermayeye gözaltı”, *Hürriyet*, 8 Haziran 1997.

-Ancak geçen üç aylık dönem içinde, göstermelik bazı uygulamalar hariç kararların üzerine gidilmemiş, bilakis kararlar askerlerin dayatması olarak kamuoyuna yansıtılmış ve TSK hedef gösterilmiştir.

-İrticai kesim, 8 yıllık kesintisiz eğitimin İmam Hatip liselerinin orta kısmının kapatılmasını ve velilerin, çocuklarının üzerindeki velayet hakkının alınmasının hedeflendiğini ileri sürerek, eylemlerinde yandaşlarından destek bulmuş ve bu suretle bazı siyasi partiler üzerinde baskı oluşturarak konuyu Meclis gündemine sokmaya çalışmıştır.

-Oysa çağdaş dünyada eğitim ve öğretim bütünlüğü dikkate alındığında 8 yıllık kesintisiz eğitim vazgeçilmez önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır.

-MGK kararlarının uygulanmasıyla ilgili İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan genelgeden sonra izinsiz açılan Kuran kurslarının kapatılması ve Kıyafet Kanunu'na aykırı giyinenlerin toplanması gibi sınırlı, göstermelik bazı uygulamalar yapılmıştır. Ancak başta devlet daireleri olmak üzere türban uygulamalarında artış olduğu müşahade edilmektedir.

-Siyasal İslam taraftarlarının sahip oldukları 2 bin 500 dernek, 500 vakıf, binin üzerinde şirket, bin 200 yurt, 800'ün üzerinde özel okul ve dershaneler ile oldukça yüksek bir ekonomik güce kavuşmuş ve bu yöndeki çalışmalarına devam ettiği görülmüştür.

-Özelleştirme kapsamında yapılan ihalelerde, irticai kesim yanlısı şirketlere öncelik verildiği ve bu şirketlerin başta enerji olmak üzere, stratejik öneme haiz sektörlerdeki ihalelere ilgi duyduğu ve birleşerek güç oluşturmaya çalıştıkları hususu açık kaynaklarda yer almıştır.

-Kamuoyunda yüz siyasal İslamcı patron olarak bilinen bu kişilerin servet durumu özetle şöyledir: 6 kişinin 100 trilyondan fazla; 5 kişinin 20-50 trilyon; 15 kişinin 10-20 trilyon; 13 kişinin 1-10 trilyon; diğerlerinin ise 1 trilyonun altındadır. -Bu durum ticaret-siyaset ve tarikat üçgeninin ülkemizde etkin olarak işlediğini göstermektedir.”¹²⁷

Brifingde ayrıca İsmet İnönü'nün 4 Mart 1929'da TBMM'de yaptığı

konuşma hatırlatılmış ve bu konuşma katılımcılardan büyük alkış almıştır:

“Efendiler tehlike kapının eşiğine gelinceye kadar sabreden büyük Meclis, Cumhuriyeti kurtarmak için keskin ölçülerin zamanı geldiğine hükmetmiş, dinin devletten ve siyasetten uzaklaştırılması da geçen devirde tamamlanmıştır. Vatandaş mabedinde kendi itikadı ve vicdanı ile serbest bırakılmış, onun arık ve temiz inancı bu dünyanın karışık işlerinden kurtarılmıştır. Hiç kimse bir vatandaşa, dini inancından, ibadetinden ötürü bir engel çıkarmaya nasıl muktedir olmayacaksa, dindar silahı ile de hiç kimse TBMM'nin herhangi bir kanununa, bir vatandaşın emniyet ve haysiyetine dil uzatmaya imkan bulamayacaktır.”

¹²⁷ Radikal, 12 Haziran 1997.

Anayasa'nın 1'inci, 2'inci ve 4'üncü maddeleri ile İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci ve İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85'inci maddeleri brifingin içinde de belirtilmiş ve Cumhuriyet'in niteliklerini değiştirmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı Türkiye'yi ve Anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin koruması ve kollanmasının TSK'nın görevi olduğu vurgulanmıştır. Brifingin sonunda, TSK'nın kararlılığı belirtilerek, medya ve yargı mensuplarından tarafsız kalmamaları istenmiş ve yapmaları gerekenler de şu maddelerle açıkça ifade edilmiştir:

“-Bugün itibarıyla; artan boyutta devam eden irticai tehdidin, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı hedef alan fevkalade ciddi boyutu; Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda memleketini seven demokratik ve laik her vatandaşın dikkatle izlemesi ve bu tehdidi her kesime anlatması, tarafsız kalmaması ve icraatta bulunması ana görevdir.

-Bu noktadan hareketle; Atatürk'ün kurduğu modern ve laik Türkiye Cumhuriyeti devletinin nitelikleri değişmeyecek, değiştirilemeyecektir.”

10-12 Haziran 1997'de Genelkurmay'ın konferans salonunda Yargıtay üyelerine verilen brifinge katılan Emekli Yargıtay Üyesi Dr. Ekrem Serim brifingde askerlerin sanki ihtilal yapmışlar da bunun haklılığını vurgular gibi açıklamalar yaptığını belirtmektedir:

“Otobüsler dolusu yüksek yargı mensubunun, askerden brifing almak için Genelkurmay'a gitmesi yargı bağımsızlığı açısından hiç hoş bir durum değildi...Öğrencilere ders anlatma şeklinde yüksek yargı mensuplarına brifingler verilmesi hoş bir durum değildi. Yüksek yargıçlar adeta emir alan kişiler durumuna sokulmuştu...Anlatılanlara bakılınca bizden hukuka, adalete değil, rejimi korumaya öncelik vermemiz gerektiği ima ediliyordu. Sanki ihtilal olmuş, bunun haklılığını anlatan açıklamalar yapılıyordu.”¹²⁸

Ordunun irticai faaliyetlere karşı hayata geçirmeye çalıştığı siyasetin bir ayağında da, devletin yanında yer alan, tarikat ilişkilerini sorgulayan, hurafelere karşı

¹²⁸ “Yargı 28 Şubat'ta bağımsızlığını koruyamadı”, *Zaman*, 27 Şubat 2006.

çıkan din adamları yer alıyordu. RP'nin iktidar ortağı olması ve İslami hareketliliğin ortaya çıkması, laik din adamlarının toplumda bir denge unsuru olarak ortaya çıkarılmasına neden olmuştur. Tartışmaların popüler ismi İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Yaşar Nuri Öztürk, bu süreç boyunca sayısız konferansa katılmış, hemen her gece bir televizyon kanalına çıkarak din sohbetleri yapmış ve halkın sorularını yanıtlamıştır.¹²⁹

Ayrıca bu süreçte Genelkurmay'ın milletvekillerinin çeşitli açıklamaları üzerine haklarında suç duyurularında bulunduğu görülmektedir.¹³⁰ *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan bir habere göre, Genelkurmay Başkanlığı'nın 1995 seçimlerinden itibaren çoğunluğu RP'li olmak üzere 35 milletvekili ve siyasetçi hakkında toplam 286 suç duyurusunda bulunduğu ve bunlardan 146'sı hakkında dava açıldığı ifade edilmektedir. Yıllara göre bakıldığında, Genelkurmay Başkanlığı 1996 yılında 74, 1997 yılında 148, 1998 yılında ise 64 olmak üzere toplam 286 suç duyurusunda bulunmuştur.¹³¹

---

¹²⁹ İnönü Alpat, *a.g.e.*, s. 48.

¹³⁰ 13 Mayıs 1997 tarihli *Milliyet* gazetesinde yayımlanan "Genelkurmay'dan suç duyurusu" başlıklı haberde Genelkurmay Başkanlığı tarafından RP Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ve RP Bitlis Milletvekili Zeki Ergezen hakkında, yaptıkları açıklamalar üzerinde Adalet Bakanlığı'na suç duyurusunda bulunduğu yer almaktadır. 8 Haziran 1997 tarihli *Hürriyet* gazetesinde yer alan "Askerden suç duyurusu" haberinde Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın Genelkurmay'ın RP Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan hakkında suç duyurusunda bulunduğu açıklaması bulunmaktadır. 6 Haziran 1997 tarihli *Radikal* gazetesinde yer alan "Suç duyurusuna jet işlem" haberinde de 21 general ve amiral tarafından Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na RP Rize Milletvekili Şevki Yılmaz hakkında suç duyurusunda bulunduğu ve suç duyurusunun 24 saat geçmeden işleme konulduğu belirtilmektedir.

¹³¹ "Genelkurmay'ın 35 siyasi için suç duyurusu, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1998.

II. KAMUOYUNUN REFAHYOL HÜKÜMETİ'NE TAVRI

Cumhuriyet tarihinde ilk kez yaklaşık 1 milyon kişi 10 Kasım 1996 günü Atatürk'ü anma törenine katılmıştır. Atatürkçü Düşünce Derneği, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikalar Konfederasyonu (KESK) ve Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş)'in başını çektiği sivil girişim 50 bin kişi ile Anıtkabir'e yürümüştür. Bu yürüyüşler “hükümete karşı başlatılan toplumsal muhalefetin örgütlü bir biçimde kurumsallaşmasının simgesi” olarak yorumlanmıştır.¹³²

Şubat ayından itibaren medyada Refahiyol aleyhinde yapılan haberlerde büyük bir artış görüldüğü gözlenmektedir. Özellikle 28 Şubat MGK toplantısından sonraki MGK toplantılarına basının büyük ilgi gösterdiği ve ordu-Refahiyol çatışmasının sürekli gündem haline getirildiği gözlenmiştir. Mart ayından itibaren gazetelerde Refahiyol koalisyonun bitmek üzere olduğu ve yeni hükümet oluşturma planları üzerine yapılan haberler yer almıştır. 28 Şubat MGK'da alınan kararların uygulanması ve ordu tarafından bunun izlenmesi hemen hemen tüm ana akım medyanın gündemini oluşturmakta ve yapılan haberlerle bu durum meşru hale getirilmektedir. Basının takındığı bu tutum “temiz toplum, temiz siyaset” kampanyalarında da görülmektedir.

Susurluk kazası sonrasında ortaya çıkan polis-mafya-siyaset üçgeninin çözülmesi için, Kasım ayında başlayan “temiz toplum, temiz siyaset” kampanyaları ve kampanya logoları gazetelerin birinci sayfalarında kullanılmıştır. Aynı zamanda, bu kampanyanın devamı niteliğinde bir sivil toplum hareketi olarak 1 Şubat 1997'de gece saat 21.00'da ışıkların bir dakika süre kapatılması biçiminde “Yurttaş girişi”

---

¹³² Hakan Akpınar, *a.g.e.*, s. 129.

adı altında başlayan “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemi, sendikaların, derneklerin, sivil toplum örgütlerinin, sanatçıların katılımı ve medyanın da etkisiyle kamuoyundan büyük destek almıştır. Çeşitli siyasi liderlerin de destek verdiği bu eylem medyada büyük yankı bulmuş ve eylemin başlangıcından itibaren hemen her gün bu konuya ilişkin çeşitli haberler yapılmıştır. *Yeni Yüzyıl* gazetesinin eylemle ve destekleyenlerle ilgili bir haberi şöyledir:

“Şeffaf hukuk devleti için Yurttaş Girişimi’nin başlattığı ‘Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık’ kampanyasına siyasi liderler de destek verdi. Kampanyanın ilk gecesinde saat tam 21:00’de Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit ve Deniz Baykal’ın evinde elektrikler söndü. Çankaya Köşkü’nde ise aydınlık sürdü. Sabancı Center’in ikiz kulelerinin bir anda karanlığa gömülmesi Sabancı’nın desteği açısından anlamlıydı.”¹³³

Ancak “temiz siyaset” kapsamında başlayan bu eylemler, hükümetten gelen yorumlar sonrasında, Refahyol hükümetine karşı sivil muhalefete dönüşmüştür.¹³⁴ Alpat, bu eylemlerin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belki de ilk kez bir yurttaş inisiyatifinin hükümeti sarsan bir güce ulaştığı yorumunu yapmaktadır. Alpat’a göre bu, 28 Şubat sürecine damgasını vuran “silahsız kuvvetler”in ilk gün ışığına çıkışı sayılabilir.¹³⁵ Hükümete ve hükümeti protestoya dönüşen ve sokaklara taşan bu eylem, halk desteğinin alındığı vurgusuyla 28 Şubat müdahalesinin meşrulaşmasında orduya önemli katkılar sağlamıştır.

Televizyon kanalları da haber bültenlerinde, bu eylemlere yer ayırmıştır. ATV’ de hemen her akşam haber bülteninde bir önceki akşamın eylem görüntülerine yer verildiği, eylemle ilgili röportajlar yapıldığı görülmüştür. Işık yakıp söndürme eylemine askeri lojmanlardan ciddi bir katılım olduğu da televizyon ekranlarında

¹³³ “Işıklar 1 dakika sönüyor”, *Yeni Yüzyıl*, 3 Şubat 1997.

¹³⁴ “Işıklar Refah için de sönüyor”, *Yeni Yüzyıl*, 14 Şubat 1997.

¹³⁵ İnönü Alpat, *a.g.e.*, s. 18.

yansıtılmıştır.¹³⁶ Gazetelerin köşe yazarlarının da eylemin logosunu köşelerinde kullandıkları ve yazılarında eyleme destek verdiklerini, destek verilmesini salık verdikleri görülmektedir.¹³⁷ Medyada olumlanan, tekrarlanan eylem haberleri ve görüntüleri, eylemler hükümete yöneldikten sonra, kamuoyunun, ordunun siyasi iktidara yapabileceği herhangi bir askeri müdahale karşısında durumu içselleştirmesine neden olmuştur. Bir üst düzey komutanın Ertuğrul Özkök'e verdiği demeçte belirttiği “silahsız kuvvetler”in¹³⁸ harekete geçmesi bu eylemler biçiminde hayat bulmuştur.

“Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” protestoları, Türkiye'nin en yaygın sivil toplum eylemlerinden biri olmuştur. Bu eylemler, aydın çevrelerinde ve medyada, politik anlamından öte, sivil toplumun gelişmesinin işareti dolayısıyla “modernleşme belirtisi” olarak selamlanmıştır.¹³⁹

Bu süreçte ana akım medya olarak tanımladığımız ve ordunun yanında, hükümete muhalif bir tutum sergileyen gazetelerin milli bayram günlerindeki manşetleri de dikkate değerdir. *Radikal* gazetesi 23 Nisan 1997 tarihli sayısında okuyucularına “Atatürk ve Meclis tablosu” hediye ederken; *Hürriyet* gazetesi aynı tarihli sürmanşetindeki “En büyük gün” başlığını kullandığı haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

*“Kuruluşunun 77'inci yılı kutlanan TBMM tarihi bir görevle karşı karşıya. Bir yanda Türkiye'yi Cezayir ve İran benzeri totaliter yönetimlere sürüklemeye sevdaları, diğer yanda darbe söylentileri gözleri meclise çevirdi. Sivil örgütler siyasi gerginliğe neden olan Refahiyol koalisyonundan kurtulmanın yolunun meclisten geçtiğine inanıyor.”*¹⁴⁰

¹³⁶ ATV Haber Arşivi

¹³⁷ *Milliyet* gazetesi yazarlarından Meral Tamer, *Sabah* gazetesi yazarı Zeynep Göğüş Şubat ayı süresince köşelerinde eylemin logosuna yer vermişlerdir.

¹³⁸ “Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin”, *Hürriyet*, 20 Aralık 1996.

¹³⁹ Tanıl Bora- Selda Çağlar, “Modernleşme ve Batıcılığın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık*, İletişim Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 340.

¹⁴⁰ “Yüce Meclise tarihi görev”, *Hürriyet*, 23 Nisan 1997.

Radikal gazetesi 19 Mayıs 1997 tarihli sayısında okuyucularına bayrak hediye etmiş ve Cumhurbaşkanı Demirel'in 19 Mayıs nedeniyle yayımladığı mesajda gençleri uyanık olmaya çağırdığını, "Her türlü fanatizmden ve fundamentalizmden uzak durmalarını" istediğini belirtmiştir. *Milliyet* gazetesi ise birinci sayfasının yarısını Atatürk ve Türk bayrağı fotoğrafına ayırmıştır *Hürriyet* gazetesi aynı gün birinci sayfasının tamamını Atatürk fotoğrafı ve "Meşalen hiç sönmeyecek" 19 Mayıs 1919 - 19 Mayıs 1997 ifadelerine ayırmıştır. *Hürriyet*'in iç sayfasındaki bu günle ilişkin yapılan haberin spotundaki yorum dikkate değerdir:

"Türk gençliği, laik cumhuriyete yönelik saldırıların rejimi tehlikeye düşürecek boyutlara vardığı Refahyol iktidarının ilk 19 Mayıs'ında Ata'sına verdiği sözü haykırarak: İZİNDEYİZ. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı işte bu atmosfer içinde daha da bir coşkuyla kutlanacak."

Türk-İş Başkanı Bayram Meral, DİSK Başkanı Rıdvan Budak ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) Başkanı Derviş Günday 17 Mart 1997'de yayımladıkları bir deklarasyon ile hükümete karşı ilk sivil toplum hareketini başlatmış; bu harekete daha sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'tan da destek gelmiştir. Refahyol'a karşı tavır koyan beş büyük sivil toplum örgütü Türk-İş, DİSK, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), TESK ve TOBB'nin başkanları Mayıs ayında yayımladıkları ortak deklarasyonda parlamentonun Türk halkının beklentilerine yanıt veremediğini ve Refahyol yerine çözüm hükümeti gelmesi gerektiğini savunmuşlardır:

"Mevcut parlamento Türk halkının beklentilerine cevap veremiyor. Demokrasinin temel kurumları yıpratılıyor. Basın özgürlüğü silahlı ve ekonomik saldırılarla karşı karşıya. Ekonomik alandaki gerileme ve

güvensizlik ortamı yatırımları durdurdu, varolan yatırımlar kapanma noktasında. Refahiyol yerine çözüm hükümeti gelmelidir.”¹⁴¹

Sivil toplum örgütleri ve kadın örgütleri tarafından Şubat ayından itibaren çeşitli mitingler düzenlenmiştir. Bunlardan biri de ne hükümet ne de darbe istendiğine yönelik olarak yapılan “Ne Refahiyol, ne hazırol” mitingleridir. 25 Mayıs 1997 günü Sultanahmet meydanında sivil toplum örgütlerince düzenlenen mitinge katılanları, özel yaşamları üzerine karar verecek, nasıl yaşamaları ve giyinmeleri gerektiğini söyleyecek modellere karşı çıkanlar olarak tanımlayan Zülfü Livaneli, İslamcılarının ise bu tutarlılığa sahip olmadığını savunmaktadır:

“Özel yaşamları üzerine karar verecek ve nasıl yaşamaları, nasıl giyinmeleri gerektiğini söyleyecek buyurgan modellere karşı çıkıyorlar. ‘Ne şeriat ne darbe’ ya da Sultanahmet’in güzel bulunmuş sloganyla “Ne Refahiyol ne hazırol!” diye haykırmaları bu yüzden. TAM bu noktada muhafazakar bir arkadaşımız çıkıp ‘İslamcılar da yaşam biçimlerini savunuyorlar’ derse bir ölçüde haklı olabilir. Ama zayıf bir noktaları var: Darbeye karşı çıkarken şer’i hükümlerin geçerli olmasını destekliyorlar. Çok hukukluluğu savunuyorlar. Bu da tutarlılıklarına gölge düşürüyor. ‘Ne şeriat ne darbe!’ diyenlerin demokratik tutarlılığına sahip değiller. Demokrasiyi ve özgürlüğü kendi çıkarlarına göre yorumlayıp, kendi yaşam biçimlerini dayatan bir tahakkümü savunuyorlar. Türkiye’nin demokrasi cephesinde yer alamamaları bundandır.”¹⁴²

Kemal Yurteri’ye göre 28 Şubat sürecinde yapılan haberlerde gazetelerin yayın politikalarından çok, gazetecilerin tercihleri ağır basmaktadır. Bu süreçte medya patronlarının ve yazı işlerinin çalışanlarını yönlendirmesinin söz konusu olmadığını belirten, Yurteri ve Şengün bunun kendiliğinden oluşan bir konsensus olduğunu ve haber saikiyle hareket ettiklerini belirtmektedirler. Ancak o dönemde komutanların savunma ve güvenlik dışında, siyasi demeçler verdikleri görülmektedir. Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir ise bu durumun askerin müdahalesi olarak görülmemesi gerektiğini, Batı demokrasilerinde de durumun böyle

¹⁴¹ “Sivil Dayanışma: Çözüm Hükümeti”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1997.

¹⁴² Zülfü Livaneli, “Bugün Sultanahmet’te...”, *Milliyet*, 25 Mayıs 1997.

olduğunu ve Türkiye’de de artık yadırganmaması gerektiğini belirtmektedir.¹⁴³

Şengün, 28 Şubat sürecinde Silahlı Kuvvetler’den gelen haber akışındaki artışı şöyle ifade etmektedir:

“Türk Silahlı Kuvvetleri’nde, Genelkurmay Başkanı’nın, Genelkurmay Genel Sekreteri’nin konuşma yetkisi vardır aslında üç kişidir. Kuvvet komutanları bile konuşamaz, basına açıklama yapamaz; ama o dönemde orduda komuta şurada, burada sürekli mesaj veriyordu. Ondan sonra anlaşıldı zaten o toplantıdan sonra sürekli konuşular. Yani hatta gazetecilerden kaçan o komutanlar bazen bakıyorlardı gözümüzün içine ‘gel de iki şey söyleyeyim sana’...İzledikleri yöntem oydu. Zaten askerlerin halkla ilişkiler basınla ilişkileri çok zordur yani söyledikleri bir söz kendi açılarından, terfi açısından, hem de ülke açısından ülkenin genel tansiyonu yükseltip alçaltmak açısından çok önemli o yüzden bin düşünüp bir söylerler. O dönemde musluğu biraz açtılar.”

Gazeteci Akpınar, 28 Şubat sürecinde basının etki altına alınmadığını, basının laikliği tehlikede gördüğü için laik cumhuriyetten yana bir tavır koyduğunu belirtmektedir:

“Birileri bize yukardan, şu haberi böyle yazın, şöyle yapın bu haberi bu şekilde yazın, Refah partisine bindirin, Doğru Yol partisine bindirin şeklinde kimse manipüle etmedi...Tabii ki kişisel irtibatlar olmuştur belki birileri ‘bu haberleri biraz öne çıkarın da bunlar belki geri çekilirler kamuoyunda’ demiştir, mutlaka olmuştur bu doğaldır da. Ve bütün rejimler için geçerlidir kendi bekasını korumak için bir şeyleri seferber etmek. Sonuçta basın da kamuoyunun bir parçasıdır. Hep beraber bir seferberlik yapılmıştır.”¹⁴⁴

III. REFAHYOL HÜKÜMETİ’NİN SONA ERMESİ

7 Aralık 1996’da Ankara DGM Başsavcılığı, RP’nin Siyasi Partiler Yasası’na aykırı faaliyetlerine ilişkin olarak hazırladığı bir fezlekeyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na başvurmuştur. DGM Başsavcısı Nuh Mete Yüksel imzasıyla hazırlanan 1996/5916 sayılı ve 5 Aralık 1996 tarihli fezlekedede, aralarında Ankara

¹⁴³ Sami Kohen, “Bir: Hükümet tedbir almalı”, *Milliyet*, 7 Nisan 1997.

¹⁴⁴ Hakan Akpınar ile yapılan özel görüşme (10.04.2006).

Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'in de bulunduğu RP'li yöneticilerin, çeşitli zamanlarda yaptıkları konuşmalara atıfta bulunulmuş ve bu konuşmaların yazılı, sesli ve görüntülü kanıtları sunulmuştur.¹⁴⁵

21 Mayıs 1997'de Yargıtay Başsavcılığı'nca hazırlanan 18 sayfalık dava dosyasıyla Anayasa'nın 68'inci maddesinin 4'üncü fıkrası ile 69'uncu maddesinin 6'ncı fıkrası uyarınca RP'nin temelli kapanması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş kapatılma gerekçesini, "RP'nin, Anayasamıza göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek olan laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiğini ve giderek ülkemizi bir iç savaş ortamına sürüklediğini açıkça göstermektedir" şeklinde açıklamıştır. İddianamede, RP lideri Erbakan ile İbrahim Halil Çelik, Hasan Hüseyin Ceylan, Şevki Yılmaz gibi isimlerin açıklamaları delil olarak gösterilirken; Erbakan'ın Başbakanlık'ta tarikat liderlerine yemek verdiği, çok hukuklu sistem istediği ve RP'nin imam hatip okulları yoluyla eğitimi dinselleştirme çabaları anti laik odaklaşmanın delili olarak gösterilmektedir.¹⁴⁶

RP'nin kapatma davasından sonra, DYP'li il başkanlarıyla yapılan değerlendirme toplantısının ardından erken genel seçim kararı çıkması, Refahiyol hükümetinin bitmek üzere olduğunu gösteren bir diğer olaydır. *Milliyet* gazetesinde yayımlanan bir habere göre, Çiller'in RP ile ortaklığının devam etmesinin ancak

---

¹⁴⁵ "RP'ye kapatma yolu", *Milliyet*, 07 Aralık 1996.

¹⁴⁶ "Refah'a şok dava", *Milliyet*, 22 Mayıs 1997.

başbakanlığın Haziranda kendisine verilmesiyle mümkün olduğunu, aksi taktirde DYP Grubu'nu tutmakta zorlanacağını ifade ettiği iddia edilmiştir.¹⁴⁷

Ordunun, sivil toplum örgütlerinin, işçi ve işveren örgütlerinin, sendikaların, kamuoyunun ve medyanın baskısıyla yıpranan Refahyol Hükümeti'nin bitiş senaryoları ile seçim senaryoları Mart ayından itibaren medyada yazılmaya başlamıştır. Ancak Hükümet, Haziran ayına kadar varlığını sürdürebilmiştir. 18 Haziran 1997'de Erbakan, 11 ay 10 gün süren Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. İstifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunan Erbakan, yeni hükümet kurma görevinin de DYP Lideri ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'e verilmesini istemiştir. Demirel ise liderlerle istişareler yapacağını, bu yüzden de hemen görev vermeyeceğini belirtmiştir.¹⁴⁸ Demirel'in hükümeti kurma görevini Çiller'e değil de ANAP lideri Yılmaz'a vermesi Refahyol Hükümeti'nin sona ermesine neden olmuştur.

---

¹⁴⁷ Aydın Hasan, "Erken seçim ufukta", *Milliyet*, 23 Mayıs 1997.

¹⁴⁸ "Erbakan: Görev Çiller'e", *Milliyet*, 19 Haziran 1997.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'nin modernleşmesi sürecinden başlattığımız bu çalışmada, modernleşme projesinin iki taşıyıcısı olan ordu ve medyanın, Refah Partisi (RP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyonundan oluşan Refahyol hükümeti döneminde, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında “28 Şubat” süreci olarak adlandırılan bu süreçteki tutumu ele alınmaktadır.

Medya, demokratik sistemlerde, yönetilenlerin yönetim hakkında bilgi edinmesi ve yönetime katılması için en etkin araçlardan biri olarak görülmektedir. Ancak medya, iktidar ve medya sahipliği ve reklam verenler gibi çok sayıda ekonomik ve ideolojik güçten bağımsız hareket edememektedir. Türkiye’de de Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren modernleşme projesinin taşıyıcılarından biri olarak kabul edilen medya, 28 Şubat’a giden süreçte bu misyonunu koruyarak, tavrını modern devletin ve resmi ideolojinin varlığını korumadan yana koyarak hareket etmiştir. Çalışmamızda, Refahyol hükümeti döneminin en önemli kırılma noktalarından bir olarak kabul ettiğimiz 3 Kasım 1996 günü meydana gelen Susurluk Kazası’ndan itibaren 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısına kadar olan sürede *Hürriyet* ve *Sabah* gazeteleri incelenmiştir. Ana akım medya olarak incelediğimiz *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin 28 Şubat MGK toplantısına giden bu süreçte kamuoyu yaratmada oldukça güçlü bir etkiye sahip oldukları ve kamuoyunun gözünde, ordunun siyasi iktidara müdahalesi biçiminde gelişen bu süreci doğallaştırdıkları görülmektedir.

Türkiye’de modernleşme projesinin tarihsel arka planı nedeniyle, ordu kendisini Cumhuriyet ve laikliğin koruyucusu ve kollayıcısı olarak görmekte ve modern ulus-devletin varlığına karşı “tehlike” durumunda, siyasi iktidara karışma

pahasına da olsa bu koruma güdüsüyle hareket etmekten kaçınmamaktadır. 28 Şubat süreci olarak adlandırılan bu süreçte de görüldüğü üzere ordu, Refahyol hükümetinin “oluşturduğu”nu iddia ettikleri tehlikeyi görmezden gelemeyerek, medyanın da desteğine ihtiyaç duyarak, seçimle gelen siyasi iktidara karışmıştır. Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin koalisyon kurduğu tarihten itibaren, ordunun rahatsızlığının sürekli olarak medyaya yansıtılması ve medyada ordu-Refahyol arasında bir gerilim olduğu izleniminin yaratılması söz konusu olmuştur.

Ordu, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının ardından alınan kararların uygulanmasını takip etmeyi de kendine görev bilmiştir. Kararların hükümet tarafından uygulanmadığını ve Refahyol’un kurulmasından itibaren irtica ve irticai sermayenin büyüyerek tehlike oluşturduğunu savunan ordu, Nisan 1997’den itibaren, medya, yargı ve sivil toplum kuruluşlarına bu konularda brifingler vermiştir. Brifinglerde, ordunun cumhuriyeti koruma ve kollama görevleri hatırlatılarak, gerekirse silah ile mücadeleye hazır olduğu da vurgulanmıştır. Bu brifingler ve brifing raporlarının hazırlanmasıyla görevli olarak kurulan Batı Çalışma Grubu ordunun bu süreçte, diğer askeri müdahalelerden farklı bir halkla ilişkiler çalışması yolunu izlediği sonucunu çıkarmamıza neden olmaktadır. Verilen brifinglerin, brifing dinleyicilerince kabul görmesi ve medyanın da bu anlamda kamuoyunu yönlendirmedeki etkisi, halk tarafından seçilmiş bir iktidara askeri müdahale yapılmamış görüntüsünü vermektedir.

Gerek işçi ve işveren örgütlerinin, gerek kamuoyunun eylemleriyle destek verdiği bu süreç orduya, “silahsız kuvvetler”in harekete geçmesi biçiminde değerlendirilerek, yapılan müdahalenin “halk tarafından” kabul gördüğü izlenimini doğrulamıştır.

Genel İslami harekette hegemonik gücüyle RP merkezi, toplumu toplumsal-iktisadi düzeni “İslami ülkelere” göre yeniden kurmaya kararlı bir radikalizmi değil, sağ muhafazakar bir anlayışı temsil etmiş ve DP-AP ve ANAP’ın yerine getirdiği modernist sağ iktidar rolünü “kararınca” bir İslam katkısıyla yerine getirmeye talip olmuştur. RP de Türkiye’nin yazılı olmayan iktidar yasasına, yani iktidarı ordu ile paylaşmaya hazırdır. Laçiner’e göre “28 Şubat Süreci” ordunun bu düşüncenin “samimiyetine” inanmadığını ve uzlaşma talebini reddettiğini göstermek üzere başlatılmıştır. RP’yi büyük ortağı olduğu hükümetten çekilmeye zorlamakla başlayan ve iki-üç ay sonra bu hedefine ulaşan geriletme atağına RP aktif bir karşılık vermeyip, savunmaya çekilmiş ve adım adım gerileyerek sonunda kapatılmaktan kurtulamamıştır.¹⁴⁹

1990’lar sonrasında dünya üzerinde dış politika ve güvenlik politikalarında değişiklik olmuş, doğabilecek bir tehlikenin İslami yönü vurgulanmaya başlamıştır. Hegemonyacılığın doğal kaynaklar üzerindeki hesapları meşruiyet zeminine oturmak için yapay tehlikeleri gereksinmektedir. İslam toplumlarının yapısı, kökenleri ırkçılığa ve yayılmacığa dayalı Hıristiyan kültürün önünde mücadele edilmesine inanılan bir alan olduğundan, İslami gericilikle mücadele adına meşruiyet temeli kazanan hegemonya işgal ve savaşların gerekçesini oluşturmuştur. Türkiye’nin milli güvenlik siyaseti de aynı biçimde yönlenmiştir. Bu noktadan hareketle, 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi’nin taşıdığı İslami vurgunun, bir tehlike olarak anlaşılması doğal olmaktadır. Kuşkusuz dış politika ve güvenlik politikalarında değişiklik bu çalışmaya dahil edilmesi gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 1990 sonrası değişen dış güvenlik

---

¹⁴⁹ Ömer Laçiner, “28 Şubat süreci” Vesilesiyle Tarih ve Toplumumuza Dair Notlar”, *Birikim*, Mart 2000, Sayı: 131, s. 15-21.

politikalarına bu çalışmada yer ayrılmaması, 28 Şubat sürecinin bunlardan bağımsız olduğu anlamını taşımamaktadır. Çalışmamızın sınırlandırılması gerekliliği nedeniyle değinilmeyen bu önemli bölümler, çalışmamızın eksikliğidir.

RP'nin iktidara gelmesiyle birlikte ordu tarafından özellikle vurgulanan bir konu da İslami sermayenin yükselişine ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren İslami sermayenin ilerlemesi durdurulmak çabasında olunmuş ve İslami sermayenin yükselişi bir tehlike olarak nitelendirilerek, bu konuya dikkat çekilmiştir. Refahyol iktidarı süresince de 28 Şubat'ı meşrulaştırmakta kullanılan bir diğer öge İslami sermayenin yükselişi olmuştur. İstanbul sermayesinin elinde olan ana akım medya kuruluşları da bu konuya önem göstermiş ve bu yükselişe orduyla beraber “dur” demeyi kendilerine görev edinmişlerdir.

Medyanın bu süreçte oynadığı rolü göz ardı etmek mümkün görünmemektedir. Haberlerde seçilen kelimeler ve haber dilinin yapısı egemen ideolojik söylemin dışına çıkmamaktadır. Türkiye’de ulus-devletin bekasını koruma misyonuna sahip olduğu saikiyle hareket eden ve ekonomik ve siyasi olarak bağımsız sayılamayan ana akım medya, bu süreçte de devletini ve onun ilkelerini yücelterek, herhangi bir sorgulamaya girmeksizin tavrını resmi ideolojinin korunmasından yana koymuştur.

Refahyol iktidarı süresinde siyasal iktidar, ordu ve medyanın konumlanışını incelediğimiz bu çalışmamızda, bu koalisyonun başından itibaren İslami arka planı nedeniyle de gerginlik üzerinde kurulmuş olduğu görülmektedir. Hükümetin attığı her adımın ana akım medya tarafından sorgulandığı ve muhalefet edildiği görülürken, ordunun bu süreçteki duruşu sorgulanmaksızın meşru kabul edilerek hareket edilmiştir. Refahyol “tehlikesi”nden tek kurtuluş yolu ve rejimin tek

güvencesi ordudur anlayışının döneme hakim olduğu görülmektedir. Gerek sivil toplumun harekete geçirilmesiyle, gerek işçi ve işveren örgütlerinin hükümete destek vermediği sürekli vurgulamaları ve ordu mensuplarının siyasi otoriteye muhalif tutumunun basına yansıtılmasıyla, kuruluşundan itibaren bir tehlike olarak algılanan Refahyol'un merkez bir koalisyon hükümetinden farklı olmayan programı ve politikalarının uygulanmasına dahi izin verilmemiştir.

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonra alınan kararlar ve bu kararların uygulanmasının ordu tarafından denetlenmesi ve ordunun bizzahati kurumlara, medyaya, yargıya ve sivil toplum örgütlerine verdiği brifinglerle, kararların uygulanmasındaki kararlılığını göstermesi, kuruluşundan itibaren sürekli tepki ile karşılaşan Refahyol hükümetinin siyasal etkisini sonlandırmıştır. Bu süreçte, medyanın kamuoyunu yönlendirmedeki rejim kaygısının ön plana çıkartılarak orduya verdiği desteğin büyük etkisinin tartışma götürmezliği yapılan haberlerden ve kamuoyunda hükümete karşı oluşan tepkiden de açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak, incelediğimiz 28 Şubat süreci olarak adlandırılan bu süreç merkeze dahil olmaya çalışan Refah Partisi ile DYP ortaklığında kurulan ve seçimle işbaşına gelmiş olan Refahyol hükümetini, Silahlı Kuvvetlerin “rejim tehlikesi” iddiaları ve “rejimi koruma” görevine sahip olduğundan hareketle, yönetimin çeşitli birimlerine brifingler vererek kamuoyu oluşturma çabalarıyla ve büyük sermayenin denetiminde olan kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme kampanyalarına verdiği destekle devam ederek, Refahyol Hükümetinin istifa etmesiyle son bulmuştur. Ordunun rejim koruma iddiasıyla siyasal alana yaptığı bu müdahale, medyanın ve kamuoyunun desteğini de aldığından meşruiyet kılıfına sokulmak istenmiştir.

EK-1

28 ŞUBAT KARARLARI

1) Anayasamızda Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasa'nın 4. maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar, hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2) Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3) Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından;

a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttaki uygulamaya konulmalı,

b) Temel eğitimi almış çocukların, ailelerin isteğine bağlı olarak, devam edeceği Kur'an kurslarının Milli Eğitim sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4) Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5) Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç

varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6) Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile, men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7) İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'dan ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek, TSK'yı dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8) İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ve teşvik unsurlarına imkan verilmemelidir.

9) TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10) Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konmalıdır.

11) Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca

kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyet yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12) TC Anayasası, Siyasi partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13) Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14) Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15) Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16) Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bur tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak yasa ile öngörülmemiş bütün özel kurumlar kaldırılmalıdır.

17) Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18) Büyük kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

EK-2

GENELKURMAY'IN İRTİCA BRİFİNGİ

-Türkiye Cumhuriyeti devlet yönetiminin İslami kurallara göre düzenlenmesini esas alan siyasal İslam, bütün irticai ve radikal unsurların ulaşmak istedikleri nihai hedefdir.

-Bu hedefe ulaşmak için; Cumhuriyetin kurulmasından itibaren, din-siyaset ilişkisine yön vermeye çalışan bu kesim, laik Türkiye olgusu içinde, başlangıçtan itibaren Anadolu'da ortaya çıkan ayaklanmalardan da istifade etmek suretiyle, her türlü ortamda amaçları doğrultusunda eylem yapmışlardır.

-Dün olduğu gibi bugün de, bu kesim, eylemlerini geliştirerek tüm kurum ve kuruluşlarda taban kadrosu oluşturma gayreti içine girmişlerdir.

Öncelik ve özellikle:

-Çok partili sisteme geçişi müteakip siyasi beklentileri nedeniyle Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhine verilen tavizlerin sonucu olarak, irticai kesim, demokrasi şemsiyesi altında toplum içinde teşkilatlanma çalışmalarına hız vermiş, laik devlet olgusu, yasal bir teminat olmasına rağmen sulandırılmıştır.

Bu bağlamda:

-Ulu önder Atatürk'ün ortaya koyduğu çağdaş ve laik Cumhuriyet, tehdit altına girme temayülü göstermiş, T.C.'nin temel nitelikleri yıpratılarak, irticai hareketler, maksatlı bir şekilde desteklenmek suretiyle ülke ve millet, sonu olmayan bir karanlığa çekilmeye çalışılmıştır.

Bu durum:

-Bireysel köktendinci faaliyetlerin, kitlesel veçhe kazanmasına neden olmuş ve bu suretle, T.C.'nin kutsal bayrağının yerine, yeşil bayrak çekenler Atatürk'ün manevi

şahsiyetine T.C. varlığının temel güvencesi olan ve anayasamızla güvence altına alınmış temel ve ortak değerlerimize saygısızlık yapanların cesaretlendirdiği ve ödüllendirdiği bir vasat olmuştur.

-Otorite boşluğundan istifade ile ortaya çıkan ayrılıkçılık akımları da konuya değer bir boyut getirmektedir. Türk ulusal kimliğini ve Türkiye Cumhuriyeti devletini tanımak istemeyen düşünce sahipleri, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin birlik ve bütünlüğüne karşı, nihai hedeflerinden önce birinci adım olarak, daha enternasyonal olan din kimliği altında faaliyetlerini sürdürerek, öncelikle ülkenin siyasal isminin sadece Türkleri değil, tüm bu grupları da içerecek şekilde değiştirilmesine çalışmaktadırlar.

-Ayrıca, genel kitleler tarafından bilinmeyen veya basına sızmayan dış politikanın dışında alınması gereken önlemlerin alınmadığı, Diyanet İşleri Başkanlığı dahil, ülkede din işlerinin tamamıyla kontrolsüz olduğu, hatta kendisini aşamamış birçok akademik olan veya olmayan din adamlarının, nihai hedefi bilerek ve bilmeyerek, temelleri çok önceden atılan bu gelişmelere yardımcı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, "İslam mutlaka iktidar olmalıdır, yönetilemez" ideolojisine sahip üçüncü nesil fanatik ve şovenist köktendincilerin tahminlerinin aksine, çok daha kısa sürede yaygınlaşarak, eylemlerini sürdürdüğü esefle müşade edilmektedir.

-Bunun yanı sıra; diyanetin pasif, yönetmek ve yönetilmekten yoksun kadrosunun, yurtiçinde ve yurtdışında görev yapmamasından ortaya çıkan boşluk, tarikatlar ve Milli Görüş Teşkilatı tarafından doldurulmakta, böylece örgütlenme faaliyetleri hızla artmaktadır.

-Bu durum, tarikatların ve Milli Görüş Teşkilatı gibi kurumların hızla büyümesine ve belirli kitleleri tamamen kontrolü altına almasına imkan sağlamaktadır. Böylelikle

anayasanın 136'ncı maddesinde ifadesini bulan, laiklik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak, icra edilmesi öngörülen din işlerinin, devlete bağlı din adamları ile yürütülmesi kasıtlı olarak De-Facto ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Gelişen bu durum muvacehesinde:

-Özellikle; son 11 aylık dönem içinde; bazı İslam devletlerince de geliştirilip desteklenen şeriat düzenine dayalı radikal İslami tehdit, laik Cumhuriyeti yıkmaya yönelik faaliyetlerini siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri olaylarla entegreli olarak artmıştır.

Bu artış:

-Toplumun huzur ve güvenini sarsmış, böylece Türk ulusu ümmet kavramı içinde bölünmeye yüz tutmuştur. İç ayaklanmaya doğru ivme kazanan bu irticai faaliyetler bugün maalesef "suni gündem" söylemleriyle kamufle edilmeye çalışılmaktadır.

-Şimdi müsaadenizle önem ve önceliğine binaen siyasal İslamın gelişimi doğrultusunda irticai faaliyetlerdeki önemli olayları arz edeceğim.

-Haziran 1996 ayında, bugünkü koalisyon hükümetinin oluşturulmasını müteakip irticai kesimin siyasal İslamı gerçekleştirme yolunda başta teşkilatlanma ve kadrolaşma olmak üzere planlı ve hızlı bir ivme ile tüm alanlarda yoğun faaliyetlere giriştiği görülmüştür.

Bu kapsamda:

-Laikliğe aykırı söz ve davranışları ile tanınan bazı tarikat liderlerine devrim yasalarına aykırı kıyafetleriyle geldikleri Başbakanlık konutunda yemek verilerek bu çeşit kişilerin devlet katında itibar gördükleri ve eylemlerinin hoş karşılandığı

kanıtlanmaya çalışılmış, böylelikle siyasal İslam taraftarı ve sempatizanlarına kimlik kazandırmak maksadıyla; olumlu mesajlar verilmiştir.

-Okullarda öğrencilerin irticanın simgesi haline dönüşen türban ile bulunmalarının laiklik ilkesine aykırı olduğu Anayasa Mahkemesi kararıyla belgelenmesine rağmen, siyasal İslami kesim ve sempatizanları kendilerine oy getirdiği inancıyla hemen her konuşmalarında okullarda ve hatta devlet dairelerinde başörtüsü ile öğrenim görme ve çalışmanın anayasal bir hak olduğu ısrarla iddia edilerek haklı kışkırtmışlar, eylemler düzenlemişler, hatta üniversitelerde rektörlerin başörtüye selam duracağını ileri sürebilmişlerdir.

Sözde Adil Düzen kavramı içinde:

-Özellikle belli bir dini görüş ve inanca sahip olanlarla, olmayanlar arasında farklılık ön plana çıkartılmış, bu dini görüş ve inanca sahip olmayanlar, düşmanca hareketlerin hedefi olarak gösterilmiştir.

-10 Kasım 1996 günü Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı, böyle önemli bir günde; “İçim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım, bu düzen değişmeli, bekledik biraz daha bekleyeceğiz, gün ola harman ola, Müslümanlar içlerindeki hırsı kini nefreti eksik etmesin” diyebilmiştir.

-Sincan Belediye Başkanı İranlı diplomatların da desteğinde, Sincan’da düzenlediği Kudüs gecesinde salona İslami terörist örgüt liderlerinin büyük boy posterlerini asmış, aydın kesime şeriatı enjekte edeceğini söylemiştir. Bu olaydan sonra Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce tutuklanmasını müteakip, mahkeme kararını, protesto ettiği imajını yaratacak biçimde bir bakan tarafından bizzat ziyaret edilmiştir.

-Tüm bu gelişmeler, görüldüğü üzere ülkemizdeki irticai kesim tarafından gerçekleştirilen planlı bir eylemin neticesidir.

-Bu suretle; demokraside hukukun üstünlüğü ilkesini zedeleyerek, siyasette yönetme ve yönlendirme erkini şahsi menfaatlerine göre siyasal İslam içinde bütünleştirmek isteyen anlayış, toplumun huzur ve güvenliğine yönelik zararlı faaliyetlerini her geçen gün artırmıştır.

-Son dönemlerde, basına da yansıyan tarikat olaylarında kendilerini şeyh olarak ilan eden ve sayıları 5 bin civarında olduğu bilinen bu insanların büyük bir yüzdesi Güneydoğu kökenlidir.

-Bu tip insanlar, din kimliği altında ekonomik sıkıntı ve sosyal sınıf farkı karşısında çıkış arayan bölge halkını, kendi saflarına katmak suretiyle siyasal İslamın öncülüğünü yapmaktadırlar.

-Tüm bu gelişmeler dışında Türkiye genelinde gözlenen planlı ve bilinçli münferit faaliyetler ile organize eylemler fevkalade dikkat çekici bir boyut kazanmıştır.

-Böylece; Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, laik ve sosyal hukuk devlet yapısı yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya geldiğinden, konunun hayati önemine binaen 28 Şubat 1997 tarihinde MGK'da görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

-MGK'ca alınan kararlar doğrultusunda görsel ve yazılı basındaki gelişmeler olayları tüm çıplaklığı ile ortaya koymasına rağmen, siyasal İslami kesim her alanda cephe oluşturarak kararları uygulatmamak için dayanışma içine girmiştir.

-Oysa ki, alınan bu kararlar Başbakan Yardımcısı tarafından imzalanmış, Hükümet tarafından benimsenmiş önce İçişleri Bakanlığı bilahare Başbakanlık tarafından da benimsenmiş, kararların uygulanması yönünde genelge yayımlanmıştır.

-Ancak geçen üç aylık dönem içinde, göstermelik bazı uygulamalar hariç kararların üzerine gidilmemiş, bilakis kararlar askerlerin dayatması olarak kamuoyuna yansıtılmış ve TSK hedef gösterilmiştir.

Bu süre içinde;

-Milli Güvenlik Kurulu'nun aldığı kararlardan 8 yıllık kesintisiz temel eğitime ilişkin karar, kamuoyunda ve irticai kesim içinde en çok tartışılan konu olmuştur.

-Dini eğitim veren eğitim kurumları ile taban oluşturma geliştirme ve siyasal islami gerçekleştirme avantajını kaybedeceğini değerlendiren irticai kesim, bu kararı tabanına "TSK İmam Hatip Okullarını kapatmak istiyor" şeklinde yansıtarak, yurdun çeşitli yerlerinde protesto mitingi ve toplantılar düzenleyerek, mektup ve imza kampanyaları açarak, TSK'yı din karşıtı bir kurum olarak gösterme çabası içine girmiştir.

-İrticai kesim, 8 yıllık kesintisiz eğitimin İmam Hatip liselerinin orta kısmının kapatılmasını ve velilerin, çocuklarının üzerindeki velayet hakkının alınmasının hedeflendiğini ileri sürerek, eylemlerinde yandaşlarından destek bulmuş ve bu suretle bazı siyasi partiler üzerinde baskı oluşturarak konuyu Meclis gündemine sokmaya çalışmıştır.

-Oysa ağdaş dünyada eğitim ve öğretim bütünlüğü dikkate alındığında 8 yıllık kesintisiz eğitim vazgeçilmez önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır.

-Bu bağlamda; Sultanahmet mitingi örneğinde görüldüğü üzere, irtica yanlılarının, MGK kararlarını şiddetle protesto etmenin yanı sıra şeriat özlemlerini dile getiren çeşitli sloganlar atarak, hilafet bayrağı açarak, milletin onur ve şeref timsali olan Türk bayraklarını ise yere serip üzerine oturarak toplumun birlik ve beraberliğine yönelik kışkırtıcı ve bölücü bir görüntü sergilemeleri esfle izlenmiştir. Bunun yanı

sıra içlerinde siyasal İslam yanlısı milletvekillerinin de bulunduğu Türk hacı adaylarının Avrupa'dan gelen Milli Görüşçülerle hacda birleşerek şeriat özlemini dile getiren söylemde bulunmaları, dinin siyasete alet edildiğini açıkça ortaya koymuştur.

-MGK kararlarının uygulanmasıyla ilgili İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan genelgeden sonra izinsiz açılan Kuran kurslarının kapatılması ve Kıyafet Kanunu'na aykırı giyinenlerin toplanması gibi sınırlı, göstermelik bazı uygulamalar yapılmıştır. Ancak başta devlet daireleri olmak üzere türban uygulamalarında artış olduğu müşahade edilmektedir.

-İrticai kesim, izinsiz açılan Kuran kurslarının kapatılma ihtimaline karşılık, kursları vakıflar bünyesinde yeniden organize etme gayretlerine yönelmiştir.

-YAŞ kararı ile TSK'dan ihraç edilen subay ve astsubaylar, özellikle irtica yanlısı kurum ve kuruluşlarda istihdam edilmeye devam edilmiş ve bir vakıf içinde toparlanmalarına yardım edilmiştir.

İrticai kesim yanlıları TSK'ya yönelik olarak:

-Gerçekleştirdikleri yoğun propaganda faaliyetleri ile bir taraftan TSK'yı dine karşı göstermeye çalışmışlar, diğer yandan "TSK belli güçlerin değil halkın ordusudur" "Ordu peygamber Ocağıdır" gibi belli çevrelere sıcak mesajlar göndererek, Silahlı Kuvvetlerin emir komuta yapısını yıpratmaya yönelik gayret içinde görünmüşlerdir.

-İrtica yanlısı bir milletvekili; ordu ile halkı karşı karşıya getirmek için, MGK kararlarından 8 yıllık kesintisiz eğitim konusunun kendileri tarafından kasıtlı olarak tırmandırıldığını açıkça ifade etmiştir. Siyasal İslamcı olduğunu belirterek ordunun bir siyasi partiye oy veren 6 milyon siyasal İslamcıyı görmezden gelemeyeceğini, 3

bin 500 PKK'lı ile baş edemeyenlerin 6 milyon İslamcı ile nasıl baş edeceğini ifade ederek tabanına TSK'ya karşı Cihat'a hazırlık mesajı vermiştir.

-Diğer bir irtica yanlısı milletvekili ise Türkiye'nin İsrail'le yapacağı tatbikatları istismar ederek, silahlı kuvvetlerimize ve komutanlarımıza ağır eleştirilerde bulunmuştur.

Propaganda yoluyla:

-İrticai kesim sahip olduğu 19 gazete, 110 dergi, 51 radyo ve 20 televizyon istasyonu ile taban geliştirmeye yönelik propaganda faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürmüştür.

-İrticai kesim, 28 Şubat MGK kararları sonrasında propaganda faaliyetlerinin büyük bir kısmını MGK kararlarının engellenmesine teksif etmiştir. Yapılan propaganda çalışmalarında;

İslamın emrinde olan imam hatip okulları ve kuran kurslarının kapatılmayacağı, kapatmak isteyenlerin "halk düşmanı" olarak tarih önünde mahkum olacakları,

Laiklik ve Atatürkçülüğün Türkiye'nin ilerleme ve gelişmesini engelleyen başlıca etkenler olduğu,

Bugünkü rejimin askerlerin dayatması olduğu belirtilmiştir.

-Ayrıca ordunun, milletin inancını birinci derecede düşman olarak nitelediği, laik rejimin kendini koruması için oluşturduğu ordunun yükünü ise Müslüman halkın çocuklarının çektiği ifade edilmiştir.

-Siyasal İslam taraftarlarının sahip oldukları 2 bin 500 dernek, 500 vakıf, binin üzerinde şirket, bin 200 yurt, 800'ün üzerinde özel okul ve dershaneler ile oldukça

yüksek bir ekonomik güce kavuşmuş ve bu yöndeki çalışmalarına devam ettiği görülmüştür.

Bu bağlamda;

-Devlet bütçesinden vakıflara yardım adı altında büyük ölçüde parasal destek sağlanmıştır.

-Milli Görüşçüler, Milli Gençlik Vakfı vasıtasıyla yasalara ve İçişleri Bakanlığı'nın genelgesine rağmen yurtiçinde kurban derilerini toplama faaliyetlerini sürdürmüştür.

-Aynı grup yurtdışında ise Uluslar arası İslami Yardım Teşkilatı vasıtasıyla kurban başına 200 Mark almak kaydıyla 50 bölgede büyük çaplı kurban kesim kampanyası düzenlemiştir. Geçen yıl 36 bölgede düzenlenen bu kampanya ile 30 bin kurban kesimi yapıldığı tespit edilmiştir.

-Kendilerine müzahir belediyelerde iş yaptırmak ve ihale alabilmek için, vatandaş ve işadamlarından bağış adı altında para alınmaktadır.

-Özelleştirme kapsamında yapılan ihalelerde, irticai kesim yanlısı şirketlere öncelik verildiği ve bu şirketlerin başta enerji olmak üzere, stratejik öneme haiz sektörlerdeki ihalelere ilgi duyduğu ve birleşerek güç oluşturmaya çalıştıkları hususu açık kaynaklarda yer almıştır.

-Diğer taraftan irticai kesim, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ülke bütünlüğüne yönelik yıllardır devam eden terör sorunlarına ümmetçilik anlayışıyla yaklaşarak bölgedeki tabanlarını genişletme çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu kapsamda yapılan tespitler özetle şunlardır:

-İrticai kesim, bölücü terör örgütünün ısrarla dile getirdiği ateşkes, bölgesel özerklik, genel af, olağanüstü halin kaldırılması gibi hassas konuları kendi medya organlarında

sık sık tartışmaya açmış, temsilcileri vasıtasıyla da bölücü terör örgütü ve sözde sürgündeki Kürt parlamentosu üyeleri ile doğrudan ilişkilere girmişlerdir.

-Bölücü terör örgütünün Türkiye'ye yönelik emellerini gerçekleştirmek için, kendine en yakın müttefik olarak radikal İslamcı grupları gördüğü ve Kuzey Irak'taki kamplara yapılan eğitimi, cihat hazırlıkları olarak lanse ettiği tespit edilmiştir.

-İrticai kesimin yükselişi karşısında bölücü terör örgütünün başı MedTV'de yaptığı açıklamada; ülkemizdeki irticai faaliyetlerin artmasını, amaçlarının tahakkuku için uygun bir fırsat olarak değerlendirmiş ve bu kesimle ilişkilerin daha da geliştirilmesi gerektiğini açıkça beyan etmiştir.

-Terör örgütünün başı bu beyanı yaparken, irticai görüşe sahip bazı parti yetkileri de bölgede taban oluşturmak maksadıyla; PKK terör örgütünün güdümünde bulunan HADEP yetkilileriyle yoğun temaslarda bulunmuşlardır. Bu konu televizyonda yayımlanan bir açık oturumda bizzat HADEP yöneticileri tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.

-Bir siyasi partinin irtica yanlısı Diyarbakır İl Başkanı bölücü örgüt başının kendi partisinden aday olabileceğini açıklıkla ifade etmiş ve bu görüş maalesef aynı partinin bazı parlamenterlerince de desteklenmiştir. Benzer bir olay, 1991 yerel seçimleri öncesinde HADEP ile işbirliği yapmak suretiyle sergilenmiştir.

-Örgüt tarafından Lübnan'da gerçekleştirilen ikinci konferansta alınan kararlar çerçevesinde "İmamlar Birliği" oluşturulmuş her caminin propaganda ve isyan merkezi haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararlar bazı camilerde bölücü ve irtica yanlısı bazı imamlar tarafından hayata geçirilmiştir.

-Terör örgütü daha geniş kitlelere hitap edebilmek düşüncesiyle bu kez "Kürdistan İslam Hareketi" adlı örgütü hayata geçirmiştir. 1993 yılının Temmuz ayında yapılan

Kürdistan İslam Hareketi Kongresi'nde; diğer din ve gruplarla ilişkilerin geliştirilmesi, kadınların savaş içinde yer almaları, sözde Kürdistan'ın birleştirilmesi ve eski Kürt medrese ve külliyelerinin tekrar canlandırılması hususlarında bir dizi karar alınmıştır.

-Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren ve şeriat düzenini Türkiye'ye de ihraç etme gayreti içinde olan İran tarafından İslami Hareket Partisi Lideri Şeyh Osman, ülkemizde bilinen çevrelerden büyük itibar görmüş ve hacca gönderilmiştir.

-Kuzey Irak'ta İslami esaslara dayalı bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan Şeyh Osman'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de sempatanları bulunmaktadır. Bu kişi vasıtasıyla bölgede İslami hareket canlandırılmaya çalışılmaktadır.

-Bölücü terör örgütünün yan kuruluşu olan Kürdistan İslam hareketi'nin hac organizasyonu yaparak hacca personel göndermesi, irticai kesimin sempatisini kazanmak için yapılan bir faaliyet olarak kıymetlendirilmiştir.

-Avrupa'daki bölücü terör örgütü bürolarıyla Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın, Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde yapılan eylemleri birlikte organize ettikleri, yurtiçinde de Milli Gençlik Vakfı ile HADEP'in Cumhuriyet rejimine karşı ortak mücadele başlattıkları hakkında önemli tespitler yapılmıştır.

-26 Nisan 1997 günü bölücü terör örgütü PKK'nın Almanya'nın Dusseldorf kentinde, Ermeni örgütlerinin Bonn'da Türkiye Büyükelçiliği önünde yaptıkları gösterilerden üç gün sonra irticai unsurların Köln'de uydu vasıtasıyla yaptıkları rejim karşıtı propaganda yayınının aynı günlere denk gelmesi batılı ülkelerde Türkiye'ye karşı Kürt kartından sonra Ermeni irtica kartlarının da aynı anda oynanmaya başlandığı şüphesini beraberinde getirmiştir.

-Türkiye’de etkinliği gittikçe azalan bölücü terör örgütünün yurtiçinde ve yurtdışında irticai unsurların gerisinde ve desteğinde yer almaya başladığı ve ittifak oluşturma çalışmaları ile yeni bir çıkış yolu arama gayreti içinde olduğu bugün belirginlik kazanmaktadır.

Bunun yanı sıra

İrticai kesimin, hedefine ulaşmak için İslami terör örgütleri ve başta İran olmak üzere uluslararası terörizme destek veren ülkelerle olan bağlantıları incelendiğinde durum özetle şu şekildedir:

İran;

Şeriat esaslarına dayalı bir rejimin Türkiye’de kurulması için planlı olarak maddi ve manevi her türlü desteği sağlamaktadır. Bu çerçevede:

-Terör eylemleri de icra eden radikal İslamcı gruplardan Hizbullah, Selam ve İslami hareket örgütlerinin İran tarafından yönlendirildiği ve üst düzey yöneticilerinin İran’da eğitildiğine dair tespitler mevcuttur. Bir örnek olmak üzere, yakalanan bir İslami hareket militanı, verdiği ifade de “İran’da eğitildiğini ve Türkiye’deki İranlı diplomatlarla ilişki kurduklarını” beyan etmiştir.

-İran, Türkiye’de eylemlerde bulunan İslami terör örgütü militanlarına maddi destek, pasaport ve İran’da barınma imkanları vermektedir. Yakalanan bir Hizbullah terör örgütü militanı açıklamasında; “Tahran’a dönen Ankara Büyükelçisi Ali Rıza Bagheri’nin Türkiye ile İran arasındaki tüm bağlantıyı sağladığı, elçinin ayrılışından sonra Ankara’daki bu görevi İstanbul’da bulunan İran Başkonsolosunun üstlendiği, kaçaklara para ve pasaport sağladığını, İran’da barınma ve ihtiyaçlarının karşılanması için görevlilere talimat verdiğini” ifade etmiştir.

-İran, özellikle basın yoluyla, icra ettiği propaganda ile irticai kesime destek vermekte, Türkiye'nin iç işlerine açıkça müdahalede bulunmaktadır. Nitekim 4 Mayıs 1997 tarihli Tahran Times Gazetesi verdiği haberde "Türkiye'de Generaller kısa sürede halkı bastırabilirler ama uzun sürede Cezayir'de ortaya çıkan olay Türkiye'de tekrarlanabilir" ifadesini kullanmış, maalesef bu tip müdahalelere ilgililerce sessiz kalınmıştır.

-İran, Türkiye-İsrail ilişkilerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Bu kapsamda; 10 Mayıs 1997 tarihli Kayhan International Gazetesi'nin bir haberinde "Türkiye'deki İslamîyetçiler, İslami dünyanın menfaatlerini tehdit eden diğer İslami ülkeler ile siyasetlerini koordine etmeye gayret edeceklerdir" diyerek İslami kesime destek vermiştir.

-İran Türkiye'deki irticai unsurları motive etmek için her türlü gayreti göstermektedir. Nitekim, İran Devrim Muhafızları Komutanı General Rızai, televizyonda yaptığı bir konuşmada iki cephede birden savaşabileceklerini, bunlardan birinin ABD, diğerinin de Batı komşusu olduğunu söyleyerek Türkiye'deki irticai unsurlara destek verdiğini açıkça ortaya koymuştur.

Libya

-İrticai kesimle yakın ilişki içerisinde bulunmakta ve başta maddi destek olmak üzere her yardımı yapmaktadır. Son olarak 14 Nisan 1997 tarihinde Libya'da düzenlenen bir festivale Libya lideri Kaddafi'nin özel davetlisi olarak Türkiye'den irtica yanlısı üç milletvekilinin katılması fevkalade dikkat çekicidir. Libya ayrıca İslami Selamet Cephesi vasıtasıyla da Türkiye'deki irticai unsurlarla yakın işbirliği ve desteğini sürdürmektedir.

Suudi Arabistan

-İrtica eğilimi olan milletvekili ve bürokratlara ilave hac imkanı sağlayarak, sempati kazanmakta, irticai unsurlara maddi destek vermektedir.

-Hac sezonunda S.Arabistan'da işçi olarak çalıştırılmak üzere Türkiye'ye 500 kişilik kontenjan verildiği, işçilerin vize işlemlerinin Arabistanlı bir firma tarafından yapıldığı, vize olarak işçi başına 1000'er dolar talep edildiği, toplanan paranın Türkiye'deki irticai örgütlere bırakıldığı tespit edilmiştir.

-Suudi Arabistan, ayrıca Müslüman Kardeşler ve Rabıta Örgütü vasıtasıyla, Türkiye'de faaliyet gösteren bankacılık ve finans sektörleri ile temasta bulunarak irticai kesime yüksek düzeyde maddi destek sağlamaktadır.

Sudan

-Türkiye'deki irticai kesimle yakın ilişki içerisinde bulunduğu, İslami terör örgütlerine destek verdiği bilinmektedir. Yakalanan bir Hizbullah örgütü mensubu bir şahıs verdiği ifadede "Sudan makamlarının kendilerine her türlü lojistik ve para yardımı yaptığını, kamp kurmaları için başkent yakınlarında yer tahsis ettiklerini ve askeri eğitim kampının kurulma aşamasında olduğunu" ifade etmiştir. Yine bu devlette bulunan teröristlerin içinde irtica yanlısı 4 Türkün de bulunduğu belirlenmiştir.

-Buraya kadar arz edilen hususlar doğrultusunda irticai faaliyetlerin ulaştığı boyutlar ise şu şekilde belirlenmiştir.

-Nihai hedefine ulaşmak maksadıyla; irtica kesimin gayesi din adamı yetiştirmek değil, siyasal İslamı gerçekleştirecek kadrolar oluşturmaktır. Nitekim, geleceğin kadrolarını oluşturmak amacıyla öğrencileri başta hukuk ve siyasal bilgiler fakülteleri ile polis akademileri olmak üzere idareci yetiştiren yükseköğretim ve

üniversitelere yönelmekte, ve halen artarak devam eden kadrolaşma faaliyetleriyle de uygulamaya geçmektedirler.

-Halen sadece kayıtlı Kuran kurslarına devam eden edenlerin sayısı 1 milyon 685 bin olarak belirlenmiş, yapılan incelemede her beş yılda bir bu sayının iki katına çıktığı tespit edilmiştir. Bu durumda 2005 yılında bu rakamın 7 milyona çıkacağı değerlendirilmektedir.

-Bu rakamlara izinsiz olarak faaliyet sürdüren Kuran kurslarındaki öğrenci sayısı da ilave edildiğinde, ulaşılabilecek rakamın büyüklüğü takdirlerinize maruzdur.

Bunun yanı sıra;

-İrticai kesimin İslam devletinin kalesi olarak gördükleri İmam Hatip Okullarında ise durum daha da düşündürücüdür. 1995 verileri ile yapılan bir çalışmada, ülkemizdeki 561 imam hatip lisesinde 492 bin 809 öğrenci bulunduğu ve yılda 53 bin 553 kişinin mezun olduğu tespit edilmiştir. Oysaki yıllık imam ihtiyacı 2 bin 288 kişidir. İhtiyaç fazlası 51 bin 345 kişinin, özellikle hukuk, siyasal bilgiler ve polis akademilerine bilinçli olarak yönlendirilmesinin amacı, kısa ve orta vadede devlet kadrolarını işgal ederek siyasal İslam olgusu içinde, İslami bir devlet yapısını oluşturmaktır.

-Öte yandan 92 bin 700 din görevlisinin mevcut olduğu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yıllık din hizmetlerinde istihdam edilecek personel ihtiyaç sayısı 2 bin 288 kişi olarak belirlenmesine rağmen;

-Adından da anlaşılacağı üzere din hizmetlerinde istihdam edilmesi gereken imam hatip lisesi mezunlarından 51 bin 345 kişinin halen açıkta olması gerekmektedir.

Ancak bu kişiler siyasal İslamın kadrolaşması yönünde yerlerini bulmuşlardır.

-İrticai kesim, halkın din duygularını, örf ve adetlerini, geleneklerini istismar ederek, aidat, yardım ve hibe gibi usullerle trilyonlarca lira maddi yardım toplamakta ve sağladıkları menkul ve gayri menkullerle büyük maddi imkanlara ulaşmaktadırlar.

-Bu yardım ve hibeleri yapanların arasında İslamcı kesimden milli gelirden en üst seviyede pay alan kişiler yoğun olarak yer almaktadır.

-Kamuoyunda yüz siyasal İslamcı patron olarak bilinen bu kişilerin servet durumu özetle şöyledir:

6 kişinin 100 trilyondan fazla

5 kişinin 20-50 trilyon

15 kişinin 10-20 trilyon

13 kişinin 1-10 trilyon

Diğerlerinin ise 1 trilyonun altındadır.

-Bu durum ticaret-siyaset ve tarikat üçgeninin ülkemizde etkin olarak işlediğini göstermektedir.

-İrticai kesim içinde halen 30 kadar radikal örgüt bulunmaktadır. Bu örgütler MGK kararları sonrasında irticai kesimce gösterilen tepkileri yeterli bulmamakta, eyleme geçilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Radikal örgütlerin gelişmeler karşısında daha geniş bir taban içinde yeniden örgütlenerek, terör eylemlerine yönelmesi kuvvetle muhtemel görülmektedir.

-Buraya kadar arz edilen iç ve dış gelişmelerin Türkiye Cumhuriyeti devletini hedef alması, Cumhuriyetin temel niteliklerine karşı özellikle laikliği dinsizlik olarak algılayan siyasal İslamcı zihniyetin hakim olması yönünde gayret sarf edilmesi.

-TSK'yı durumdan vazife çıkarmak ve İç Hizmet Kanunu'na göre verilen ana görevleri doğrultusunda tehdidi yeniden değerlendirmesi keyfiyetini ortaya çıkarmıştır.

Bu noktadan hareketle;

Bilindiği üzere;

-Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevi 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinde "Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır" şeklinde belirlenmiştir. Bu madde 1935 tarihli eski İç Hizmet Kanunu'nda da aynı şekilde ifade edilmektedir.

-Bu görev TSK, İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85/1'inci maddesinde "Vazifesi Türk yurdu ve Cumhuriyetini iç ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak" şeklinde ifade edilmiştir.

-Bu nedenle dışarıdan gelebilecek bir tehlikenin bertaraf edilmesi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir görevi olduğu gibi, anayasa tarafından belirlenen Cumhuriyet'in niteliklerin değiştirmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin koruma ve kollanması TSK'nın görevidir. TSK bu görevini yapabilmek için dış tehdidi olduğu gibi iç tehdidi de değerlendirmek zorundadır. Bu husus, Türkiye'nin milli askeri stratejisinin vazgeçilmez bir ögesi olup, hayati milli menfaatlerimizin bir neticesidir.

-Son zamanlarda yazılı ve görsel basında bilgi noksanlığı nedeniyle tartışılan iç tehdit değerlendirmesi; TSK'nın, asli görevi olup mevcut mekanizmaya aykırı bir işlemi asla söz konusu değildir. Kendisine yasa ile verilmiş olan görevin gerektirdiği değerlendirmeyi yaptığı ortadadır. Bu durum, diğer bir kurumun görevine müdahale

şeklinde düşünülemez. Bilakis Genelkurmay Başkanlığı'nın yasa gereği resen yapmak zorunda olduğu bir görevdir.

-Diğer taraftan; TSK için, durumdan vazife çıkarmak ve gerekli tedbirleri almak da bir görevdir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni iç ve dış tehdide karşı koruma ve kollama görevini yaparken, mevcut ve muhtemel tehditleri devamlı olarak izlemek ve değerlendirmek milli askeri stratejiyi oluşturmanın yanı sıra en kötü senaryoyu da tespit etmenin de temel noktasıdır.

Bunun yanı sıra;

-2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 2'inci maddesinin; A fıkrasında düzenlenen MGK kavramının tanımında, iç ve dış tehditten bahsedilmesi, iç ve dış tehdit değerlendirmesinin münhasıran MGK ve Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından yapılacağı anlamına gelmez.

-Diğer taraftan, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 5'inci maddesinde de bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devlet istihbaratına ilişkin olarak kendi konularında, görevlerinin gerektirdiği istihbaratı oluşturmak görevi verilmiştir.

-Milli İstihbarat Teşkilatı'na aynı yasa tarafından Milli Güvenlik İstihbaratını, devlet çapında oluşturması da Genelkurmay Başkanlığı'nın görevine ait tehdit değerlendirmesine esas olacak istihbaratı oluşturmasına engel teşkil etmez.

Bu itibarla;

-Türkiye'deki irticai faaliyetlerin yarattığı tehdidin, Genelkurmay Başkanlığı'nca bölücü terör tehdidiyle aynı düzeye çıkarılmasında izlenen usul de yürürlükteki mekanizmaya uygundur.

-Nitekim; Bakanlar Kurulu'nun 17 Eylül 1992 tarih ve 92/3514 sayılı kararnamesiyle onaylanan "Milli Güvenlik siyaset belgesi"nde Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tehdit, iç ve dış tehdit olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

-Bu çerçevede; bölücü terörist faaliyetler söz konusu dokümanın yazıldığı 1992 yılı itibarıyla, ulaştığı boyutlar nedeniyle Türkiye'nin karşı karşıya olduğu tehdit neveleri içinde birinci önceliği olan ve partiler üstü bir anlayışa ele alınması gereken bir mahiyette ve bir devlet sorunu olarak görülmüştür.

-Yine iç tehdit başlığı altında; bazı İslam devletlerince geliştirilip desteklenen şeriat düzenine dayalı İslami tehdidin laik devlet düzenine karşı ciddi bir tehlike teşkil ettiği belirtilmiştir. Bu doküman, ömrü belli bir süre ile sınırlanmış bir belge olmayıp gelişen siyasi, askeri, ve sosyal olaylara bağlı olarak her yıl Aralık ayında, ilgili kurum ve kuruluşlardan gelen öneriler kapsamında güncelleştirilen bir dokümandır.

-Bu bağlamda; son dönemde Türkiye'de ivme kazanan, devletin sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki temel nizalarını tamamen veya kısmen değiştirerek Şer'i esaslara dayalı bir düzen kurmayı amaçlayan irticai faaliyetler, TSK tarafından değerlendirilerek, 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan MGK'da başlıca gündem maddesi olmuştur.

-Ancak bundan sonradır ki; TSK irticai faaliyetleri iç tehditte, bölücü terör ile aynı seviyeye, yani birinci önceliğe yükseltmiş ve bu duruma bağlı olarak, yeni bir teşkilatlanma içinde Batı Çalışma Grubu oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. İşte bu teşkilatın oluşturulması ile TSK tarafından siyasal İslamın ülke genelinde resmi çıkartılarak, irticai faaliyetlere ilişkin ülke boyutundaki genel görüntü, tüm yönleriyle yakinen takip ve kontrol altında izlenmektedir.

-Hal böyle iken; TSK'ca Türk-Yunan ve Kıbrıs sorunlarına ilişkin dış tehdit değerlendirmesi ile bölücü terörün meydana getirdiği iç güvenlik ile ilgili değerlendirme ve oluşturulan konsepte bugüne kadar hiç tepki gösterilmemesine rağmen bugün, iç tehdit unsurlarının diğer bir kolu olan ve irticai faaliyetlerdeki hayati öneme haiz gelişmeler doğrultusunda, yapılan değerlendirmeye, belli çevrelerce reaksiyon gösterilmesi din sömürüsü ve bezirganlığını cüretle yapan bu kesimin, TSK'yı kamuoyuna karşı özellikle din düşmanı olarak takdim etmesinin en açık ifadesidir.

Bu noktadan hareketle sonuç olarak;

-Atatürk'ün ilke ve inkılapları doğrultusunda ortaya koyduğu eğitim ve kültür politikalarının, çok partili dönemde oy kaygısı ile terk edilmesini müteakip, meydana gelen boşluğu iyi değerlendiren irticai kesim, ülkemizde halen laikliği dinsizlik olarak algılayan siyasal İslamcı bir kitlenin oluşumuna yönelik propaganda, kurumlaşma ve kadrolaşma faaliyetlerine ağırlık vermiş bulunmaktadır.

-Bugün önemli birçok devlet kadrosunun irticai kesimin eline geçmesi artan bir şekilde devam etmektedir. Özellikle devletin karar mekanizmasını oluşturan önemli ve öncelikli görev yerlerinden mülki idare, yargı, maliye ve emniyet güçlerine sızılmakta, birçok mahalli idare ve kamu iktisadi teşebbüslerinin büyük bölümünde kadrolaşma yönünde altyapı tesis edilmesi çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir.

-Diğer taraftan irticai kesime karşı bilinçli olarak devletin ilgili organlarınca yeterli denetim yapılmamasından ve yasaların gereği gibi uygulanmamasından istifade bu kesimin eylem ve faaliyetlerini artan bir cüretkarlıkla icra ettiği görülmektedir.

Özellikle Türk Ceza Kanunu'ndan kaldırılan 163'üncü maddenin yarattığı boşluğun doldurulmaması, irticai kesime güçlü bir propaganda imkanı ve ortamı sağlamıştır.

-Artan irticai faaliyetlere karşı alınan KGK kararları göstermelik bazı tedbirler dışında uygulanmamıştır. Kararların kamuoyu gündemine sokularak engellenmesine çalışılmaktadır.

-MGK kararlarını TSK'nın dayatması olarak kamuoyuna yansıtan irticai kesim, TSK ile halkı karşı karşıya getirerek, Silahlı Kuvvetleri yıpratmaya çalışmaktadır.

-Önemli bir ekonomik güce sahip olan irticai kesimin, bu alandaki, arttırarak devam ettirdiği faaliyetlerini sürdürebilmesi halinde, daha güçlü mali imkanlara kavuşabileceği değerlendirilmektedir.

-İrticai kesim, kendi ideolojisini ülkeye yerleştirmek ve hakim kılmak doğrultusunda, halihazırda ülkenin en hassas konusunu oluşturan kanlı terör örgütü PKK ile ilişkiye girmekten kaçınmamakta, bu şekilde terörü sona erdireceği noktasından hareketle, örgütü ve bölge halkını kendi amaçları için kullanmanın yollarını aramaktadır.

-İrticai kesimin, bir yandan içte siyasal İslamı gerçekleştirmeye çalışırken, diğer yandan Türkiye'deki laik ve demokratik rejimi kendileri için tehdit olarak gören başta İran olmak üzere teröre destek veren bazı İslam ülkeleriyle dayanışma içine girerek halkımızı Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği Batı medeniyetinden uzaklaştırmaya yönelik çabalar içinde olduğu gözlenmektedir.

-4 Mart 1929 tarihinde, devrin Başbakanı merhum İsmet İnönü, TBMM'de yaptığı tarihi bir konuşmada; "Efendiler tehlike kapının eşiğine gelinceye kadar sabreden büyük Meclis, Cumhuriyeti kurtarmak için keskin ölçülerin zamanı geldiğine hükmetmiş, dinin devletten ve siyasetten uzaklaştırılması da geçen devirde tamamlanmıştır. Vatandaş mabedinde kendi itikadı ve vicdanı ile serbest bırakılmış,

onun arık ve temiz inancı bu dünyanın karışık işlerinden kurtarılmıştır. Hiç kimse bir vatandaşa, dini inancından, ibadetinden ötürü bir engel çıkarmaya nasıl muktedir olmayacaksa, dindar silahı ile de hiç kimse TBMM'nin herhangi bir kanununa, bir vatandaşın emniyet ve haysiyetine dil uzatmaya imkan bulamayacaktır” demiştir.

Oysaki bugün:

-Mensuplarına barış, saygı ve sevgi karşılıklı yardımlaşma ve iyi ahlaki öğütleyen toplumu ayıran değil kaynaştıran, diğer dinlere dahi hoşgörü ile yaklaşan dinimize aykırı olarak; “Dinimize küfrettiler” sloganları ile insan boğazlayan caniler, Abbasi döneminden bile geri bir ilkeği açıkça sergilemektedir.

-İşte bu anlayıştır ki bu kesim, bugün bilinçli bir şekilde TSK'yı din düşmanı olarak göstermektedir.

-Netice olarak irticai kesimin halihazır faaliyetleri itibarıyla; Atatürk'ün temellerini attığı ve çerçevesi anayasamız ve belirlenmiş olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti anlayışı dışına çıkararak, Türkiye Cumhuriyeti devletini yıkmayı amaçladığı açıkça görülmekte ve ülkemizde siyasal İslamı gerçekleştirme yolunda oluşan irticai tehdidin çok ciddi boyutlara ulaştığı değerlendirilmektedir.

-Ancak Türkiye devletinin şekli Cumhuriyet, rejimi demokrasidir. Cumhuriyet ümmet olmayan bir millet kavramını ve üniter devlet yapısını esas almıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin en bariz karakteristiği, Atatürk ilkelerine, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletine, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne dayanan çağdaş bir siyasal sistemi benimsemiş olmasıdır.

Nitekim Anayasanın;

-Birinci maddesi: Türkiye devleti bir Cumhuriyettir.

-İkinci maddesi: Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

-Dördüncü maddesi ise: Birinci ve ikinci maddelerdeki hükümlerin değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceği hükümlerine amirdir.

-Böylece Anayasanın temel nitelikleri kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, halkın egemenliğine, milli değerlerine laikliğe, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne ve üniter devlet yapısına bağlılık Türk devlet sisteminin temel taşlarıdır. Bu husus milleti ile devleti arasında bir antlaşmadır.

-Bu antlaşmaya kuralları bilerek, uygulayarak ve uygulatarak riayet eden her vatandaş Türk milletinin onurlu ve saygıdeğer mensubudur.

-Bugün itibarıyla; artan boyutta devam eden irticai tehdidin, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı hedef alan fevkalade ciddi boyutu; Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda memleketini seven demokratik ve laik her vatandaşın dikkatle izlemesi ve bu tehdidi her kesime anlatması, tarafsız kalmaması ve icraatta bulunması ana görevdir.

-Bu noktadan hareketle; Atatürk'ün kurduğu modern ve laik Türkiye Cumhuriyeti devletinin nitelikleri değişmeyecek, değiştirilemeyecektir.

Bunlar;

Tek millet,

Tek vatan,

Tek devlet,

Tek dil,

Tek bayrak

olarak ifade edilmektedir.

ÖZET

Çalışmamızın amacı, Refah Partisi (RP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyonundan oluşan Refahyol hükümeti döneminde, Türkiye’de modernleşme projesinin iki aktörü olan ordu ve medyanın tutumunu incelemektir. Bu çalışmanın varsayımı 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının ve toplantıda alınan kararların anlık bir eylem olarak ortaya çıkmadığı, ana akım medyanın kamuoyu yaratarak ve kamuoyunu yönlendirerek ordunun anayasal çerçevede gerçekleştirdiği siyasal iktidara müdahalesini meşrulaştırdığıdır. Çalışmamızda 4 Kasım 1996- 28 Şubat 1997 tarihleri arasında ana akım medyayı temsil eden *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin manşet, sürmanşet ve logo yanı haberlerinin içerik ve söylem analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucu, incelenen dört aylık dönemde, gazetelerin haber dilinde ve sözcük seçimlerinde resmi ideoloji doğrultusunda ve egemen anlamlandırma içinde bir söylem geliştirdikleri, bu süreçte ordunun siyasal alana karışması yönündeki değerlendirilebilecek tutumunun gazeteler tarafından doğallaştırarak verildiği yönündedir. Bu süreçte ordunun, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararların uygulanmasına yönelik olarak yargı, medya mensuplarına ve sivil toplum kuruluşlarına verdiği brifingler yoluyla siyasal alana karıştığı ve kamuoyu yaratmaya çalıştığı gözlenmektedir. Susurluk Kazası sonrası bir sivil toplum hareketi olarak “temiz toplum” ve “temiz siyaset” amacıyla başlayan “Sürekli Aydınlık İçin 1 Dakika Karanlık” eylemlerinin, medyanın da etkisiyle toplumun büyük bir desteğini alarak, sonradan Refahyol hükümetine karşı bir tepkiye dönüştürüldüğü; ordunun, bu süreçte siyasal iktidara karışma biçiminde sergilediği tutumun, bu eylemlerle sivil toplumun da desteğini aldığı ve 28 Şubat sürecinin meşru sayılmasına katkıda bulunduğu görülmüştür.

ABSTRACT

The aim of this study is to research the approaches of the media and the army, which are the two actors of Turkey's modernization project, during the period of the Refahiyol coalition government, founded by the Welfare Party (WP) and the True Path Party (TPP). The hypothesis of this study is that the decisions that were taken in the National Security Council (NSC) meeting held on February 28, 1997 did not spontaneously come on the scene and that by conning and manipulating the public, the media gave legitimacy to the process in which the army interfered with the government. In this study, the headlines of the main Turkish newspapers, *Hurriyet* and *Sabah*, were analyzed from November 1996 until February 1997. The result of the study is that in this four-month process, the newspapers' language and word choice were close to the country's formal ideology, and that the attitude of the army which might be evaluated as becoming part of the political arena was shown as neutral by the media. It was seen that in this process the army was trying to affect the public and interfere with the political arena by its briefings to the members of justice, media, and non-governmental organizations in order to provide the application of the decisions that were taken in the NSC meeting. The "1 minute of darkness for permanent light" actions aiming for a "clean society" with a "clean policy" after the Susurluk Accident were supported by almost the entire population and turned against the Refahiyol government with the media's effect. An impression was created by the army's approach through interfering with the government in the so-called "February 28" process, receiving the support of the civilian population, was contributed as legitimate.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye:1945-1980*, Hil Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1996.

Akel, Ali. *Erbakan ve Generaller*, Şura Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1999.

Akpınar, Hakan. *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, Ümit Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 2001.

Akşin, Sina; Tanör, Bülent; Boratav, Korkut. *Türkiye Tarihi 5, Bugünkü Türkiye 1980-2003*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, Genişletilmiş, gözden geçirilmiş 5. Basım, İstanbul, 2004.

Alpat, İnönü. *Hamamböcekleri Ateştopu ve Askerler 28 Şubat Sürecinde Türkiye*, Mayıs Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Eylül 1999.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*, Bugünkü dille yayına hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

Bora, Tanıl vd. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık*, Editör: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul, 2002.

Cevizoğlu, Hulki. *28 Şubat: Bir Hükümet Nasıl Devrildi*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2001.

Cevizoğlu, Hulki. *Generalinden 28 Şubat İtirafı: “Postmodern Darbe”*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2001.

Chomsky, Noam. *Medya Gerçeği, Çevirenler: Abdullah Yılmaz ve Osman Akınbay*, Everest Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2002.

- Cizre, Ümit. *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2005.
- Çelen, Orhan. *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği, Askeri Ceza Kanunu, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu*, Cantekin Matbaacılık, 10. Baskı, Ankara, 2002.
- Çınar, Menderes. *Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık*, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005.
- Çiçek, Hikmet. *İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.
- Erinç, Orhan. *Medya ile Politika*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.
- Göle, Nilüfer. *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis Yayıncılık, İkinci Basım, İstanbul, 2002.
- Hale, William. *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Hil Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, Ocak 1996.
- İba, Şaban. *Milli Güvenlik Devleti, Dünyada ve Türkiye'de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma*, Çiviyazıları Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, Eylül 1999.
- İnal, M. Ayşe. *Haberi Okumak*, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996.
- İnsel, Ahmet, Bayramoğlu Ali. *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*, Derleyenler: Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, Birikim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- İrvan, Süleyman. *Medya, Kültür, Siyaset*, Derleyen: Süleyman İrvan, Alp Yayınevi, Geniş Gözd. Geç. İkinci Basım, Ankara, 2002.
- Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2005.

- Keane, John. *Medya ve Demokrasi*, İngilizce'den çeviren: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 1999.
- Kongar, Emre. *21.Yüzyılda Türkiye:2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, 35. Basım, İstanbul, 2004.
- Kongar, Emre. *28 Şubat ve Demokrasi*, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 2000.
- Keyder,Çağlar. *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, Metis Yayınları, Genişletilmiş İkinci Basım, İstanbul, 1996.
- Küçük, Mehmet. *Medya, İktidar, İdeoloji*, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, İkinci Basım, Ankara, 1999.
- Neziroğlu, İrfan. *Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*, Türk Demokrasi Vakfı, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, Aralık 2003.
- Özcan, Gencer vd. *Onbir Aylık Saltanat,Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahyol Dönemi*, Yayına Hazırlayan: Gencer Özcan, Boyut Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 1998.
- Pierson, Christopher. *Modern Devlet*, Çeviren: Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, Birinci Basım, İstanbul, 2000.
- Poggi, Gianfranco. *Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çeviren: Şule Kut-Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.
- Şen, Serdar. *Geçmişten Geleceğe Ordu*, Alan Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul, Mart 2000.
- Şen, Serdar. *Refah Partisi'nin Teoriği ve Pratiği, Refah Partisi, Adil Düzen ve Kapitalizm*, Sarmal Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Mayıs 1995.

Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2003.

Türküne, Mümtaz'er vd. *Siyaset*, 1.baskı, Derleyen: Mümtaz'er Türküne, Lotus Yayınları, İstanbul, 2003.

Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*, Çeviren: Taha Parla, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2003.

Yavuz Donat, *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat*, Bilgi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara, 1999.

Makaleler

Aksoy, Asu "Türk Medyasını Anlamak", *Birikim*, Mayıs 1994, Sayı:61, s. 8-19.

Alpkaya, Faruk; Çelebi, Aykut. "Medyada Gündem Oluşturma: Hürriyet 1994 örneği", *Toplum ve Bilim*, Kış 1995, Sayı:68, s.122-157.

Çebi, Murat Sadullah. "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Medya İlişkilerinin Tarihi Boyutu", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, 1998, Sayı:23-24, s.2746-2750.

İnsel, Ahmet "Ulusal Güvenlik Siyaseti ve Silahlı Kuvvetler Partisi", *Birikim*, Eylül 2001, Sayı:149, s. 8-13.

İrvan, Süleyman. "Demokratik Sistemlerde Medyanın Rolü", *Birikim*, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı:68-69, s. 76-83.

Kural, Sevda Alankuş. "Türkiye'de medya, hegemonya ve ötekinin temsili", *Toplum ve Bilim*, İstanbul, Güz 1995, Sayı:67, s. 76-110.

Laçiner, Ömer. "28 Şubat süreci" Vesilesiyle Tarih ve Toplumumuza Dair Notlar", *Birikim*, Mart 2000, Sayı: 131, s.15-21.

Laçiner, Ömer. "Erbakan'ın Afrika Seferi ve Türkiye'nin İtibarı", *Birikim*, Ekim 1996, Sayı:90, s. 3-7.

Laçiner, Ömer. “Seçim Sonuçları Üzerine”, *Birikim*, İstanbul, Ocak 1996, Sayı:81, s. 3-10.

Sakallıoğlu, Ümit Cizre. “Alacakaranlık Kuşağı Seçimleri”, *Birikim*, Ocak 1996, Sayı: 81, s. 26-30.

Sönmez, Mustafa. “Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları”, *Birikim*, Aralık 1996, Sayı:92, s. 76-86.

World Wide Web

1995 Yılı Genel Seçim Sonuçları

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?.yil_id=12 (30.01.2006).

Erbakan Hükümeti Programı

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp54.htm> (20.01.2006).

Gazeteler

Hürriyet, Sabah 4 Kasım 1996-28 Şubat 1997

Milliyet

Zaman

Radikal

Hürriyet

Cumhuriyet

Sabah

Yeni Yüzyıl